

THIERRY LENTZ

NAPOLÉON

KÜLTÜR KİTAPLIĞI 2

DOST

NAPOLÉON

THIERRY LENTZ

Türkçesi: İdil ENGİNDENİZ

DEVRİM GENERALİ, BİRİNCİ KONSÜL VE İMPARATOR OLARAK FRANSA TARİHİNE DAMGASINI VURAN NAPOLÉON, AVRUPA VE DÜNYA TARİHİNİ DE BİÇİMLEYEN KAPSAYICI BİR ETKİ YARATMIŞTIR. KORSİKALI KÜÇÜK BİR AİLENİN OĞLU OLARAK DÜNYAYA GELEN NAPOLÉON, TÜM ÇAĞDAŞLARINI GÖLGEDE BIRAKAN BİR HÜKÜMDAR NİTELİĞİYLE BUGÜN DE DÜNYA TARİHİNİN EN ÇOK TARTIŞILAN FİGÜRLERİNDEN BİRİ OLMAYI SÜRDÜRMEKTEDİR. BU TARİHSEL KİŞİLİK ÜZERİNE KALEME ALINAN BU KİTAPTA, T. LENTZ, BASİT BİR BİYOGRAFİK ÇALIŞMANIN ÖTESİNE GEÇEN, YALIN VE GERÇEKÇİ BİR NAPOLÉON İMGESİ YARATIYOR.

Kültür Kitaplığı: 2; Tarih: 1

ISBN 975-298-153-4

D

KÜLTÜR KİTAPLIĞI: 2

D

Thierry Lentz

Napoléon Vakfı yöneticisi olan Thierry Lentz, Sorbonne Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Napoléon dönemiyle ilgili çok sayıda kitabın yazarıdır.

Lentz, Thierry
Napoléon
ISBN 975-298-153-4 / Türkçesi: İdil Engindeniz
Mart 2005, Ankara, 126 sayfa
Kültür Kitaplığı: 2; Tarih: 1

Napoléon

Thierry Lentz

DOST

ISBN 975-298-153-4

Napoléon
Thierry Lentz

Birinci baskı, Mart 2005, Ankara

Türkçesi, İdil Engindeniz

Yayına hazırlayan, Halil Gökhan

Teknik hazırlık, Ferhat Babacan - DOST İTB
Baskı, Pelin Ofset Ltd. Şti.; Mithatpaşa Cad. No: 62/4, Kızılay/Ankara

Dost Kitabevi Yayınları
Karanfil Sokak No: 29/4, Kızılay 06650 Ankara
Tel: (0.312) 418 87 72 • Faks: (0.312) 419 93 97
www.dostyayinevi.com • bilgi@dostyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

Napoléon'un hayatını ve siyasi eserini aydınlatmak ve efsanesinin (sonraki) katkılarıyla daha da karmaşık hale gelen bu şahsiyeti tanımak ya da anlamak için, kökenlerinin dayandığı ortamdan gençliğinde gönüllü askere yazılmasına, Eski Rejim'in küçük asillerine olan aidiyetinden Devrim'e hizmeti ve ondan yararlanmayı tercih edişine, kariyerinin başlangıcından üst düzey mevkilere erişmesine, yükselmesinden düşüşüne hiçbir şey ihmal edilmeyi (ya da unutulmayı) hak etmiyor.

Bu kitapta, her yaptığı Fransa'yı, Avrupa'yı ve dünyayı etkilediği için kişisel macera sınırlarını aşan bu şahsiyetin icraatları üzerine bir araştırmadan çok, onun biyografisi üzerine düşüncelerden oluşan satırlar sunuyoruz.

Bununla birlikte, okuyucu gerekli noktalardan yararlanabilsin diye, bu girişin hemen ardında bir kronoloji yer alıyor.

KRONOLOJİ

15 Ağustos 1769	Napoléon'un Ajaccio'da doğumu
15 Mayıs 1779	Brienne Askeri Okulu'na girişi
22 Ekim 1784	Paris Harp Okulu'na girişi
28 Eylül 1785	La Fère Topçu Alayı'na üstteğmen olarak atanması
15 Eylül 1786	Korsika'da bir yıllık bir kalışın başlangıcı
1 Nisan 1789	Seurre'de bir ayaklanmanın bastırılması
30 Ekim 1789	Ada ihtilaline katıldığı Korsika'ya yola çıkış
Şubat 1791	Korsika'da geçen bir yıldan sonra kıtaya dönüş ve Jakobenler Kulübü'ne yazılış
Haziran-Ekim 1792	Paris'te kalış
22 Şubat 1793	Sardinya'da ilk muharebe
Haziran 1793	Paoli'yle dargınlık sonrası Korsika'dan dönüş.
29 Temmuz 1793	*Beaucaire'de Akşam Yemeği*'nin basımı
Eylül-Aralık 1793	Toulon kuşatması sırasında Napoléon topçulara kumanda edişi
22 Aralık 1793	Tuğgeneral olarak atanması

Ağustos 1794	Robespierre'in düşüşünden sonra Bonaparte hapse atılır
13 Haziran 1795	Batı Ordusu'na atanır ve reddeder
5 Ekim 1795	13 Vandemiyer gününde Cumhuriyet'in savunmasına katılır
26 Ekim 1795	Dahili Ordu kumandanı olarak atanır
2 Mart 1796	Bonaparte, İtalya ordusu generali olur
9 Mart 1796	Joséphine de Beauharnais'yle evlenir
12 Nisan 1796	Montenotte zaferi
13 Nisan 1796	Millesimo zaferi
21 Nisan 1796	Mondovi zaferi
10 Mayıs 1796	Lodi zaferi
5 Ağustos 1796	Castiglione zaferi
15-17 Kasım 1796	Arcole zaferi
14 Ocak 1797	Rivoli zaferi
18 Nisan 1797	Avusturya'yla banş hazırlıklan
18 Ekim 1797	Campoformio Barışı
12 Nisan 1798	Mısır ordusunun başına atanması
10 Haziran 1798	Malta'nın işgali
1 Temmuz 1798	İskenderiye'nin alınması
25 Temmuz 1798	Kahire'ye giriş
1 Ağustos 1798	Abukir deniz yenilgisi
21 Ekim 1798	Kanla bastınlan Kahire ayaklanması
20 Şubat 1799	El-Ariş zaferi
11 Mart 1799	Yafa zaferi
16 Nisan 1799	Mont-Thabor zaferi
Mayıs 1799	Saint-Jean d'Acre'da mağlubiyet
25 Temmuz 1799	Abukir'de kara zaferi
22 Ağustos 1799	Bonaparte, Mısır'ı terk eder
13 Ekim 1799	Paris'e giriş
9-11 Kasım 1799	Brümer darbesi, Bonaparte geçici konsül olur
Aralık 1799	Bonaparte Birinci Konsül

17 Şubat 1800	İdari yapılanmayla ilgili kanun
14 Haziran 1800	Marengo zaferi
24 Aralık 1800	Saint-Nicaise sokağı saldırısı
9 Şubat 1801	Avusturya'yla Lunéville Barışı
15 Temmuz 1801	Papalık'la antlaşma
8 Ekim 1801	Rusya'yla Paris Barışı
Ocak 1802	Bonaparte, İtalya Cumhuriyeti'nin başında
25 Mart 1802	İngiltere'yle Amiens barışı
26 Nisan 1802	Göçmenlerin affı
19 Mayıs 1802	Légion d'honneur kanunu
2 Ağustos 1802	Bonaparte ömür boyu konsül
Mayıs 1803	İngiltere'yle savaşın yeniden başlaması
20 Mart 1804	Enghien dükünün idamı ve Medeni Kanun'un resmi olarak yayınlanması
18 Mayıs 1804	Senato tarafından imparatorluk ilanı
Temmuz 1804	İmparatorluk mirasının halkoylamasıyla onaylanması
2 Aralık	I. Napoléon'un kutsama töreni
26 Mayıs 1805	Napoléon'un İtalya kralı olarak taç giymesi
Ağustos 1805	İngiltere, Rusya, Avusturya, Napoli ve İsveç arasında bir birlik oluşturulması
1 Ekim 1805	Elchingen zaferi
20 Ekim 1805	Ulm zaferi
21 Ekim 1805	Trafalgar yenilgisi
14 Kasım 1805	Viyana'ya giriş
2 Aralık 1805	Austerlitz zaferi
26 Aralık 1805	Avusturya'yla barış
10 Mayıs 1806	İmparatorluk Üniversitesi'nin kuruluşu
12 Temmuz 1806	Ren Konfederasyonu'nun kuruluşu
Ekim 1806	Prusya savaşına giriş
14 Ekim 1806	Jena zaferi
21 Ekim 1806	Berlin'e giriş
26 Kasım 1806	Kıta ambargosunun uygulanması

8 Şubat 1807	Eylau muharebesi
14 Haziran 1807	Friedland zaferi
8 Temmuz 1807	Rusya'yla barış ve işbirliği
Ekim 1807	Portekiz'in istilası ve ilk Fransız birliklerinin İspanya'ya girişi
2 Mayıs 1808	Madrid'in Fransız karşıtı ayaklanması
4 Haziran 1808	Joseph Bonaparte'ın İspanya kralı oluşu
22 Temmuz 1808	Baylen yenilgisi
13 Mayıs 1809	Viyana'nın ikinci kez fethi
22 Mayıs 1809	Essling yenilgisi
5-6 Temmuz 1809	Wagram zaferi
7 Temmuz 1809	Papa'nın tutuklanması
14 Aralık 1809	Napoléon ve Josephine'in boşanması
1 Nisan 1810	Marie-Louise de Habsbourg'la evlenme
13 Aralık 1810	günlü senato kararı "Büyük İmparatorluk" Fransa 130 bölümden oluşmaktadır, Hollanda ve Roma devletleri ona bağlıdır, İllirya taşraları oluşturulmuştur
20 Mart 1811	Roma kralının doğumu
22 Haziran 1812	Rusya seferinin başlaması
28 Haziran 1812	Vilna'nin alınması
17 Ağustos 1812	Smolensk'in alınması
7 Eylül 1812	Mosk va Nehri zaferi
14 Eylül 1812	Moskova'ya giriş
19 Ekim 1812	Rusya'nın geri çekilmeye başlaması
5 Aralık 1812	Napoléon, rejimin general Malet tarafından devrilmeye çalışıldığı Paris'e dönmek için ordusunu bozguna uğramış bir durumda bırakır
18 Aralık 1812	Napoléon'un Paris'e dönüşü
2 Mayıs 1813	Lutzen zaferi
20 Mayıs 1813	Bautzen zaferi
27 Ağustos 1813	Dresden zaferi

16-19 Ekim 1813	Leipzig yenilgisi
1 Şubat 1814	La Rothière yenilgisi
10 Şubat 1814	Champaubert zaferi
11 Şubat 1814	Montmirail zaferi
12 Şubat 1814	Thierry Şatosu zaferi
14 Şubat 1814	Vauchamp zaferi
18 Şubat 1814	Montereau zaferi
7 Mart 1814	Craonne'da sonucu belirsiz çatışma
9 Mart 1814	Laon'da sonucu belirsiz çatışma
20 Mart 1814	Arcy-sur-Aube yenilgisi
31 Mart 1814	İtilaf devletlerinin Paris'e girişi
6 Nisan 1814	Napoléon'un tahttan indirilmesi ve Elbe adasına gidiş
1 Mart 1815	Napoléon'un Juan Körfezi'ne çıkışı
20 Mart 1815	Napoléon'un Paris'e dönüşü
16 Haziran 1815	Ligny zaferi
18 Haziran 1815	Waterloo yenilgisi
22 Haziran 1815	Napoléon'un tahttan indirilmesi
16 Ekim 1815	Napoléon'un Sainte-Hélène'e gelişi
5 Mayıs 1821	Napoléon'un ölümü, 17.49

I. Bölüm

XVIII. YÜZYILIN ÇOCUĞU

Napoléon Bonaparte, doğum tarihinden dolayı olduğu kadar aldığı eğitimle de tam bir XVIII. yüzyıl insanıdır. Korsikalı küçük soylu bir ailenin oğlu olarak 15 Ağustos 1769'da, kısa süredir Fransızlara ait olan Ajaccio şehrinde doğmuştur. Doğumundan bir önceki yıl, Fransa Krallığı ve Cenova Cumhuriyeti, kendi aralarında varlığı eskiye dayanmasına karşın Cenova'nın egemenliğini kurmayı başaramadığı bir adayı Fransa'nın idare etmesi gerektiği kararına varmıştı.

Rousseau, Korsika hakkında şöyle yazıyordu: "Bu küçük ada Avrupa'yı şaşırtacak." Bunu, adanın bir gün Charlemagne'ın vârisini doğuracağı önsezisiyle yapmamıştı. Sadece, adalıların bağımsızlıklarını kazanmak ya da en azından ananevi düzenlerini korumak adına mücadele etme çabasını selamlamak ve desteklemek istiyordu. Vergi baskısını ve Cenova yönetiminin tepeden inmeci idaresini protesto etmek için başlayan 1729 Korsika İsyanı, bir devrime dönüş-

müştü. Yerel geleneksel tarihçiler bunu "haklı ve kutsal" savaş olarak tanımlıyorlardı. 8 Ocak 1735'te, Corte'da toplanan bir *Consulta* bağımsızlığı ilan etti. Kontrol edilemeyen bu adanın yüküyle engellenmiş olsa da Cenova, kendi otoritesine yönelik böyle bir meydan okumayı hoşgöremezdi. Çok ağır olan karşı saldırı gelmekte gecikmedi. Fransız akını ilk olarak, Avusturya'nın, Savoie'nın ve İngiltere'nin desteği, eski Cumhuriyet'in kendi malı olarak kabul ettiği bu topraklara yeniden ayak basmasını sağladı. Fransızlar gittikten sonra, isyan çok daha güçlü bir şekilde yeniden başladı, bu kez dışarıdan bir kişinin, 1755 yılının Temmuz ayında "ulusun generali" seçilen Pascal Paoli'nin önderliğinde. Bunu izleyen art arda gelen karışıklıklardan sonra Cenovalılar, Akdeniz'in kalbindeki bu adanın istisnai stratejik konumunun bu kadar çok altın ve güç harcamaya değmeyeceğine karar verdiler. Korsika üzerindeki haklarını –yıllık bir kira karşılığında– 15 Mayıs 1768 Versailles Antlaşması'yla Fransa'ya devrederek bu yükten kurtuldular.

İsyancılar, bu egemenlik değişiminin ilanı karşısında hiçbir şekilde yatışmadılar ve XV. Louis'nin egemenliği altında Korsika'nın kontrolünü sağlamak için kraliyet birlikleri kullanılmaya devam edildi. Çatışma devam ediyordu ama Paoli'nin ordusu sayıca hızla azalıyordu. 9 Mayıs 1769'da, Ponte-Novo'da "ulusun generali" küçük birliğini dört bir tarafa dağıtan ani bir yenilgiye uğradı. Destekleyicileri, bu kadar az imkânla Avrupa'nın en güçlü monarşilerinden birinin arzularına uzun zaman karşı koyamayacaklarını düşünmeye başladılar. Belki de siyasi gerçekçilik zamanı gelmişti ve de bireysel durumların korunması zamanı... Bu tip kriz-

lerde çözüm aranırken ciddi bir söylem ya da kesin bir açılım olarak kabul edilebilecek olan bir öneriydi bu.

Evine dönenler ve kısa bir süre sonra da Fransızlarla birleşenler arasında genç ve hırslı bir hukukçu da vardı: Charles (Carlo) Buonaparte. Ajaccio'da aile evini yeniden kurmadan önce, Ponte-Novo'ya kadar, XVI. yüzyılın başından beri Korsika'da yaşayan Cenovalıların bir vârisi olarak tüm samimiyetiyle Paoli'nin safında savaşmıştı. Karısı Maria-Letizia, küçük Napoléon'u dünyaya getirirken (bir yıl önce doğan Joseph'ten sonra, çiftin ikinci çocuğu) Charles da yeni yerler fethetmek için yola çıktı. Fransız yönetici Marbeuf'le kurmayı başardığı mükemmel ilişki sayesinde çok kolaylaşan bir plandı bu.

Charles ve Letizia Bonaparte'ın (şu andan itibaren Fransızlaşmış isim ve soyisimlerini kullanacağız, ancak bu kullanım aslında kesin olarak Devrim'in ortasından itibaren kullanılmaya başlandı) 12 çocukları oldu, 8'i çocuk ölümlerinden korunmayı başardı, o dönem ve o bölge için hiç de kötü bir sonuç değildi: Joseph'ten (1768'de doğdu) ve Napoléon'dan sonra (1769) Lucien (1775), "Elisa" denen Marie-Anne (1777), Louis (1778), "Pauline" denen Marie-Paulette (1780), "Caroline" denen Marie-Annonciade ve Jérôme (1783). İçlerinden biri imparator ve dördü de kral ya da kraliçe olacaktı, içinden geldikleri toplumsal çevre düşünüldüğünde en iyi falcılar bile bunu tahmin edemezdi.

Casa Bonaparte'de (Bonaparte evinde) mali sıkıntı içinde yaşanıyordu; sıkıntı Napoléon'un ebeveynlerinin işbilirliği ve biraz daha zengin olan bir amcanın, arşidük Lucien, cömertliği sayesinde yavaş yavaş azalmaya başladı. Korsikalı

hatırı sayılır bir kişinin yaptığı çıkışı kıta elitlerininkiyle kıyaslamak mümkün olmasa da, bundan şüpheliyiz, yavaş yavaş bu aile Ajaccio'nun en talihli ailelerinden biri olarak görülmeye başlandı. Yine de bu kanıya varmak için elimizde bazı veriler var, bir viraneyle hiç ilgisi olmayan ve inşaat işlerinde yetenekli olan Charles Bonaparte tarafından düzenli olarak genişletilen Ajaccio evinin inanılmaz büyüklüğünden başlayabiliriz. Doğrudan ya da dolaylı olarak, ailenin iki evi daha vardı, bağları, toprakları ve bir de değirmeni. Devlet, aileye ait olan bir gölcüğün kurutulması işini (öngörülenden daha az sulu bir iş) maddi olarak destekliyor, sonra da orada ipek üretmeleri için dut ağacı dikimi izni veriyordu. Bunun dışında, Charles Bonaparte Ajaccio yargı kurulunda savcı yardımcısı görevinden her yıl gelen 7000 liradan fazla geliri ve rantı da kasasına atıyordu, böylece ev halkının bakımını sağlayabiliyor ve işi kolaylaştıran hizmetçileri elinde tutabiliyordu (o dönemde Korsikalı bir hizmetçinin yıllık maaşı 40 lira civarındaydı).

Savcı yardımcısı beyefendi bundan böyle Charles *de* Bonaparte olarak anılacaktı.* Çünkü Ajaccio üst konseyi, kendisine iki yüzyıllık geçmişi olan bir asalet bahşetmiş ve Korsikalı hatırı sayılır kişilerin uyumunu kolaylaştırmak ve adada kendi imajına uygun bir toplum yaratmak için "anakara" tarafından belirlenmiş önlemlere erişimden başlayarak bu duruma uygun olan ayrıcalıkları kendisine vermişti. Baba Bonaparte da bundan yararlanmaktan geri durmadı. 1771 yılında savcı yardımcısı oldu, Fransız otoritelerine, yani sivil

* Soyadında bulunan "de" eki, kişinin soyluluğunun belirtisidir. (ç.n.)

idare memuru ve askeri yöneticiye, eşlik eden (on iki) asiller konseyine girdi, daha sonra Versailles'daki kısa süren bir huzura çıkma sırasında XVI. Louis'ye takdim edilen delegasyonda yer aldı. Charles büyük oynuyordu, hiç şüphesiz kendi olanaklarından ve hatta arşidük Lucien'in olanaklarından çok daha büyük... Bu da oğullarının kariyeri için önemli olacaktı.

Napoléon'un ilk gençlik yılları üzerine, tarihçilerin kuşak kuşak tutkuyla yaptığı derinleştirilmiş araştırmalara karşın arşiv eksikliğinden ve ilk elden yeterli belge olmamasından dolayı, çok az şey biliyoruz. Yine de Letizia'nın *Casa Buonaparte*'yi eli sıkı bir şekilde idare ettiğini ve ortalarda olmayan bir kocanın yerini doldurduğunu düşünüyoruz, ikinci oğlunun döneminin zengin edebiyat ortamını ihmal etmeden (bu da kesin olmasa da Fransızca'yı çok erken yaşta öğrendiğini gösterir) bilime de ilgi duyduğunu, belki de Ajaccio kolejinin küçük sınıflarına gittiğini (ancak, kayıtlarda ismine rastlanmıyor) sanıyoruz. Ajaccio'da geçen bu çocukluğun karanlıkta kalmış köşelerine üzülmekten başka bir şey yapamasak da (işte bu noktada efsaneler gerçek olaylarla karışmaya ve onların yerine geçmeye başlar) Napoléon'un doğduğu adada sadece dokuz yıl yaşadığını ve eğitimini dışarıda tamamladığını söylemekle yetiniyoruz (şüphesiz mecburen, başka çaremiz var mı?). Hırslı Charles Bonaparte'ın çocukları için her durumda gelecek ve iyi bir konum sadece anakarada mümkün olabilirdi. Askeri yönetici Marbeuf'ün desteğiyle (hiçbir kanıt bulunmamasına karşın kendisinin Napoléon'un babası olduğu söylentileri bulunmaktaydı), bu geçiş kısa zamanda gerçekleşti.

Kötü eğitilmiş, ortalama bir Fransızcası olan, sade giyimli, iyi bir eğitim almak için neredeyse başka bir gezegene düşmüş gibi kendini anakaranın genç aristokrasisinin içine atılmış bulan yabani çocuğu gözümüzde canlandıralım: bu bize 15 Mayıs 1779'da Brienne askeri okuluna geldiğinde Napoléon'un genç arkadaşları üzerinde yaratmış olabileceği etki hakkında bir fikir verebilir. Kralın burslusu olarak (babası bir yoksulluk belgesi elde etmişti) bu genç çocuk kibar kişilerin oğullarını silahla ilgili işlere (kısa yoldan) hazırlama amacını taşıyan on iki okuldan birine girmişti. Burada, Champagne'ın bu küçük kasabasında, efsane, "hiçlikten yola çıkıp dünyayı idare eden adam"ın eğitimi ve yetişmesi üzerine en güzel klişeleri alıp götürür: Yalnız, aksanı ve telaffuz edilemeyen adı (Napoléon "la paille-au-nez" haline gelmişti)* yüzünden alay edilen bir öğrenci; ona en güzel gelecekten bahseden hocalar (eski hocalarımızın kaçı sınıflarındaki yeni öğrencilerle konuşurken aynısını söylememiştir ki?); efsanevi bir kartopu savaşı sırasında yeteneklerini ortaya çıkartan strateji ustası (kar yağdığında bütün çocuklar kartopu savaşı yapar; burada kaderin bir işaretini ve erken gelişmiş askeri yeteneklerin bir kanıtını görmek gerekir...).

Hiç şüphesiz gerçek, Napoléon'un "ansiklopedik" gelişimi üzerinde ısrarla duran efsaneden daha az güzeldi. Dalkavuklarına bakılırsa, *her şeyi* okumuş ve *her şeyi* özümsemişti. Abartılı bir yaklaşım bu. Döneminin pek çok öğrencisi ve yetişkini gibi doymak bilmez bir okur olduğu (hiç kimseyi değilse bile okudukları arasında sadece Plutarkhos, Cicero,

* "Burundaki saman". (ç.n.)

Fénélon, Voltaire, Rousseau ya da Bousset'yi sayabiliriz) kesin ama her eserin güçlü yanlarını özümsemek için olağanüstü belleğinden yararlanarak bütün konuların sonuna kadar gitmiyordu.

Hocaları tarafından takdir edilse de, Fransızca'dan (kötü sentaks, yazım ve gramer ortalama, sözcük dağarcığında karışıklık), Latince'den ve Roma felsefesinden geçer notlar alıyordu. İtalyanca dışında yabancı diller konusunda pek yetenekli değildi (İtalyanca onun için "yabancı bir dil" kabul edilebilir miydi acaba?). Neyse ki, matematikte harikaydı (ama yine de bu alanda başarılı öğrenciler listesinde sadece bir kez yer aldı, o da 1783'te)... Ve tarihte de (tarihten, bugünün yorumlanmasında bir araç olarak ama aynı zamanda izlenecek örneklerin bulunduğu bitmez tükenmez bir kaynakolarak yararlanıyordu). İyi bir ortalamayla, öğrenci Bonaparte bitirme sınavını geçti ve Paris'te, matematiğin zorunluolduğu topçulukbölümüne yönlendirildiği askeri okula girmeyi başardı. 1784 Ekim ayından 1785 Ekim ayına kadar ilk on iki ayını Paris'te geçirdi.

Bonaparte, Champ-de-Mars'ın ünlü binalarından ikinci kademe üstteğmen olarak çıktı (58 kişi içinde 42. olarak) ve 1785 yılının Kasım ayından itibaren La Fère alayında, Valence'tan Auxonne'a, günlerini Douai'de ya da Lyon'da geçirerek garnizon hayatının monotonluğunu tanımaya başladı. Maaşı mütevazı, işi hep aynı ve ikinci derece rütbeleri geçememe düşüncesi coşkunluk uyandırmıyordu. Barış zamanında, kralın hizmetinde olmak pek de heyecan verici değildi, üstelik yakın zamanda bir savaş olacağını "ummak" da yararsız, XVI. Louis askeri başarılardan zevk almıyordu

(Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na ayakları geri geri giderek müdahil olmuştu) ve zaten mali güçsüzlüğü de herhangi bir maceraya girmesine izin vermiyordu.

İşsiz güçsüz bir genç Napoléon'un hayalini doğduğu yer olan ve ona göre Fransız işgalcilerin boyunduruğunda ezilen Korsika'ya çevirmek için bol bol zamanı vardı. Charles'ın Şubat 1785'de ölümünden beri Letizia ve Joseph tarafından idare edilen ailesini özlüyordu ve vazgeçilmiş dosyaları izlemek, nakit para bulabilmek ya da var olanı en iyi şekilde işletebilmek için her bir aile üyesine ihtiyacı vardı. Eski Rejim'in ordusu işi sıkı tutmuyordu: Üstteğmen Bonaparte zorluk çekmeden izin alabildi. 1786 Eylül ayından 1787 Eylül'üne, 1788 Ocak-1788 Haziran, 1789 Eylül-1791 Şubat, 1791 Eylül-1792 Mayıs tarihleri arasında ve 1792 Ekim ayından 1793 Mayıs ayına kadar Korsika'da kaldı. Bu kalışlara "altı aylık" tatiller deniyordu.

Ajaccio'da, annesinin adına hazırlanmış ve yazılmış iki dilekçe arasında (mali ya da zirai sorunlarla ilgili olarak Korsika yönetimine yazılan böyle pek çok dilekçe bulunuyordu), Napoléon yerel siyasete atıldı. Nihayet, okumalarını hayata geçirebileceği ve Korsika halkının özgürlüğü yararına babasının tamamlanmamış mücadelelerinin izinden gitmesini sağlayacak bir hareket sahası bulmuştu. Paoli'den beri süregelen bir nedenden ötürü Bonaparte'lar hain olarak kabul ediliyorlardı, bundan dolayı Napoléon'un kendisini kabul ettirebilmesi için "bağımsızlıkçı" kanada dahil olması gerekti. "Vatan mahvolmaktayken doğdum," diye yazıyordu Paoli'ye. "Otuz bin Fransız, özgürlüğün tacını kan denizinde boğarak sahillerimize çıktı."

Genellikle Fransa'da olmadığı için Devrim'in başlangıcına Korsika'dan katıldı. Anakaradaki büyük değişime öteden beri taraftardı, böylece adanın "özgürleştirilmesi"nin de gerçekleşeceğini düşünüyordu. 1789 olaylarının, cephelerin yeniden yaratılmasına ve yerel hırsların patlak vermesine bir bahane oluşturacağı düşüncesinden ötürü hayal kırıklığına uğramadı. Yine de taraf oldu, önergeler kaleme aldı, kulüp nüvelerinde tartışmalara katıldı, Paoli yanlısı duyguları pohpohladı. Genel bir teftiş sırasında, mazeretsiz devamsızlıktan dolayı ordu saflarından çıkarıldı (Ocak 1792), kendisini yarbay seçen Korsikalı gönüllülerin yanında askerliğe devam etti. Taburunun başında, din adamlarına karşı olan Ajaccio'lu kalabalığın üzerine ateş açtırdı, Paoli'yle yeniden birleşti (Devrim'i bağımsızlığa dönüştürmek için adaya geri döndüğünde) ve Sardinya'da yıkıcı bir Korsikalı akını sırasında ilk muharebesine katıldı (bacakta hafif bir yara, Şubat 1793). Motive olması ve hareketinin sonuçları dolayısıyla, Rousseau'nun önceden söylemiş olduğu gibi, Korsika'nın Avrupa'yı şaşırtmasını sağlamak için "ulusun generali"nin saflarında büyük bir rol oynamayı umuyordu. Bu hırs kısa sürdü.

Kısa zaman sonra Paoli, İngilizlere döndü ve giderek daha çok karşı devrimcileri destekler göründü. Önceleri eski vatanseverin dönüşünden yana olan Paris hükümeti, artık onu can sıkıcı ve güvenilmez buluyordu. Korsika cephesinde, Napoléon ve general kısa sürede stratejik anlaşmazlığa düştüler.

Konvansiyon, Korsikalı liderin suçlandığını belirtince Ajaccio ayaklandı. *Casa Bonaparte* –davanın düşmanları

için bir dayanak noktası olarak kabul edilen bu yer– baskınla ele geçirildi ve yağmalandı. Letizia'nın ve çocukların ancak gizli bir kapıdan kaçacak kadar zamanları oldu. 11 Temmuz 1793'te, yeni bir hayata başlamak için Toulon'a geldiler. Napoléon yeniden orduya girdi. Olayların zorlamasıyla, ama aynı zamanda devrimci inançla da (Paoli tarafından İngilizlere açılan Korsika'da artık gerçekleşmesi mümkün olmayan bir inançtı bu) Fransa'yı seçmişti.

Dolayısıyla, Bonaparte'ın "Korsika bağı"nı fazla abartmamak gerekir. Eğer gerçek ve bir ihtimal samimi olsaydı "devrimci" güdülenmesi, hayallerinin gerçek olacağına inanan Aydınlanma'nın bu genç adamına üstün gelmezdi. Paoli'nin çevresinin ve Korsikalı şefin başka bir yola gittiğini fark ettiğinde, ikinci arzusunu ilkinin önüne geçirdi.

Napoléon'un kaderinin hız kazanmasını izlemeden önce, ergenlik ve gençlik dönemindeki fikirleri (ki haklarında çok bilgi sahibiyiz), garnizon hayatının sıkıntılı anlarında heyecanla karalanmış sayfaların içeriğine hayatı boyunca sadık kalmasa da, hareketini dayandırdığı felsefi temeli keşfetmemizi sağlayacak.

Daima derli toplu, nadiren sıkıcı ve XVIII. yüzyıl "ruhu"nun iyi bir örneği olan metinlerinde, Aydınlanma ideolojisinin farklı çehreleri kolayca bulunabiliyor, farklı fikirlerin ve özlemlerin karışımına rastlanıyor.

Genç Napoléon, elinde kalem çok düşünüyordu ve romandan felsefi denemelere, hikâyeler ya da romanlardan adli ve teknik araştırmalara her türde denemeler yapıyordu. Romanlar arasında *Essex Kontu* (1789), *Kâhin Maske* (Le Masque Prophète) (1789), *Yeni Korsika* (1789) ve *Clisson*

ve Eugénie (1795), felsefi denemeler olarak *Vatan Sevgisi ve Zafer Sevgisi Arasında Paralel* (1786), *Lyon Söylevi* (1791) ya da *Aşk Üstüne Diyalog* (1796), tamamen siyasi yazılar arasında da *Korsikalıların, Cenovalıların Boyunduruğuna Başkaldırma Hakkı Var mı?* (1786), *La Fère Rejiminde Calotte'un Anayasası* (1789), *Matteo Buttafoco'ya Mektup* (1791) ya da ünlü *Beaucaire'de Akşam Yemeği* (1793) sayılabilir.

Karşımızda, kararsız bir yazar görüyoruz, kararsız çünkü genç, her şey hakkında bir doktrin yaratma çabasında, bazen bireysel özgürlükten yana bazen toplumun çıkarı için bu özgürlüğün feda edilmesi gerektiğini savunuyor, doğa durumuna* yaklaşabilmek için devlet yapılarının ortadan kalkmasından ya da monarşinin canlandırılmasından yana olabiliyor, yakınındakine duyulan aşkı (ya da kısaca aşkı) her şeyden üstün tutabiliyor ya da kendi kaderini gerçekleştirmek için zafer peşinden koşmayı yüceltebiliyor. Voltaire'in din adamlarının egemenliğine karşı olan tutumu onu baştan çıkarıyor (Ferney'li adamı "şişirilmiş" bulsa da); Montesquieu'den iklimin ve kültürlerin kanunlar üzerindeki etkisini ama aynı zamanda Fransa gibi kalabalık bir ülkeyi demokrasiyle yönetmenin imkânsızlığını öğreniyor; Machiavelli enerjisini gücün korunması yolunda harcayarak prensin ve Rousseau da toplumsal sözleşmenin teorisinin canlı bir örneği oluyor. Zaten, Napoléon'un kişisel anıtmezarında Jean-Jacques ilk sırada bulunuyordu: "Ah Rousseau! Neden sadece altmış yıl hayatta kaldın? İyiliğin yararı için sen ölümsüz olmalıydın!" Böylece, genç adam –giderek artan bir şekilde–

* John Locke'un siyaset teorisinin temel kavramlarından. (ç.n.)

teoriden pratiğe geçerek fikirlerini hareketin içinde kesinleştirdi, bir yararcılık uğruna hayallerini unuttu ve sonrasında da bu yararcılıktan hiç vazgeçmedi.

Devlet başkanı olduğunda, ortadan kaldırılmaları için elyazmalarından bazılarını buldurmaya çalıştı ancak hepsini yok edemedi. 1802 yılında Ermenonville'e yaptığı ziyaret sırasında, geçmiş yanılsamalarının cenaze duasını okudu. Rousseau'dan bahsederken artık şöyle diyordu: "Fransa'nın huzuru için bu adamın hiç var olmaması çok daha iyi olurdu." Oysa ki, Bonaparte gibi hırslı insanların faydalanmayı bildiği 1789'daki büyük patlama Jean-Jacques gibi insanlar sayesinde gerçekleşebilmişti.

II. Bölüm

SİYASİ GENERAL

Napoléon, hiç şüphesiz, birinci sınıf bir askeri liderdi. Fransız Devrimi, bu nitelikte birkaç kişinin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Sınırlı bir alanda olsa da, Toulon stratejisi çok iyi düşünülmüştü ve iki yıl sonraki İtalya seferi savaş sanatı yıllıklarına geçti. Bununla birlikte, benzerlerine olan üstünlüğü daha çok becerisinde, siyasi bakışında, mevcut durumları değerlendirme ve içlerinde yer alarak ya da dışında kalarak, ama açıkçası asla onları gözden kaçırmadan, bunlar sayesinde ilerleyebilme yeteneğinde yatıyordu. Savaş alanlarının fatihi, son kertede "doğru tarafta" bulunabilmek için arkadaşlıklar ve bağlar kurmasını da bildi, yani on yıl süren iç ve dış karışıklıklardan sonra Devrim'in yeni bir yola sokulmasını amaçlayan "ılımlı" bir programa dahil olanlarla. Napoléon onlara, amaçlarına ulaşmak için ve "yeni-jakobenleri" avlamak ya da karşı-devrimcileri durdurmak için uygun bir silah olarak görünmüştü. O da bu rolü oynamayı çok isterdi, ama bir kez iktidarı eline geçirdikten sonra bir daha geri vermedi.

Pek çok insan gibi, 1789 olaylarının gidişatından şaşırmış olan Bonaparte öncelikle kralın bir memuru olarak hareket etti. Sadece "ayaktakımı"nın ayaklanmasını kınamakla kalmamış, aynı zamanda garnizonda olduğu taşrada gösterilerin bastırılmasına da katılmıştı. Dahil olduğu alay, 1789 yılının Ağustos ayında ayaklanınca sadece anakaradaki karışıklıklar Korsika'nın bağımsızlığı rüyasını gerçekleştirmesine de izin vereceği için mutlu oldu, zira Fransız Devrimi ve adasının özgürlüğü zihninde hâlâ birbirine bağlıydı. Gerisini biliyoruz, paolistlerin tarafına katılması ve daha sonra da onlardan ayrılması. Bu konuyu bir kez daha tekrarlamayacağız.

1789 sürprizi geçince, Bonaparte satranç tahtasının sol tarafına yerleşti, Auxonne Jakobenleri Kulübü'ne yazıldı (Şubat 1791), çok ateşli cumhuriyetçi metinler kaleme aldı ve felsefeciler tarafından düşünülmüş toplumsal değişimlerin demir mızrağı olacak ideal bir halk için coşku duymaya başladı. Bu son yanılsama da 1792 yılındaki şiddet kasırgası sırasında yok oldu, Haziran ayında Tuileries'nin neredeyse barışçıl bir şekilde işgal edilmesine karışmıştı, iki ay sonraysa muhafız askerleri katledilerek baskın yapıldı. Hayatı boyunca, hareket halindeki kalabalığa yönelik büyük bir utanç hissetti – ve belki biraz da kaygı. Toprakların işgal edilmesine karşın yeniden Beauté adasına gitti ve birkaç ay sonra da orayı kesin olarak terk etti.

Anakaraya döndüğünde 24 yaşındaydı ve sadece bir yüzbaşıydı. Korsikalı gönüllülerin ona verdiği yarbay rütbesi kabul görmüyordu. Başkaları, göç ve temizlikler yüzünden açılan boşlukları doldurmak amacıyla yeni cumhuriyetin razı geldiği hızlı terfilerden çok daha iyi yararlanmışlardı.

Hoche (1768 doğumlu) ya da Marceau (1769 doğumlu) kısa sürede tuğgeneral olmuşlardı, imparatorluğun gelecekteki mareşalleri tarafından hanidir ulaşılmış bir rütbeydi bu (Berthier, Grouchy, Brune, Davout, Jourdan, Lefebvre, Macdonald, Masséna, Pérignon, Sérurier ve Victor).

16 Eylül 1793'te, İtalya ordusuna katılmaya hazırlanırken görevdeki Konvansiyon'un temsilcileri tarafından engellendi ve kendisine, Paris hükümetine düşman olan federalciler tarafından İngilizlere verildikten sonra Cumhuriyet orduları tarafından kuşatılmış olan Toulon'a gitme emri verildi. Bu temsilcilerden biri Korsika Saliceti vekiliydi. Napoléon ve o, Ajaccio'da paolist partinin gerici kısmına karşı birlikte çalışmışlardı. Kaderin bu ilk göz kırpışı, vatandaşı tarafından desteklenen genç görevliye Akdeniz'in büyük limanının yeniden alınması hakkındaki stratejik görüşlerini açıklarken başka uzlaşma noktalarını da duyurma şansı verdi.

General Carteaux Toulon'da başarısızlığa uğrarken Bonaparte kuşatmayı sona erdirmek için başka bir çözüm yolu olduğunu haykırıyordu. Kararlaştırılmış müdahaleleriyle, topçu sınıfının konumlandırılmasını, limanı ateş altında bırakabilecek bir yüksekliğe çekti, Carteaux'nun yerini Dugommier'nin almasını ve daha uygun olduğu ortaya çıkan bir stratejinin uygulanmasını sağladı. Uygun bir bombardımandan sonra, asileri destekleyen Anglo-Portekiz donanması asileri kendi başlarına bırakarak kaçmak zorunda kaldı. Toulon, ciddi bir bastırmaya maruz kalmadan önce geri alınmıştı. Bu zaferden üç gün sonra, 22 Aralık 1793'te, Bonaparte'ta "aşkın bir hakediş" bulan Augustin Robespierre

adlı (Maximilien'in kardeşi) bir vekil tarafından, kahramanımızın tuğgeneral olması teklif edildi. Birkaç hafta içinde, gecikmesini telafi ediyordu.

Bu zamana kadar avarelik eden, edebiyat ve ada milliyetçiliği deneyen bu adam artık sadece kariyeri için çalışacaktı, hem de büyük bir başarıyla!

Bununla birlikte, bu kariyer neredeyse başlamadan bitiyordu. Bonaparte, Jakobenler tarafında fazlaca ortaya çıkarılmıştı, rejim değişikliği durumunda bu tavrın sonuçsuz kalması mümkün değildi. Jakoben davaya dair basılı bir kitapçığı bile vardı: *Baucaire'de Akşam Yemeği*; kitapta pek çok kişi arasında geçen hayali konuşmalar yer alıyordu ve genç görevli de kendine federalcilere karşı Paris cephesinin tezlerini savunma rolü veriyordu. Toulon'daki kahramanlığını ödüllendirmek için Augustin Robespierre kendisini İtalya ordusu topçu birliği kumandanı yapmıştı; oysa Toulon zaferinden sadece birkaç ay sonra L'Incorruptible* devrildi ve idam edildi, kardeşi de giyotinde kendisine eşlik ediyordu. Termidor günlerini izleyen tasfiye sırasında, Bonaparte da 11 Ağustos 1794'ten 20 Ağustos'a kadar tutuklu kaldı. Neticede ona karşı hiçbir suçlama yapılamadı. O da İtalya ordusundaki görevine geri döndü, ama bu sefer o zamana kadar kendinden yana olan güçlü destekler artık yoktu. Daha da kötüsü, Savaş Bakanlığı'nın büroları teröristlerin bu eski "suç ortağı"nın ilerlemesine gem vurmaya çalışıyordu.

29 Mart 1795'te, Chouan'lar ve Vendéen'lere karşı olan sivil savaşı yürüten Batı ordusuna atandı. Çözülmesi zor

* Robespierre'in lakabı. (ç.n.)

nedenlerle, bu emre boyun eğmeyi reddetti. Her zaman ondan yana olan efsane, başka Fransızların kanını akıtmak istemediği şeklinde açıklar bu olayı. "Kahramanı" yerenlerse, Désiré Clary adında genç bir Marsilyalı'ya âşık olan Napoléon'un, ondan uzak kalmak istemediğini iddia ederler. Hiç şüphesiz gerçek çok daha başkadır ve temiz bir zafer elde etmek isteyen bu genç adamın, Vendée'de kazanacağı zaferin sivil savaşlarda daima görülen aşırılıklarla lekeleneceğini anladığı gerçeğini gözardı edemeyiz. Paris'e gidip gerekçesini dile getirmek için Marsilya'yı (ve Désiré'yi) terk eder, "gerçek" savaşın meydana geldiği yere gönderilmek ister. Başkentte, henüz jakobenizm şüphelerinden tamamen arınmadan, otoritelerle karşı karşıya gelir, İtalya ordusuna geri gönderilmez, piyade askerlerine geçmeyi reddeder (prestiji, topçu alayından çok daha az olan bir yer) ve istemeden de olsa topografya bürosunda çalışmayı kabul eder. Engellenmiş değilse de, ilerlemesi duraklamıştır.

Paris'te, Bonaparte beklemekten sıkılıyordu. Görevlerinden, haritalar ve planlar üzerinde tekrar tekrar çalışmada istifade ediyordu, İtalya'da ileride gerçekleşecek olan kahramanlıklarının hazırlığını yapıyordu. Ancak, görece aylaklığından kurtulmak ve eyleme yakınlaşmak için bütün olanakları kullanmaya hazırdı. Öyle ki, topçu uzmanı arayan Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetine geçmeyi bile düşünmüştü. Kendisine hiçbir iş bulmayan ve belki biraz da sürekli taleplerinden usanan hükümet, Batı'da savaşmaya gitme isteğini bir kez daha reddetmek için onu harekât görevlerinden muaf tutuyordu. Geleceğin imparatoru, birkaç hafta boyunca kendini neredeyse sokakta ve beş parasız buldu.

İki anayasa arasındaki dönemden geçiliyordu. Robespierre'in düşürülmesinden sonra hükümete devam eden Termidor Konvansiyonu,* yerini yeni bir rejime bırakmak zorundaydı, bu da adını beş kişilik bir yürütücü kuruldan oluşan Direktuvar'dı. Yeni anayasayı onaylatmak için kesin bir halkoylamasına gidildi. Bunu, önceki vekillerin durumunu koruma amacıyla, bu vekillerin üçte ikisinin yeni meclislerde de otorite olmasını getiren ünlü "üçte iki" kararnameleriyle belirlenen seçimler izledi. Seçim sürecinin bu şekilde yönlendirilmesi sağcı güçlerin tarzına pek uygun değildi (kralcı ve muhafazakâr, Devrim'in seyrini istikrarlı bir hale getirip gücü yasal yollarla ele geçirmek için durumdan yararlanmayı planlıyorlardı). Bu kararnameler, onların olası başarılarını gölgeliyordu. Yeni anayasanın yürürlüğe girmesine birkaç gün kala Paris'te kargaşa giderek artıyordu. Konvansiyon, kaderini Dahili Ordu'nun başına general olarak getirilen vikont Paul de Barras'ın ellerine bırakmıştı.

Ona yardım etmek için, Barras jakobenizm olaylarından dolayı açığa alınan yarım aylıklı generalleri yeniden göreve getirdi. Toulon olayından beri tanıdığı Bonaparte da bunlardan biriydi. İsyanın başarıya ulaşmasına çok az kalmışken, bu topçu da topları hizmete sunmayı önerdi. Murat adında (ki o da tarihe geçmiştir) bir süvari bölüğü komutanının yardımıyla, Bonaparte Konvansiyon'un merkezi olan Tuileries'den fazla uzak olmayan bir yere batarya

* 9 Termidor (27 Temmuz 1794) Büyük Fransız Devrimi'nin takvimine göre karşı-devrimin dramatik darbesini yaparak devrimci Jakobenler Robespierre, Saint-Just, Couthon, Lebas ve diğerlerini katlettiği ve bu yüzden Termidor gericiliğinin başladığı gündür. (ç.n.)

parçalarını yerleştirdi ve kral yanlısı müfrezelere sorgusuz sualsiz ateş etmeye başladı (oysa Vendée'de başka Fransızlara ateş etmeyi reddettiği söyleniyordu). Brune, bulvarlarda işi bitirirken (bu sefer klasik yollardan), Bonaparte'ın oynadığı rol sadece Barras'ın emri altında hükümet bölgelerini korumaktan ibaret olsa da, IV. senenin Vandemiyer ayının 13. gününde (5 Ekim 1795) "Vandemiyer generali" unvanını kazandı. Gelecekteki imparatorun da dediği gibi, bundan kariyeri için büyük faydalar sağlamış olsa da, o gün içindeki rolünü fazla abartmamak gerekir. Konvansiyon mahkemesinde meziyetlerini çok öven Fréron'a (Bonaparte'ın ablalarından birine âşıktı) ve yandaşı olarak kabul ettiği için kendisini stratejik bir göreve getirmenin uygun olacağını düşünen Barras'a çok şey borçluydu. Üç hafta sonra, Bonaparte da rejimin sürdüğü dört yıl boyunca önemli bir adam olacağı Direktuvar'a girmesini sağlayan velinimetini Dahili Ordu komutanlığına getirdi.

Çalışma yerlerinde ve arazide (başkentte ve çevre bölgelerde düzenin sağlanmasıyla görevliydi) olduğu gibi salonlarda da Napoléon Bonaparte artık gözde bir generaldi, özellikle de hükümet çevrelerine yakın olan, Tascher de La Pagerie adını taşıyan, ilk evliliğini eski savaş bakanı olan ve Robespierre döneminde giyotine gönderilen general Alexandre de Beauharnais'yle yapan bir dulun salonunda, yani Marie-Joseph-Rose ya da "Josephine"in. Dahili Ordu'nun kumandanı görür görmez ona âşık oldu (Désiré Clary'yi hemen unuttu), deneyimli ve biraz da uçarı (ama hafifdeğil) olan kadınsa ona acı çektiriyordu. Sonunda "kazanan" Bonaparte oldu ve alelacele yapılan sivil bir törenle

9 Mart 1796'da Josephine'le evlendi (dini nikâhları 1 Aralık 1804'te yapıldı, VII. Pius'un eşler Tanrı'nın önünde evlenmemişlerse katılmayı reddettiği Kutsama Töreni'nin hemen öncesinde).

Bir haftadan beri Napoléon, İtalya ordusunun kumandasını elde etmişti, tabii Barras sayesinde, ama aynı zamanda gelecek vaat eden bir general olduğunu düşünen Carnot'nun desteğiyle de.

Ve işte efsane burada doğdu. Jean Tulard'ın gösterdiği gibi, Sainte-Hélène adası kadar, İtalya ovaları da onun beşiği olmuştu. Çünkü Bonaparte, orada kazandığı tartışılmaz ve beklenmedik askeri başarılara "iletişim"i de doğal olarak eklemeyi bilmiştir, ordusuna destek sağlamak için ve doğmakta olan (ama aslında şimdiden gerçekleşmiş olan) zaferini başkente kadar duyurmak için harekâtların gerçekleştiği yüzlerce yerde gazeteleri ve şairleri maddi açıdan destekliyordu. Ressamlar da bu duruma ayak uydurdular, daha o dönemde Gros'nun (Jean-Antoine), *Bonaparte Arcole Köprüsü'nde* adlı tablosu popüler imgelerden biri haline geldi.

23 Mart 1798'de Nice'e geldiğinde Bonaparte kötü durumda olan bir ordunun komutasını almıştı. Donanımı kötü ve motivasyonu az, pek de deneyimli olmayan askerleri, eprimiş üniformaları (çünkü sadece bir tane vardı), kötü oluşturulmuş birlikleri ve dibe vurmuş moralleriyle pek de fatih havasında değillerdi. Teğmenleri tarafından şüpheyle karşılanan general, birkaç dakika içinde onlara kendini kabul ettirdi. Bu, insanlar üzerindeki etkisinin açık bir işaretiydi (üstelik bunlar çok sert insanlardı). İstenirse her şeyin müm-

kün olabileceğini öne sürüyordu. Her durumda onda istek vardı ve sonrasına baktığımızda kabul etmeliyiz ki yeniden şevklenen genç görevliler gibi zor ikna olan yaşlıları da peşinden sürükleyerek bu isteği başkalarına da geçirebiliyordu.

Nisan ayı başlarında dahil olduğu şiddetli seferin ilk günlerinden itibaren her şey mümkün gibi görünüyordu. Montenotte'de (12 Nisan), Millesimo'da (13 Nisan), Dego'da (14 Nisan), Modovi'de (21 Nisan) zafer kazandıktan sonra İtalya ordusu Piemonte kralını muharebeden çekilmeye zorluyordu. Nice ve Savoie, Fransa'ya bırakılmıştı. Mayıs başında, Bonaparte Lombardiya fethine başladı, bu kez karşısında düşman olarak Avusturyalılar vardı. Lodi'de 10 Mayıs'ta kazandığı zaferden sonra, sanat eserlerine ve hazinelere (daha o zamandan) el koyarak, fethedilmiş ülkelerden vergi toplayarak, Direktuvar'ın kasalarını rahatlatacak ve servet yapmaya susamış generallerin çekmecelerini dolduracak her şeyi yaparak Mantova'yı kuşatıp ayın 16'sında Milano'ya girdi. Bernard Simiot'nun, *De quoi vivait Bonaparte?* (1952) adlı meşhur kitabında gösterdiği gibi, Bonaparte bu durumu kendi için de kullandı ve ailesinin de bu güzel fırsattan yararlanmasını sağladı.

İtalya ordusunu hiçbir şey durduramıyordu. Papalık devletleri ve Toscana dükalığı işgal edilmiş, Avusturyalılar Kuzey'de Lonato'da (31 Temmuz), Castiglione'da (5 Ağustos) ve Bassano'da (8 Eylül) yenilmiş, Cenova Cumhuriyeti vergiye bağlanmıştı. Askeri ve siyasi açıdan, Bonaparte fethedilmiş ülkelerin enkazı üstüne Cispadane Cumhuriyeti'ni (Bologna taraflarında), daha sonra Lombardiya'da (Temmuz 1797'de) Cisalpina Cumhuriyeti'ni ve son olarak da

Cenova'nın kalıntıları üstüne de Ligurya Cumhuriyeti'ni kurmuştur.

Seferin ilk kısmı zor elde edilen Arcole zaferiyle sonlanır (15-17 Kasım 1797), general köprü üstüne elinde bir bayrakla değil at üstünde atılmıştır, eyerden düşürülmüş ve boğularak ölme tehlikesi geçirmiştir. 1797 yılının Ocak ayında, harekâtların son safhası kesin zaferi getirir. Ayın 14'ünde, Rivoli'de Avusturyalılar ciddi şekilde bozguna uğratılmış, bu da 2 Şubat'ta Mantova'nın teslim alınması sonucunu doğurmuştur.

Paris'te, Cumhuriyet'in diğer orduları, özellikle de Almanya'da güçlük içindeyken yeni kahramanın başarıları herkesi büyülemektedir. İtalya'nın ikinci derecede bir sefer alanı olması gerekirken (asıl alan Ren üstündedir) Bonaparte'ın (çok düzenli ve hatta Cumhuriyet'in bir kararnamesiyle sistemleştirilmiş) zaferleri ve akınları sayesinde bu cephe yeni bir önem kazanmıştır. Sadece İtalya ordusu neredeyse sıfır maliyet getirdiği için değil, aynı zamanda, Bonaparte'ın ilk başkaldırılarına karşı o zamandan başlayarak hoşgörülü olan hükümette hiç de hoşnutsuzluk uyandırmayacaktır.

Örneğin, kendisine Papa'yı devirmesi emredildiğinde Papalık Devletleri birlikleri üstünde kolayca elde ettiği askeri başarılarını, kardeşi Joseph'in de işbirliğiyle (generalin isteği üzerine Roma'ya büyükelçi olarak atanmıştı) uzlaşmacı bir diplomatik anlaşmayla birleştirdi. Paris'in ondan beklediği şekilde "fanatizme son" vermedi: Venaissin Comtat'sının devredilmesi, Légations'un Fransızlar tarafından işgali. Légations Fransızları tarafından işgal, sanat eserleri ve 15

milyon tazminat VI. Pius'un Saint-Pierre'in üzerindeki papalık hükümdarlığını sürdürmesinin bedeli oldu. Direktuvar yönetimi bununla yetindi. Ancak daha sonra, Roma'daki Fransız karşıtlarının ayaklanmalarını bahane ederek, sürgüne mahkûm edilen ve 29 Ağustos 1799'da Valence'ta son bulan ilahi egemenliğe sahip kişiye güven duydu.

İtalya'da savaş, Fransız işgalciye karşı vatansever isyanlara dayanarak (400 askerin öldürülmesinden sonra cezalandırma adı altında Venedik Serenissima Cumhuriyeti'nin ölüme mahkûm edilen "Verona Paskalyası" gibi) 1797 ilkbaharında yeniden başladı. Yeni başarılardan sonra Bonaparte, Leoben'de 18 Nisan 1797'de bir ateşkes ve barış hazırlıkları imzaladı. Cumhuriyet tarihinde ilk kez zafer kazanmış bir general fethini kendi yönetiyordu.

Mombello şatosunda bir prokonsül oluşturup Yarımada'nın köhnemiş kurumlarına bir son vererek, kardeş cumhuriyetler meydana getirerek, hükümetin artık hükmedemediği, tutumlarına aykırı olan kişisel bir diplomasi uygulayarak Bonaparte, hükümet etme hakkında bir ders verdi. Zaten bu dönemde general (Vandemiyer'den sonra) ikinci kez Direktuvar'ı kurtarmıştı. Fructidor olayı sırasındaki yardımı belirleyici oldu. Bu sefer, kimseye ateş etmedi, ama Barras'a seçimlerde "gerici"lerin zaferini izleyen yıllık direktoryal hükümet darbesi için gerektiğinde İtalya ordusunun desteğine sahip olduğu konusunda güvence verdikten sonra general Augereau'yu Paris'e gönderdi. Augereau, Bonaparte'ın arkadaşlarının olaylar sırasında tutunmasını ve Direktuvar'ın yayılmacı politikasının devamını sağlayan birliklerin başında bulunuyordu (4 Eylül 1797).

İtalya seferi Bonaparte'ın kariyerinde olduğu gibi gelişiminde de temel bir nokta oldu. Orada hiç şüphe yok ki askeri dehasını sergilemişti, ama aynı zamanda bütün gücü de elinde toplamış, Fransa'dan gelen önerileri dikkate almadan işgal politikasını belirlemişti. Kendisinin de daha sonraları söyleyeceği gibi, "dünyanın ayaklarının altından kaydığını" ve "havada savrulduğunu" hissediyordu. Kişisel diplomasisi 18 Ekim 1797'de Campoformio anlaşmasının imzalanması sırasında son noktasına ulaştı. Mombello'nun prokonsüler hareketlerine göz yummak, sonra da kendi onayı olmadan imzalanan metni kabul etmek zorunda bırakılan Direktuvar bu hırslı genç adamın can sıkıcı olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Campoformio'yu tamamlamak için Avusturya'yla genel barış hakkında görüşmeler yapılan Rastadt'tan geçmeden geri dönmesi emredildi. Bu küçük şehirde kısa süre varlığını gösterdi ve uzman diplomatları, tartışmalar ve ayrıntılarda onsuz saplanıp kalmaya bırakarak Paris'e doğru yola koyuldu.

Başkent onu heyecan ve meraklı bir halde karşıladı. Zorla, gece davetlerine sürükleniyordu. Milli Enstitü, matematik sınıfında ona kapılarını açmıştı (Burada, Fructidor'dan sonra sürgüne gönderilen Carnot'nun yerini aldı). Dışişleri bakanı Talleyrand ona ilk önceliklerini verdi: Bonaparte'ın gelecekte büyük bir adam olacağı fikrine ulaşmıştı ve Talleyrand da geleceği asla hafife almazdı. Sonuçta, kimsenin itiraz edemeyeceği bir şekilde, İtalya fatihi iktidara giden yolda ilerliyordu. Kendisine rehberlik etmesi için güvenilir birini aradığı söylenen bir ülkenin dizginlerini ele geçirmek mi istiyordu? Pek çok belgenin de gösterdiği gibi, bu müm-

kün. Ancak daha sonraları kendisinin de itiraf edeceği gibi "armut henüz yeterince olgun değildi". Bu durumda o da kendini geride tuttu, siyasi hislerinin herkesinkinden farklı olduğunu gösteren bir işaret daha. Onun yerinde başkası olsaydı kaderinizorlamayı denerdi. Oysa, zamanı uygun bir şekilde kullanıldığında korkunç bir silah olan sabrı tercih etti.

Oyalanması için, Direktuvar ondan İngiltere akınını hazırlamasını istedi. Oysa o, bunun imkânsız olduğunu düşünüyordu. O sırada Talleyrand da, Eski Rejim sırasında da gündeme gelmiş eski bir projeyi ortaya çıkardı: "Kalleş Albion"u yenmek için, onun ticaretini mahvetmek, yani Hindistan yollarını kesmek gerekiyordu; Hindistan yollarını kesmek içinse Mısır'ı ele geçirmek lazımdı. 1797 yılının Ağustos ayında, Milano'da Bonaparte yöneticilere çoktan yazmıştı: "İngiltere'yi gerçekten yıkmak için Mısır'ı ele geçirmemiz gerektiğini anlayacağımız zaman uzak değil." Bakan ve general ellerinden gelen çabayı gösterdiler ve hükümet de, hep söylendiği gibi Bonaparte'tan kurtulmak için değil (yöneticiler, tek bir insanı uzaklaştırmak için bu kadar önemli bir donanmayı ve binlerce insanı feda edecek kadar sorumsuz değillerdi), projenin gerçekleşmesi mümkün olduğu için kendisini ikna etmelerine izin verdi. Sefer hazırlıkları 5 Mart 1798'de başladı.

Şaşırtıcı Mısır seferi! Büyük gizlilik içinde hazırlanmış, önemli deniz araçlarının kullanıldığı (her tipte yaklaşık 350 gemi), birliklerin arasında (38 bin asker) dönemin en büyüklerinden olan bilginlerle bilimsel bir sefer haline gelen, çağdaşlarının ve okuyan kuşakların hayallerini süsleyen bir

sefer. Napoléon'un kariyerinin başka pek çok noktasında olduğu gibi burada da, "macera hayali" gerçek olduğu kabul edilen bir efsaneye, içine bilimsel olayların karıştığı (Champollion'un sefere katıldığına inanan pek çok kişi vardır), siyasi buluşların abartıldığı (örneğin: Bonaparte'ın İslam dinine geçeceği) ve katılımcıları için korkunç acı verici ya da zalimane olan askeri olayların muhteşem bir şekilde aktarıldığı bir nevi "Orta Mısır seferi"ne dönüşmüştür. Bu söylenceler sayesinde seferin –siyasi ve askeri– kesin başarısızlığı çağdaşlarından ve efsanevi gelecek kuşaklardan saklanabilmiştir.

Toulon'dan 19 Mayıs 1798 günü hareket eden Mısır ordusu (resmi olarak İngitere ordusunun sol kanadı), Malta'yı ele geçirmiş ve 1 Temmuz'da işgal edeceği İskenderiye üstüne yürümüştür. Çölü geçtikten sonra, Piramitler'in eteklerinde Memlûklüleri ezip geçmiş ve kendini firavun topraklarının efendisi kılmıştır. Efendisi ve çok yakında da tutsağı. 1 Ağustos 1798'de, Abukir limanında İngiliz amiral Nelson Fransız donanmasını bozguna uğrattı. Hindistan, artık söz konusu bile değildi. Babıâli'nin egemenliği altında bulunan toprakların saldırıya uğramasına o zamana kadar sessiz kalmış bulunan Osmanlı ordusunun karşı saldırısına karşı tutunmak ve direnmek gerekiyordu. İstila, o zamana kadar çatışmanın dışında kalmış olan gücün, Türkiye'nin Fransa'ya karşı savaşa girmesiyle başladı.

Fethini düzenledikten, Peygamber'in dinini hoş tuttuktan (kendini "Allah'ın gözdesi" olarak tanıtıyordu ama din değiştirmemişti), bilimsel araştırmalarını (Monge'un serap kuramı, Conté'nin kurşun kalemi icadı, Mısırbilimi'nin

"keşfi", vs.) serbest bıraktıktan sonra, Bonaparte karşı koymaya başladı. El-Ariş'te hâlâ galip durumdaydı (21 Şubat 1799), Gazze ve Yafa'yı işgal etmişti (general burada, tam yetkili Fransız temsilcilerin öldürülmesine karşılık olarak ve kararlılığını kanıtlamak için binlerce mahkûmun katlini emretmişti), Kudüs'e kadar gitmiyordu (stratejik önemi olmayan bir kasaba) ama Saint-Jean d'Acre'da veba orduyu kırıp geçirmiş ve Bonaparte başarısızlığa uğramıştı. Vebaya tutulanları arkasında bırakarak (ileride Gros'nun yapacağı, generali onları ziyaret ederken ve acılarını teselli ederken gösteren bir tablo bunu unutturacaktır), ikinci bir Türk ordusunun çıkartma yaptığı İskenderiye'ye koştu. Bu, Abukir savaşıydı (25 Temmuz 1799), neticede askeri bir yenilgiyle tamamlanan bir seferde bu Napoléon'un son başarısıydı: Hindistan yolu her türlü tehditten arınmış, Fransız donanması parçalanmış ve ordu çok zayıflamıştı. On sekiz ay sonra da teslim olacaktı.

Her durumda, Abukir zaferinden sonra, Bonaparte zaten başka bir dünyadaydı. Fransa'dan gelen az sayıdaki haberler ona Direktuvar'ın kötü bir durumda olduğunu bildiriyordu. Orduları her tarafta geri çekiliyordu. Kendi içine kadar sızan komplolar düzenleniyordu. Bu kez koşullar olgunlaşmış gibi görünüyordu. Meyveleri toplamak için geri dönme zamanıydı.

III. Bölüm

HALKIN KURTULUŞUNUN DİKTATÖRÜ

Mali, yönetimle ilgili ya da askeri olarak tartışılmaz başarılarına karşın anayasal ve siyasi planda Direktuvar başarısız bir rejimdi. III. yılın anayasası, güçlerin mutlak ayrılığı ya da işbirliğiarasında kesin bir karara varmadan, aralarında bir denge bulunmayan, çünkü güç kullanmadan kimin diğerinin üstü olduğunun belli olmadığı kurumlar doğurmuştu. Yasama organlarındaki her seçim bir temizliğe yol açmıştı –sağda "yeni-jakobenlere" karşı saldırı, solda "muhafazakârlara" karşı saldırı–, mutlak eşitlik doktrini (babuvizm) ya da Maliye'nin iflası, kurucuları tarafından "ılımlı" olması istenen bir Cumhuriyet'i sarsmıştı.

VII yılındaki seçimler (1798 ilkbaharı), uzun zamandan beri ortada olan durum karşısında bir istisna oluşturmadı. Bir kez daha, "yeni-jakobenciliğe" karşı koymak için düzen yanlıları istense de istenmese de kırsaldaki oy sandıklarından çıkan sonuçları düzeltmeye karar vermişlerdi. Direktuvar'a seçilen, 1789 anayasa devriminin "büyük rahibi"

(Bonaparte) (*Ulus nedir?* adlı ünlü broşürün de yazarıydı) ve o zamandan beri de muhafazakâr burjuvazinin başı haline gelmiş olan Sièyes, kurumsal düzenlemeyi yeni baştan ele geçirmeyi amaçlayan, güç kullanarak değilse de en azından III yılındaki Anayasa'nın hemen hemen ihlal edilmesi yoluyla (1805'ten önce reforma izin vermeyen yeniden elden geçirme sürecine başvurmak için), kendi hükümet darbesini hazırlıyordu. Amacı cumhuriyetçi, hareketlerinde ölçülü ve yerinde güçlü olmasını arzuladığı bir rejim oluşturmaktı. Görevinde yanında olması için bir *kılıca* ihtiyacı vardı, yani kimsenin itiraz edemeyeceği ve iş tamamlandığında da hizaya girmeyi kabul edecek bir general. Joubert'in bu özellikleri taşıdığına inanmıştı ama Joubert 15 Ağustos 1799'da Novi çatışmasında öldürüldü, o gün Bonaparte'ın da, bu yenik ve Mısır fethinin esiri olmuş generalin otuzuncu yaşgünüydü.

Dediğimiz kadar da esir olmayan Bonaparte, Fransa'dan devamlı olarak haber alıyordu. Yaklaşık on gemiden biri İngiliz ablukasını aşabiliyordu, arkadaşları ve kardeşleri de Tunus ve Korfu üstünden ona mesaj gönderiyorlardı, bir taraftan da Britanyalılar, Napoléon'un Paris'e dönmek istemesi ve güçsüz Mısır ordusunu bitirmeyi onlara bırakması durumunu göz önünde bulundurarak kötü haberlerin süzgeçten geçmesine izin veriyorlardı.

22 Ağustos 1799'da, görünüşe göre Doğu'ya olan eğiliminden iyileşmiş olan Napoléon, Direktuvar'ın bütün orduya yönelik olan, 26 Mayıs tarihli çağrı emriyle denize açıldı. Yönetimi, sır kendisiyle paylaşılmadığı ve kendini artık düşman haline gelmiş bölgeleri işgal eden bu kadar değer-

siz bir ordunun başında bulduğu için öfkeli olan Kléber adında birine bıraktı. Korsika'da konakladıktan sonra (ki burayı bir daha hiç görmeyecekti), Bonaparte Fréjus'e gitti (9 Ekim), karantinadan muaf tutuldu ve kalabalığın alkışları eşliğinde Paris'e doğru yola çıktı, Albert Vandal bunu çok hoş bir şekilde, Mısır ordusunun "saf değiştirmesi"ne karşı "milli aklama" olarak adlandırır.[1]

Bu beklenmedik aktörün başkente yaptığı baskın herkesi memnun etmedi. Bazı idareciler (Gohier, Moulin) onu adaletin önüne çıkarmak istiyorlardı. Halen görevde, ama çok güç durumda olan Barras, kendisine minnettar ve bağlı gördüğü bu kişinin ortaya çıkmasıyla yeniden umutlanmıştı. Sièyes ve onun suç ortağı Ducos tek kelime bile etmediler, çünkü "Piramitler'in fatihi"nin amaçlarından şüphe ediyorlardı ve belki de daha o zamandan bu kılıcın kendileri için fazla büyük olduğunu hissediyorlardı. Talleyrand'a gelince (karıştığı mali bir skandal nedeniyle Dışişleri'ndeki portföyünü geri vermişti), o ellerini ovuşturuyordu, zira bu hareket oyuna bir belirsizlik getirmişti. Eski piskopos, hemen işe koyuldu ve Sièyes ile Bonaparte arasında bir yakınlaşma için görüşmelere başladı. Neticede Sièyes, çıkıp gelen bu hortlağın, komplosunda işlevi görmesini kabul etti. Artık harekete geçmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı.

VIII. yılın 18. Brümer günü (9 Kasım 1799), eylemin birinci safhası hiçbir engelle karşılaşmadan gerçekleştirildi: Eskiler konseyi (III. yıl rejiminin en üst makamı), jakoben güç kullanılması riskini göz önünde bulundurarak (ki bu

1) *L'avènement de Bonaparte*, 1902-1907.

risk gerçekte yoktu) ulusal temsilin Paris'te tehlikede olduğuna karar verdi; Anayasa'nın da büyük tehdit durumlarında öngördüğü gibi, tartışmaları başkent dışına çıkarmak gerektiğini söyledi; toplantı yeri olarak Saint-Cloud şatosunu seçti ve general Bonaparte'ı meclisleri korumakla görevli birliklerin başına getirdi.

Ertesi gün, Saint-Cloud'da Eskiler ve Beş Yüzler (birkaç gündür, generalin kardeşi Lucien Bonaparte'ın başkanlık ettiği alt düzey meclis), Cumhuriyet'i korumak için en iyi yolun ne olacağı konusunda tartışmayı başlattılar. Şato ve şehir, binlerce asker tarafından çevrelenmişti. Sabah oturumunun başında, Talleyrand, kariyerini korumaya haddinden fazla yardım ettiği, ama 2 milyon frank tutarındaki "zararı ödenen" kişi tarafından yalnız bırakılan Barras'ın istifasını aldı. Gohier ve Moulin'e gelince, onlar da kaçmayı reddettikleri için onlar da Lüksemburg saraylarına kapatılarak gözaltına alındılar. O andan itibaren, konseylere, beş idareciden üçünün görevlerinden istifa ettiği, ikisinin de aynı şeyi yapmayı planladığı ve bu durumda artık Direktuvar'ın var olmadığı bildirilebilirdi.

Hızlı ilerlemeye ve itaat edilmeye alışmış olan sabırsız Bonaparte, neredeye kurulan düzenin bozulmasına neden oluyordu. Meclislerde devam eden tartışmaların uzamasından sinirlenmiş ve sonuca varmaları için biraz zorlamaya karar vermişti. Eskiler'in bulunduğu salona girdi ve darbe yanlılarının bile direncini sarsacak şekilde konuşmaya başladı. Bu acınası denemeden sonra, Beş Yüzler'in (içlerinde başlangıçtaki şaşkınlıklarını yenen Jakoben vekiller de vardı) isyan ettiğini ve onu gayri meşru ilan etmeyi bile düşün-

düklerini öğrendi. Bir an bile düşünmeden, oraya da gidip söyleve başladı. Yuhalamalar, aşağılamalarla karşılaştı ve hatta birkaç yumruk bile yedi. Bonaparte'ın ilerleyen dakikalarda açıklayacağı ve yıllar boyunca da savunacağı gibi hiçbir "bıçak" havada uçuşmadı. Birkaç asker onu parlamenterlerin izdihamından kurtarmak için müdahale etti ve Bonaparte, terlemiş, yüzü tırmalanmış, üniforması dağılmış ve zorla kesik kesik nefes alır bir halde kendini şatonun avlusunda buldu. Oturumların devam ettiği salonda, Lucien Bonaparte Beş Yüzler'in başkanlığından olaylı bir şekilde istifa etmekteydi. Ağabeyine katıldı ve durumu kurtardı. Birliklere hitap etti, onlara ulusal temsilin, aşırı heyecana kapılmış birkaç vekilin elinde rehin kaldığını söyledi. Daha sonra, tiyatro sahnesindeymişçesine, bir kılıç aldı, ağabeyine doğrulttu ve eğer bir gün özgürlüğe kastederse onun göğsünü deşeceğini belirtti.

Telaşından sıyrılan ve Lucien'in müdahalesine eşlik eden "yaşasın" nidalarıyla sakinleşen Mısır fatihi, Beş Yüzler'in salonunun boşaltılmasını emretti ve Murat'ın bir kez daha tekrarlatmadan yerine getirdiği emri verdi: "Bütün bu insanları dışarı çıkartın!" Vekiller, Saint-Cloud şatosunun narenciye bahçesini camlı kapılardan terk ettiler. III. yıl rejiminin sonunun oylaması için tutunacak bir şey elde edilmişti, geçici yasa komisyonlarının ve yeni bir anayasanın oylanmasına kadar olayları idare edecek olan üç konsülün belirlenmesi. Bu göreve, Sièyes, Ducos ve Bonaparte seçildiler.

Sièyes'in umduğunun aksine, kılıç kınına girmeyecekti. Taktik hatalarına karşın, Bonaparte Brümer günlerinin ger-

çek fatihi gibi görünüyordu. Askeri desteklerinin dışında, güçlü şebekeleri de oyuna sokmuştu: Kendisine ait olanlar ve Lucien'inkiler doğal olarak vardı, ama aynı zamanda büyük ağabeyi Joseph'in (aile çıkarlarına hizmet için yakın arkadaşlarını harekete geçiren vekil), Talleyrand'ın (artık Sièyes'i sevmiyordu) ve Josephine'in yakını olan finans çevrelerinin ilişkilerini de. Saint-Cloud'daki hareketli günün sonundan beri, Cambacérès ya da Daunou gibi üst düzey kişiler, böylesine siyasi olan bu askeri kesinlikle çok ilgi çekici bulmaya başlamışken güçlü Polis Bakanı Fouché de yatıştırma hareketine başlamıştı. Sièyes, kendini yapayalnız buluvermişti. Bir çeşit "konsüllük darbesi" sırasında, neredeyse doğal olarak, sakin bir şekilde dışarıda bırakıldı.

"Geçici konsüler komisyona" (yeni üçlemenin resmi adı) yüklenen büyük görev, yeni bir anayasa hazırlamaktı. Normalde, Sièyes'in çalışmanın bu kısmının yürütücüsü olması gerekirdi; o kadar uzun zamandır, çekmecelerinde ideal anayasayı sakladığı söyleniliyordu ki artık herkes de buna inanıyordu. Oysa böyle bir şey yoktu. Sadece eski din adamının kafası, uygulamaya konulacak mekanizmalar ve zengin Versailles şatosunda lüks içinde yaşayan ve hakem rolü oynayan "büyük seçmen"in belirlediği çok sayıdaki meclisle bölünmüş yürütme kuvveti hakkında karmaşık fikirlerle doluydu. "Yemlenecek domuz" diye dalga geçen Bonaparte, tahmin edileceği gibi bu rolü reddetmiş ve Sièyes'in kurucu rolünü de sona erdirerekgelecekteki yürütücünün güçlü ve dağılmamış olmasını sağlayacak bir metnin ana hatlarını yasa komisyonlarına dikte ettirmişti. Metnin 1 Şubat 1800'de yürürlüğe girmesi gerekiyordu. Ancak bundan önce, ikisi

on yıl, biri beş yıl için olmak üzere, üç yeni konsül belirlenmesi geliyordu. Bu, siyaset alanının tamamen dışına atılmış olan (ama cebinde "ulusal minnet"in çınlayan ve sendeleyen nişanını taşıyan) Sièyes için öldürücü vuruş oldu. Komisyonlar, alkışlar eşliğinde ve şu sırayla, Bonaparte'ı on yıl için Birinci Konsül, Cambacérès'i on yıl için İkinci Konsül ve Lebrun'ü de beş yıl için Üçüncü Konsül olarak belirledi.

VIII. yıl 22 Frimer tarihli yeni anayasa, yürütme kuvvetinin güçlü olduğu bir rejim inşa ediyordu. Birlik durumu sadece görüntüdeydi, öyle ki konsüller arasında bir hiyerarşi olmasına karar verilmişti. Üçlü olarak toplanıyor, birbirlerine danışıyor, birlikte imza atıyorlardıysa da Birinci Konsül, kendine özgü önemli yetkilerden başka, kararlarda olduğu gibi tartışmalarda da ağırlıklı bir oya sahipti. Çok önemli bir anlaşmazlık olması durumunda bile, birlikte çalıştığı kişiler ona karşı çıkmak için hiçbir silaha sahip değillerdi. En fazla, karşı fikirde olduklarının bir belgeye yazılmasını sağlayabilirlerdi. Büyük kısmı kendisi tarafından seçilmiş bakanların yardımcılığında Bonaparte etkili bir yöneticilik sergiliyor ve son tahlilde devlet başkanlığı görevini yürütüyordu. Kanun koyucu görevinde, metinlerin düşünülmesi ve hazırlanması için, en iyi maliyecilerden, hukukçulardan ya da politikacılardan ama aynı zamanda askerlerden de oluşan bir devlet konseyi kendisine yardımcı oluyordu. Daha sonra da, iki meclis mantıklı bir hale getirilen yasal sürece dahil oluyordu: Önerge Meclisi metinleri oylamadan sadece tartışıyor, yasa koyucu organ da tartışmadan oyluyordu. Üçüncü bir kurul, Koruyucu Senato ("anayasanın koruyucusu"

anlamında) da, pek çok görevlendirmeye dahil oluyor ve kendini yeni temel metnin koruyucusu olarak kabul ediyordu, 1791'den beri uygulamaya geçen üçüncü kuruldu.

Kâğıt üstünde rejim, dengeli görünüyordu, Devrim'in prensiplerine saygılıydı (yürütme kuvvetinin birliği, kanunların temsilci organlar tarafından hazırlanması, genel oy) ve farklı organlara "engelleme gücü" veriyordu. Ancak yakından bakıldığında, büyük karar verici –ki Sièyes'in "büyük seçmen"iyle hiçbir ilgisi yoktu– Birinci Konsül'dü. Halk bu konuda yanılmamıştı. Zamanın gazetelerinden aktarılan bir anekdota göre anayasa, halkın okumasına açıldığında, Aralık 1799'da, her şeyi tam olarak anlamadığını söyleyen ve Anayasa'da tam olarak ne olduğunu anlatmasını isteyen komşusuna dönen bir kadının "Bonaparte var," diye cevap verdiği söylenir.

Yeni efendinin de tanıklık ettiği gibi, "kısa ve karanlık" metin, VIII. yıl Anayasası, karmaşık felsefi ya da doktriner çözümleri bir tarafa bırakıyordu, büyük hukuk ilkelerini ya da bildirileri küçümsüyordu. Öncelikle hükümetin elinde bir araçtı. "İnsanlara yönelik bir anayasa, insanlara göre hesaplanmalıdır," diye yazmıştı Bonaparte. Öyle de yapıldı.

Napoléon Bonaparte 30 yaşındaydı. Dönemi için orta uzunlukta (hayır, kısa değil) 1,68 boyunda bir adamdı. Ufak tefek, saçları alnına yapışmış, teni hafif sarımtırak. Konuşmaya başladığında kendini ifade ediş tarzı ve bakışları dışında aslında dikkat çekecek hiçbirşeyi yoktu. Dönemin tüm tanıkları, gülümsemesi bütün tereddütleri ortadan kaldıran bu kişilikten ne kadar etkilendiklerini anlatıyorlardı. Bu, devlet adamı olmak için yeterli değildi elbette ama Bonaparte'ın

bu konuda deneyimi vardı. Mısır'da olduğu gibi İtalya'da da var olan güçle sürtüşmeye girmişti ve güçlükleri yenmişti. Otorite kurmayı biliyordu ve en kördüğüm sorunları bile çözebilecek iyi bir "hava"sı vardı. Bir sorunu halletmeden önce düşünme süresi alsa da uzun tartışmalardan nefret ederdi ve karar verilmiş şeylerin zaman kaybetmeden gerçekleştirilmesini isterdi. Hiçbirini ihmal etmeden bütün konular üstünde çok çalışıyordu, her zaman dosyaların ayrıntılarına giriyordu. Birkaç yıl içinde, her tür felsefi referanstan vazgeçmişti, ama bu, yükselişine az hizmet etmemiş olan ideologlara fikirlerini dayandırmasını engellemiyordu: Enstitü üyesi olan Bonaparte, onlardan biri değil miydi? Ama temelde Birinci Konsül için siyaset önce (ve her şeyden önce) iktidar sanatıydı.

Konsül'ün ilk yıllarında, Bonaparte yadsınamayacak kişisel yeteneklerine, etrafına şu ya da bu konuda uzman olan kişileri toplamayı ve bir noktaya kadar da onların fikirlerini dinlemeyi eklemeyi bildi. Zamanından önce bir tür "yönetici" olarak cesaretlendirdi, itici bir güç oldu, olanak sundu, mümkün kıldı, çözüm buldu ve ödüllendirdi. İstisnai bir nesle sahip olmak gibi bir şansı da vardı. Etrafındaki herkes deneyimli (konsüllük ekibinin "gençliği" fikri sadece Bonaparte ve yönetime doğrudan katılmayan birkaç general için biraz geçerliydi), ilgilendikleri alanda usta olacak kadar uzmanlaşmış, açık görüşlü ve becerikli (en önemli becerileri de Devrim'den sonra sağ kalmış olmaları değil miydi?) insanlardı. Bu destekçilerin başında Cambacérès geliyordu, sadık ve önemli bir 2 numara olmuştu, adli sorunlarda (ve çözümlerde) uzmanlaşmıştı, Anayasa'nın pratik

yorumlanmasında uzmandı, Birinci Konsül (ve sonraları İmparator) iki resmi mekânı olan Tuileries'ye ya da Saint-Cloud'a gittiğindeyse vekâleten devlet başkanıydı. Lebrun, (kamu maliyesinde önemli bir uzman) reformcu Eski Rejim'den yanayken (Maupéou'nun eski sekreteriydi), Cambacérès, konsüllük hükümetinin ılımlı sol kanadını temsil ediyordu. Bakanlık bütçelerine gelince, devlet başkanına yakınolan uzmanların incelemesine verilmişti. Dışişleri için, Birinci Konsül, Talleyrand'la zamanının diplomatik konulardaki en iyi uzmanlarından birine sahipti. Bu iki adam, temel farklılıklarından dolayı entelektüel anlamda birbirlerinden kopana, yani 1805 yılına kadar mükemmel bir çift oluşturacaklardı. Yönetimde, Bonaparte bundan kuşkulansa bile Fouché de mükemmeldi. Gaudin (görevinde on beş yıl süreyle kalmıştır), Barbé-Marbois ve Mollien Maliye'yi düzelttikten sonra idare etmek için de hayal gücünden yoksun değillerdi. Darbeden yana olan ve önemli bir suç ortaklığı yapmış olan iş dünyasına güvenebilirlerdi. Savaş sırasında Berthier (bir süre Carnot tarafından yerine bakıldı) daha önce İtalya ve Mısır ordularının tuğgenerali olarak gerçekleştirdiği titiz ve etkili çalışmayı devam ettirirken Abrial, daha sonra da Regnier önemli adalet bakanlarından oldular. Bakanlar dışında, Birinci Konsül de Devlet Konseyi'ni ya da arkadaşlarının salonlarını dolduran parlak zekâlara danışmaktan geri durmuyordu. Roederer, Volney, Denon, Monge, hatta (asla uzlaşmayan) La Fayette gibi isimlerle uzun süre tartıştığıgörülmekteydi. Bununla birlikte, zaman zaman yazıldığı gibi son aydınlanmış despot değildi. Bonapartçılık hakkındaki bir denemesinde Frédéric Bluche,

Bonaparte'ın, zamanının "entelektüel"lerini etrafında toplamak ve onları dinlemek zorunda olduğunu yazar.[2] Oysa Bonaparte, ideologların cephesinden hızla uzaklaşacaktır (hatta sonunda onları "haşarat" olarak tanımlayacaktır). Aynı şekilde, Marie-Joseph Chénier'den Madame de Staël'e ve tabii Chateaubriand'a kadar büyük yazarlarla da arası açıldı.

Ailevi (Bonaparte kardeşler, Beauharnais ailesi) ya da askeri (Davout, Savary, Moncey...) koruma hâlâ Bonaparte'ı çevreliyor, onun işine yarıyor ve onu koruyordu. Çünkü, yerinde tavsiyelere olduğu kadar korunmaya da ihtiyacı vardı. Brümer ayı, 1789'dan beri süregelen siyasi anlaşmazlıkları ortadan kaldırmamıştı. İngiltere'yle, Avusturya'yla, Napoli'yle ve Osmanlı'yla yapılan savaşlar sona ermemişti. Yeni-jakoben cephe bertaraf edilmiş, ama yıkılamamıştı. Dauphin'in 1795 yılında Temple'da ölmesinden beri kendine XVIII. Louis dedirten Lille kontu için çalışan kraliyet yanlıları, düzen değiştirme projelerinden vazgeçmemişlerdi. Hatta Brümer yanlılarının arasında bile bir görüşbirliği yoktu: "Kralsız monarşiden yana olanlar", muhafazakâr bir siyaset izleyecek güçlü bir yasa uygulayıcıdan yanaydılar, maliyeciler iş alanında yeni hamleler yapılmasını istiyorlardı, ideologlar matematik kadar insani ilkeler üstüne inşa edilmiş gerçek bir siyaset "bilimi"nin iktidara gelmesi beklentisindeydiler, ordunun bile bir kısmı (Brümer'i izleyen haftalarda geniş bir şekilde temizlenseler de), uğruna pek çok kan

2) *Le bonapartisme. Aux origines de la droite autoritaire, 1800-1850*, NEL, 1980.

akıtılan Cumhuriyet'in çıkar gözetmeyen (en azından öyle olduğu düşünülüyordu) gerçek hizmetkârları olan Augereau, Moreau ya da Bernadotte gibi adamların yerlerini gasp eden Suchet'nin deyimiyle, "sivil savaşın generali"ni kıskanıyordu.

Fouché, darbeden sonraki ilk raporlarından birinde "Ortak çığlık: Barış!" diye yazmıştı. Bonaparte da başka türlü düşünmüyordu. Başa geçtiği andan itibaren, başlıca muhariplerle bağlantıya geçmiş ve onlara tartışma ortamı oluşturmayı önermişti. Yaklaşımları reddedildi (şansölyeler, bu darbenin Fransa'da iktidarın tabiatında ne gibi bir değişiklik yaratacağını görmüyorlardı) ve kaçınılmaz olarak iki cephede savaş başladı. İtalya'da, Avusturyalılar saldırıya geçtiler ve Fransızları Massena'dan Cenova'ya geri çekilmeye zorladılar. Almanya'da da aynı düşmanlar tehditkâr olmaya başlamıştı.

Birinci Konsül, Almanya'daki harekâtların düzenlenmesi işini, (Ren ordularına "alışkın" olan) Moreau'ya bırakarak Yarımada'daki gözde sahnesine saldırmayı seçti. Avusturyalıları arkadan sarmak ve Cenova ablukasını kaldırmak amacıyla "yedek" denilen ordunun başına geçti, Büyük Saint-Bernard boğazından geçerek Alpler'i aştı ve Marengo zaferiyle sonuçlanan ani bir saldırı düzenledi (14 Haziran 1800). Güney sınırı temizlenmişti. Geriye, saldırıyı kuzey sınırına kaydırmak kalıyordu, bunu da Moreau birkaç ay sonra Hohenlinden savaşında (3 Aralık) yaptı. 1800 yılının yazında antlaşma masasına oturmayı kabul eden Avusturya, bu kez önemli tavizler vermek zorundaydı. Barış anlaşması Lunéville'de, 9 Şubat 1801'de imzalandı.

Bu ilk anlaşma, genel barışa götüren uluslararası uzlaşmalar "zinciri"nin bir işareti oldu. Saint-Ildefonse ve Aranjuez uzlaşmaları İspanya'yı, XV. Louis'nin hükümdarlığı altında yapılan Aile Sözleşmesi'nin (ama aile olmadan!) bir parçası olarak kuzey komşusuna bağlarken, 30 Eylül 1800'de, Mortefontaine anlaşması Fransa ve ABD arasındaki "yarı-savaş"a bir son vermişti (30 Eylül 1800). Lunéville'in hemen ardından Napoli'yle (28 Mart 1801), Portekiz'le (6 Haziran ve 29 Eylül 1801), Bavyera'yla (24 Ağustos 1801) ve Rusya'yla (8 ve 10 Ekim 1801) yapılananlaşmalar geldi. 1 Ekim 1801'de İngiltere'yle 27 Mart 1802'de Amiens anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanan hazırlıklar tamamlandı. Bu temel antlaşma, Cezayir (28 Aralık 1801), Tunus (23 Şubat 1802), Wurtemberg (20 Mayıs 1802) ve son olarak da Babıâli'yle (25 Haziran 1802) yapılan antlaşmalarla tamamlandı.

On yıldan beri ilk kez Fransa barış içindeydi ve bunun tüm siyasi faydası Birinci Konsül'e oldu. Popülerliğinin bu getirisini, daha da dikkate değer olan, iç politikada topladığı beğeniye ekledi.

Brümer'in amacı, "burjuva" devriminin en gösterişli iki dönemiolan 1789 ve 1795'te elde edilenleri koruyarak Devrim'e yön vermekti. Bunun için, yeni hükümetin kurbanları ve iç parçalanmaların kışkırtıcılarını bazı tavizlerde bulunmaya ikna etmesi gerekiyordu. Ya da gerekirse onları buna zorlamalıydı. Bonaparte iki silahı da kullandı: Ödül ve ceza.

Burada, öncelikle Fransa'nın yeniden düzenlenmesiyle neticelenen dört yıllık bu reform sürecini (başka yerlerde *Büyük* Konsüllük denen dönemi) ayrıntılı olarak anlatmayacağız. Birinci Konsül'ün (tabii ki uzun zamandır bu konular

üstünde düşünen bütün insanların yardımıyla) bıraktğı eser etkileyici ve kolay kolay inkâr edilemez.

Devletin işleyişini düzene sokan (gerçek anlamında olduğu gibi mecazi anlamda da), onlarca kanun ve genelgeyle Reform: Tek ve hiyerarşik idari bir düzenleme (atanmış valiler, vali yardımcıları ve belediye başkanları), adli reformlar (artık seçilmeyip atanan profesyonel yargıçlar, prosedürlerin ve adliyeyle ilgili mesleklerin düzenlenmesi...), ekonomik ve finansal kurumlar (Fransa Bankası, germinal frank, özellikle Devrim'in karşı çıktığı dolaylı vergilerin geri dönmesiyle yapılan vergi reformu vs.), kültürel kurumlar ve eğitim kurumları (Louvre'un, liselerin kurulması, Enstitü'nün yeniden düzenlenmesi), polis sisteminin elden geçirilmesi, asiller toplumunu temsil eden ilk kurumların hayata geçirilmesi (ilk asalet listeleri, Légion d'honneur, genel oyun düzenlenip sonra fiilen kaldırılması).

"Yapısal" reformların dışında, Bonaparte kendini "ulusal", bir anlamda bağımsız ilan etti. Harika bir mektupla, Lille kontunun girişimlerini reddetti (Fransa'ya girmek istiyorsa "100 000 cesedi çiğnemesi gerekeceğini" yazdı). Göçmenlere el uzattı, genel af ilan etmeden önce (26 Nisan 1802), bireysel geri dönüşlere göz yumdu. Aynı zamanda, başarısız bir saldırıyı (24 Aralık 1800) fırsat bilerek, haksız yere, Jakobenleri suçladı ve başlıca elebaşılardan onlarcasını tutuklattı. Daha sonra da, önceki tedbirleri yürürlükten kaldırmadan kraliyet yanlısı gerçek suçluları cezalandırdı. Batı'daki kraliyet yanlısı kışkırtmaları bastırmak güç oldu. Amiens barışından sonraysa hükümet, on yıl süren sivil savaş dolayısıyla harap olan bölgeleri yeniden kurmaya yöne-

lik büyük işlerin olduğu bir kampanya ilan ederken İngilizlerin para yardımı yapmaması sonucu bu kışkırtmalar kesin olarak sona erdi.

En dikkat çeken başarıysa din alanında elde edildi. Devrim'le açılan gerçek büyük yara, dini çekişme, 1789'dan önce yüzde 90'ı Katolik olan Fransız nüfusunu temelden bölmüştü. 1790'dan beri yürütülen Hıristiyanlıktan uzaklaştırmaya yönelik tutarsız politikalardan bıkan, devrimci dinlerle (Robespierre'in yüce varlığından Direktuvar'ın dini insanseverliğine) küstürülen ve yolunu şaşıran yurttaşların çoğunluğu Romalı Katolik rahiplerini ve ayin yerlerini yeniden bulmayı diliyordu. Daha 1800 yılı Ağustos ayında, Devlet Konseyi'nde Bonaparte rengini belli ediyordu: "Benim politikam, insanları çoğunluğun olması istediği gibi yönetmektir. Halkın egemenliğini tanımanın da bu noktada başladığını düşünüyorum. Vendée savaşını Katolik olarak bitirdim, Mısır'a Müslüman olarak yerleştim, İtalya'da papalık yanlısı olarak herkesi kazandım. Eğer Yahudi bir halkı yönetseydim Süleyman'ın Tapınağını yeniden kurardım." Eski dini eskiden olduğu gibi "canlandırmayacaktı". Papalık'la, 15 Temmuz 1801'de yaptığı antlaşmadan dolayı geriye döndüğü suçlaması yapılamaz: Dinlerin özgürlüğü ilan edildi; iki taraf da Kilise'yle ilgili düzenleme üstünde anlaştı; Devlet'in, "Fransızların çoğunluğunun dini" (devletin dini değil artık) olan Katolik dinine kamu bütçesinden yardım sağlandıysa da galikanizm ilkeleri korundu ve hükümet, piskopostan en basit yardımcıya kadar, kiliseyle ilgili atamalar üstündeki yetkilerini saklı tuttu. Cumhuriyet tarafından tek taraflı olarak durdurulan "organik maddeler" de Kili-

se'nin Fransız hizmetkârları üstünde Papa'nın geçici gücünü sınırlayacaktı.

"Ulusal birlik"e yönelik bu adım, çatışmasız gerçekleşmedi. Her ilerleme, dışarıda olduğu gibi kurumların içinde de sert muhalefetlere yol açıyordu. Marengo'nun kampanyası sırasında Bonaparte, acilen kendisine karşı komploların düzenlendiği Paris'e dönmek için İtalya gezisini kısa kesmişti. Sonrasında, Önerge Meclisi ve yasa koyucu organ Cambacérès'in, Devrim'in ilk on yılı boyunca hazırladığı projeler temelinde 1799 Aralık ayından beri üstünde çalışılan Medeni Kanun'un ilk başlıkları gibi kimi metinleri reddederek hükümetin işlerini zorlaştırmaya başladı. Papalık'la yapılan antlaşma, hükümetle, dini önyargılara ve "batıl itikatlara" savaş açan Aydınlanma'nın yarattığı akımın bir sonucu olan vekiller arasında bir çatışma konusu oldu. Önceleri Bonaparte her şeyi güç kullanarak halletmek istedi. Cambacérès ise daha akılcı bir şekilde, "meşru" bir temizlik elde etmek için Anayasa'nın kendisine verdiği olanakları kullanmasını önerdi. "Anayasal" darbe, 1802 yılının ilkbaharında gerçekleşti. Meclislerin kısmi yenilenmesi bahanesi altında, başlıca muhalifler evlerine geri gönderildi. Légion d'honneur hakkındaki kanunun kabul edilmesi sırasında yasa koyucuların ve mahkemelerin küçük bir hamlesini saymazsak galip olan yürütme kuvvetiyle silahları elinden alınmış olan yasa koyucu arasında artık hiçbir çatışma yaşanmıyordu.

Bu sırada, Bonaparte ideologlarla kesin olarak arasını açarak kişisel siyasi iddiasının sonuna gelmişti. Daunou, Cabanis, Destutt de Tracy ve diğer "hoşnutsuz brümerler"

(Roederer) 1802 temizliğinin esas kurbanları oldular. Sol muhalefet, orduda toparlanıyordu. Ortaya çıkarılan pek çok küçük askeri komplo temizliğin tamamlanmasına izin verdi; böylece onlarca general ve binlerce subay yarı maaşla açığa alındı, daha şanslı olan kadrolarsa (çünkü işlerini kaybetmemişlerdi) Avrupa'nın küçük yerlerindeki elçiliklere gönderildiler. 1803 yılının sonunda, oyun alanında sadece Bonaparte'ın "cumhuriyetçi rakibi" olarak değerlendirilen general Moreau kalmıştı. Bonaparte ise ondan kurtulmak için ciddi bir hata yapmasını bekliyordu.

Sağcı muhalefete gelince, askeri gücünün eriyip bittiğini gösteren Condé ordusunun tükenişiyle dıştan silahsız kalınca bütün umutlarını "darbe" dediklerinin başarısına bağlamışlardı: Birinci Konsül'ün kaçırılması ya da öldürülmesi. 1800 yılının Aralık ayındaki suikastin (kılpayı) başarısızlığından sonra, projeler daha az ciddi bir hale geldi. Ancak Mayıs 1803'te İngiltere'yle yeniden savaş başladığında daha iyi hazırlanmış, finanse edilmiş ve düzenlenmiş olarak bir kez daha denemek mümkün oldu. Chouan lideri Georges Çadoudal ve general Pichegru (düşman tarafına geçen eski İhtilal generali), zayıf "rakip" ve bu durumda pek önemsenmeyen "cumhuriyetçi", ihtiyatsız Moreau'nun da içine sürüklendiği geniş çapta önem taşıyan bir operasyonun başına geçtiler.

Bonaparte karşıtları için uygun zaman gelmiş gibi görünüyordu. Rejimin her başarısı Birinci Konsül'ü güçlendiriyor ve çevresindeki asillerin önemli bir kısmının ve hiç şüphesiz halkın yardımı ve hatta çağrısıyla, giderek kontrolden çıkan ve kişiselleşen bir güce doğru bir basamak daha tır-

manmasına yol açıyordu. Oysa acele etmeden, küçük adımlarla ilerliyor, çok hızlı gitmek isteyenleri de cezalandırıyordu; Lucien Bonaparte İçişleri Bakanlığı'nı bırakmak zorunda kaldı, Roederer Senato'da çürümeye gönderildi, çünkü ikisi de sezarcılık ya da iktidarın miras yoluyla geçmesinden çok söz etmeye başlamışlardı. Bununla birlikte, Amiens barışının ilanında, temizlenmiş olan Önerge Meclisi Bonaparte'a "ulusal minnetini gösteren bir teminat" verilmesi gerektiğini söyledi, bu istek iki ay sonra Senato'nun onu ömür boyu konsül seçmesiyle gerçekleştirildi. Yapılan halkoylaması da bu durumu apaçık bir şekilde onayladı (% 40'tan fazla gibi kayda değer bir katılımla oyların % 90'ı 'evet'ti). Anayasa temelden yeniden düzenlendi, devleti idare etmesi için Birinci Konsül'e daha da fazla özgürlük verildi, senato kararları aracılığıyla, üyelerini kendi isteği doğrultusunda seçtiği Senato dışında ikna etmesi gereken kimse olmaksızın metni temelinden değiştirebilirdi. Artık kendi için daha çok zamanı vardı. Düşmanlarının gözünde, şunu kabul etmek gerekir ki, ondan kurtulmanın tek yolu "darbe"ydi.

Cadoudal'in komplosu gelişiyordu. Onlarca komployanlısı hazır bekliyordu. Chouan lideri ve Pichegru gizlice Paris'te bulunuyorlardı. Moreau'yla bağlantı kurmaya başlamışlardı. Polis, kısa zamanda çevirilen entrika hakkında bilgi sahibi oldu. İlk tutuklamalar işin büyüklüğünü ortaya çıkardı. Cadoudal, Bonaparte'ı Malmaison'a giden yolda kaçırmayı ya da daha büyük ihtimalle orada öldürmeyi hedefliyordu. Bu ilk aşama başarıldığında, ulusal topraklarda bir "prens" ortaya çıkacak ve "XVIII. Louis"yi atalarının tacını

almaya davet ederek "meşruiyet"in yeniden kurulmasını sağlayacaktı. Bu "prens" muhtemelen mücadele ve macera duygusuyla (haksız yere) tanınan, XVI. Louis'nin üçüncü kardeşi Artois kontuydu.

Bonaparte, bu olaydan son basamağı çıkmak için yararlandı. Kraliyetyanlısı kanadın ortadan kaldırılışı soğukkanlı bir şekilde belirlenmişti. Cadoudal, Pichegru ve suçortaklarının çoğunun tutuklanmasından sonra "prens"in, Condé prensinin torunu olan ve Bade ülkesinde Fransız sınırlarındaki birkaç bölgeyi kendine yurt seçme ihtiyatsızlığını gösteren Enghien dükünden başkası olamayacağına karar verildi. Muhtemelen beklenen "o" prens değilse de kan bağıyla prens olan ulaşılabilecek tek kişi oydu. Hiç önemi yoktu; genç adam evinden zorla alındı, Paris'e getirildi, askeri bir komisyon tarafından alelacele yargılandı ve 21 Mart 1804'te Vincennes şatosunun hendeklerinde idam edildi. Bonaparte'ın bile bile bir emsal sunmak istediği ve bu arada cumhuriyetçilere de onlar kadar "kral katili" olduğunu göstermeyi amaçladığı şüphe götürmez. Olayın gelişimi ve Napoléon'un daha sonraki açıklamaları o şekilde davranmaya zorlandığı tezini kabul etmeye imkân tanımaz. Machiavelli'nin *Prens*'i gibi, ölümünden az önce yazdırdığı vasiyetinin bir ekinin de doğruladığı gibi, *gücünü* kanıtladı ve hiç acımadan vurdu: "Enghien dükünü yakalattım ve yargılattım çünkü Artois kontu Paris'te 60 katilden bahsederken Fransız halkının güvenliği, çıkarı ve onuru için bu gerekliydi. Aynı koşullar altında yine aynı şekilde hareket ederdim."

Aynı zamanda, cumhuriyetçi kanadın görünürdeki son dörtlüsünü de ölüme göndermek için Moreau'nun Cadoudal-

Pichegru ikilisiyle olan ilişkileri de bahane edildi. Hohenlinden galibi tutuklandı ve suçortaklarıyla aynı zamanda yargılandı. Cadoudal ve başka birkaç kişi daha giyotine gönderildi. Pichegru hücresinde intihar etti. Moreau hafif bir şekilde cezalandırıldı (Bonaparte'ı sıkıntıya sokan bir durumdu bu) ve daha sonra da Amerika'ya sürgüne gönderildi. Arkadaşları ve ona yardım edenler ikinci derecede görevlere dağıtıldılar ya da aktif görevden el çektirildiler. Bu dava nedeniyle Paris'te sıkıyönetim ilan edildi. Adalet sarayının çıkışında yaşanan bir kargaşa dışında ciddi bir çatışma meydana gelmedi. 1789'da büyük yangının çıktığı şehirde, on yıl boyunca olayların gidişatını o kadar etkilemiş olan (Direktuvar yönetiminde iyice ezilmiş) bu kenar mahallelerde tek bir kıpırtı bile olmadı. Bunu, ılımlı Devrim getirmişti ve burada Bonaparte'ın en ufak bir başarısı bile yoktu.

Efsanenin, cellada teslim edilmeden hemen önce Cadodal'a atfettiği son sözler şunlardı: "Fransa'ya bir kral vermek istemiştik. Şimdi ona bir imparator veriyoruz." Neticede, 18 Mayıs 1804'te, Senato, Napoléon Bonaparte'ı I. Napoléon adıyla Fransızların imparatoru ilan etti.

IV. Bölüm

CHARLEMAGNE'IN TAKİPÇİSİ

Napoléon'un, zaten "monarşik" (tek kişinin iktidarı anlamında) bir hale gelen iktidarını kraliyet ya da imparatorlukla tamamlayabileceğini ne zaman tasarlamaya başladığını kesin olarak söyleyemeyiz. Ancak, Birinci Konsül olarak her davranışı, "ömür boyu" konsüllüğün ilkesinde bile filizlenmiş olan bir sonuca doğru sabırla, adım adım gerçekleştirilen bir yükselişi düşündürüyor. Bunun dışında, iktidarının miras yoluyla aktarılması somut sorununun bile Bonaparte için acil bir gündem teşkil etmediğini fark ediyoruz, belki de attığı adımlarda tedbirli davranmasını sağlayan da bu olmuştur. 1796 yılından beri Joséphine'le evli olan Bonaparte'ın henüz çocuğu yoktu. Dölleme yetisinden şüphe bile edebilirdi; öyle ki, karısı, Alexandre de Beauharnais'yle olan evliliği sırasında iki çocuk doğurmuştu (Eugène ve Hortense). Bunu göz önünde bulundurduğumuzda, formülün siyasi ustalığı dışında, Birinci Konsül'e vârisiyle ilgili olarak sorular soran meraklılar ya da aceleciler karşısındaişin içinden sıy-

rılmasını sağlayan sözü çok daha iyi anlıyoruz: "Benim doğal mirasçım Fransız halkıdır."

Birinci Konsül'ün fikirlerini bilmesek de, tahta giden yolu hedeflenebilir, sonra mümkün ve en sonunda da kaçınılmaz kılan koşulları çok daha kesin bir şekilde ortaya koyabiliriz.

Meclislerin temizlenmesi, ordunun düzene girmesi, dinsel uzlaşma, göçmenlerin affı, 1802 halkoylamasının başarısı ve ekonomik hamle (temelde hükümetin politikalarıyla bir ilgisi yoktu ama ne önemi var) sonrasında içeride Konsül'ün karşısında durabilecek düzenli bir düşman kalmamıştı. Amiens antlaşmasıyla dışarıda da düşmanı kalmamıştı. İngiltere'yle ateşkesin bozulmasına kadar, Bonaparte Fransa'da devlet başkanlarının nadiren sahip olabildiği, popülerlikle dolu bir yıl geçirdi. Sadece elitler tarafından değil, Brümer'in üstü kapalı antlaşmasına kendi açısından sadık kaldığı halk tarafından da pohpohlanıyordu: Barış, düzen ve ticarette atılım. Birinci Konsül, başarılarıyla ya da zaferleriyle *meşru*ydu.

İştahın yedikçe artması gibi, bu mükemmel çıkış temeli de ona iktidarını oturtmak ve bir sonraki safhayı hazırlamak için güç verdi. Amiens barışının kesintiye uğraması, Cumhuriyet'i istisnai kanunların egemenliği altına alması ve muhalifler üstünde biraz daha baskı kurması için bir fırsat oldu. Batı'da kraliyet yanlısı kışkırtmaların yeniden ortaya çıkması, ağır suçlarla ilgili yargılamalarda jürinin kaldırılmasıyla kolaylaşan ciddi bir bastırmaya yol açtı. Tedirginlik yaratan kişilerin başkentten uzaklaştırılması önlemleri gittikçe arttı. XII. yılın komplosu hem polisin hem de siyasetin çok büyük

bir başarısı oldu: Cadoudal-Pichegru'nün komplodaki varlığı sağa yüklenmesini ve Moreau'nun suçortaklığı da sola yaptığı baskıyı doğruladı. Enghien'in ölüme mahkûm edilmesi, göçmenlerin genel affından beri kollarını (kendisini reddeden) ılımlı monarşi yanlılarına açıyorken onu devrimcilere (ve kral katillerine) yaklaştırdı.

Monarşik simgeler Bonaparte'ın davranışlarında neredeyse doğal olarak gelişti. Tuileries'ye ya da Saint-Cloud'a (iki eski kraliyet mekânı) yerleşip "konsüllük maiyeti" denilen şeyi yaratarak orada sıkı bir teşrifat oluşturdu. Bu çerçevede, saray valilerinin onun tarafından seçilmesi ve Joséphine'in nedimeleri "eski âdetleri" canlandırıyordu. Birinci Konsül'ün ve zaman zaman "kadın konsül" denilen karısının 1802 yılında yaptıkları Normandiya gezisi, tebasının kendisini alkışlaması için ortaya çıkan hükümdar bir çiftinki gibiydi. Gerisi için, yani siyasi önemi en fazla olan kısım için daima (sahte) bir tevazu gösteren Bonaparte, kendini akışa bırakmış gibi davranıyordu. XII. yıldaki komplo, hükümetin dostları tarafından dile getirilen büyük bir endişeyi doğurdu: Cumhuriyet, Bonaparte kadar sıradışı ve vazgeçilmez bir adamdan mahrum kalırsa neler olacaktı?

Ve mademki 1802 Anayasası ona vârisini belirleme olanağı vermişti, bu kişinin kendi kanından olması daha iyi olmaz mıydı? On yıllık ihtilale karşın (ama on yıl yaklaşımları değiştirmek için az bir zaman), Fransa'da istikrarlı ve devamlılık gösteren bir rejim olarak kabul edilen monarşik fikirlerden ve miras yoluyla geçen monarşiden tam olarak vazgeçilememişti. Konsüllük iktidarının kime devredileceğinin açıklanma zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Bonaparte'ın çocuğu

yoktuysa da, (Lunéville ve Amiens antlaşmalarında arabulucu işleviyle halkın tanıdığı) kardeşi Joseph onun yerini almak için gerekli niteliklere sahip biri olarak tanınıyordu. Ve eğer o uygun değilse Napoléon, Hortense de Beauharnais ve Louis Bonaparte'ın (1802 yılında evlenmişlerdi) konsül çiftinin üzerine titrediği çok küçük oğullarını evlat edinebilirdi.

1804 ilkbaharında Bonaparte beklentilerini ortaya çıkarmaya başladı. Eğer teklif edilirse taç giymeyi kabul edebileceği söylentisinin yayılmasını sağladı. Bu taç, kraliyet tacı olamazdı, çünkü on bir yıl önce XVI. Louis'nin "son kral" olduğu resmen ilan edilmişti. Bir "imparatorluk" kurulması gerekiyordu. O dönemde bu terim sadece kurumsal işleyişi içermiyordu: imparatorluk Fransızların hüküm sürdüğü topraklardı (kurucu mecliste, bazıları krala imparator unvanının verilmesini önermişlerdi). Bu durumda Napoléon "Fransız İmparatorluğu"nda hüküm sürecekti. Hepsi Eski Rejim'de doğmuş ve antik referanslarla yoğrulmuş olan XIX. yüzyıl başı insanları için bunda korkutucu hiçbir şey yoktu.

İmparatorluğun ilanını, Devrim'den beri rağbette olan görevlilerin istediği adli biçimler kılıfına sokmak gerektiğinden veraset yanlıları hemen işe koyuldular. Cambacérès (konumunu kaybetmekten yakındığı için biraz mutsuzdu, ama kendisine güvence verildi), Talleyrand, Eski Rejim'in önemli asillerinden, Fouché, kral katili, Joseph Bonaparte, muhtemel vâris bu yolda çalışıyorlar ve güçlükleri yeniyorlardı. Sadece Joséphine ölçülü bir şekilde verasete karşı çıkıyordu. Evliliğinin mahkûm edildiğini biliyordu: Evlat edinme olanağı olsun olmasın, –insan olarak tanıdığı– imparato-

run bir gün kendi mirasçısının doğmasını isteyeceğini biliyordu.

Anayasa'ya uygun olarak, 18 Mayıs 1804'te senato kararları altında imparatorluğu ilan eden Senato oldu. Fransızların imparatoru I. Napoléon'un iktidarı daha da güçlenmişti Ancak zaman zaman unutulsa da, anayasa meclisindeki tartışma hatiplere, imparatorluğa bazı şartlar değilse de en azından kimi sınırlar ve görevler dayatma şansı vermişti. Cumhuriyet'in monarşik bir hale getirilmesine açıkça karşı çıkan sadece Carnot olsa da, birlikte çalıştığı insanlar da boş durmadılar. Bonaparte'ı taçlandırırken Devrim'i ve onun ilkelerini de taçlandırıyorlardı. Bu ilkeleri bir kez daha doğruluyorlar ve imparatorun da aynı şekilde yapmasını diliyorlardı, bundan dolayı da Cumhuriyet topraklarının bütünlüğünü korumak, hakların eşitliğine saygı göstermek ve saygı gösterilmesini sağlamak, sivil özgürlük ve inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve ulusal malların satılması konularında söz verdiği sivil bir yemin belgesi yazıldı. Napoléon bu belgeyi kabul ettirmekte epey zorlandığı ve yeni bir asalet yaratma politikasının merkezinde olan Légion d'honneur kurumunun devam ettirilmesini de ekledi. Yaz boyunca, halkoylaması toplumun görece büyük bir kısmının birliğini oluşturdu (yaklaşık % 40 katılım, % 99,99 evet oyu).

İmparatorluğun, Senato tarafından ilan edilmesi ve halk tarafından onaylanması hukuki açıdan yeterliydiyse de Napoléon iktidarının sembollerini bir taç giyme töreniyle tamamlamak istiyordu; tacın verilmesi için değilse de en azından akıllarda yer etmesi için. Devlet Konseyi'nde yaşanan sert tartışmalardan sonra, 1790 Federasyon Bayramı'nın

gerçekleştirildiği devrimci yeni bir mevki oluşturma yolu olarak Champs-de-Mars'ta ikinci bir tören düzenlenmesinden vazgeçerek tören yeri olarak Notre-Dame'ı kabul ettirmeyi başardı. Taç giyme törenine bizzat Papa'nın başkanlık etmesi isteğini de elde etti. Kilise'ye papalık antlaşmasıyla "büyük oğlunu" veren Birinci Konsül karşısında itiraz edecek bir şeyi olmayan Papa da gelmeyi ve 2 Aralık 1804'te "Paris metropoliten kilisesi"nde gerçekleştirilecek kutsama töreni sırasında küçük bir rol üstlenmeyi kabul etti. İmparator tacı kendi kendine taktı (bu öncedenöngörülmüştü, dolayısıyla tacı VIII. Pius'un ellerinden almadı) ve ulusal malların satışı, papalık antlaşması ve inançların özgürlüğünü içeren kısıma kefil olmamak için ayin yerine çekilen Tanrı'nın yokluğunda sivil yemini açıkladı.

Davud'un anıtsal tablosu, kutsama töreninin mitik bölümünü, bu tarz işlerin bir parçası olan hilelerle olsa da, gelecek kuşaklara aktardı; bu kandırmacalardan en bilineni, imparatorun, oğulları Lucien ve Jérôme'un imparatorluk verasetinin dışında bırakılmasını protesto etmek için Roma'ya gitmeyi tercih ederek törene katılmayan annesinin tablonun ortasında yer almasıdır. Napoléon'a gelince, herkes gibi o da törenin gerçek bir halk coşkusundan uzak olduğunu fark etmişti. Kutsama töreni gününün hiçbir önemi yoktu çünkü meşruiyetine hiçbir şey katmıyordu. İki hafta sonra, imparatorluğun durumu üstüne olan konuşmasında içişleri bakanı, Napoléon'un meşruiyetini Senato'dan ve halkoyundan aldığını hatırlatıyordu. 1806'dan itibaren 2 Aralık günü (aslında Aralık ayının ilk Pazar günü) ulusal bayram ilan edilecek olsa da, kutsama töreninden artık

neredeyse hiç bahsedilmiyordu. Taç giymenin anısı 2 Aralık 1805'teki Austerlitz Savaşı'yla karıştırılıyordu.

Napoléon, "Tanrı'nın izni ve Cumhuriyet'in anayasalarıyla" artık bir imparatordu. Tanrı'nın, egemenlik alanına yeniden sokulması cumhuriyetçiler için bir skandaldı. Cumhuriyet'e yapılan gönderme, 1807'ye kadar tüm resmi işlerde ve bozuk paralarda korunacaktı. Anayasa'ya gelince, Senato'da yeni ve temelden bir değişikliğe tabi tutulmuştu. Veraset, "salique" denen kanun etrafında düzenlenmişti (tacın erkekten erkeğe geçmesi, meşru ve evlat edinilmiş mirasçıları arasında yaş sırasını izleyerek, Napoléon'dan Joseph'e, sonra Louis'ye, Jérôme ancak 1806 yılında hanedana dahil edildi, Lucien veraset sırasınn tamamen dışında bırakıldı). Büyük seçmen (Joseph), başşansölye (Cambacérès), başmabeyinci (Lebrun), yüksek rütbeli önemli kişiler ve ileri gelen görevlileriyle (Devrim'in ortadan kaldırdığı bir görev olan, imparatorluk mareşalleri) imparatorluğun ihtişamı belirlenmişti. Ancak bu yeniliklerin ya da eskiyi canlandırmaların dışında, XII. yıl Anayasası yürütme kuvvetini güçlendiriyor ve yasama kuvvetini zayıflatıyordu. Metin üstünde, Napoléon kralların bile olmadığı kadar mutlak bir iktidara sahipti: hiçbir aracı organ (Devrim tarafından yıkılmışlardı). Hiçbir parlamento (atanan görevlilerle dolu olan mahkemeler tarafından yeri doldurulan), hiçbir konsey, hiçbir yasama organı onun isteklerinin önüne geçemezdi. İmparatorluk bir piramit gibi düzenlenmişti ve en tepesinde de imparator vardı.

Hem de nasıl bir imparator! Hâlâ genç (35 yaşında), daima hırslı ve çalışkan, düzen fikirleriyle ve tutarlılık ge-

reksinimleriyle yoğrulmuş, ideolojik baskılardan muaf, Konsüllüğün başlarından beri danışmanlarının ağırlığından bağımsız olan bir adam. Artık, tavsiyeleri dinlerken bile hizmet edilmek istiyordu. "Güç ustası" (Barrès), eserini sadece Aralıksız bir hareket olarak kabul ediyor ve öyle yaşıyordu. Durmaksızın ilerlemek istiyordu. Bu içeride, her gün aldığı, bir taraftan otoriter hükümranlığı diğer taraftan da imparatorluğun düzenini güçlendiren kararlarla gerçekleşiyordu. Fransa'nın (ve kısa süre içinde de kendinin) merkezde olduğu bir "sistem" fikrini dayatmak istediği dışarıdaysa Fransız imparatorluğunun yayılınacı politikası anakıtada devam ediyordu, gereklilik kendini hissettirdiğinde ya da daha kötüsü bunun için fırsatlar çıktığında bile bu politikayı bilemedi.

Meşruiyetine gelince, en az karmaşık olan konu buydu. Brümer'in zor kullanmasıyla daha sonra da Bonaparte'ın kişisel nitelikleriyle (kimsenin Fransa'yı kendisinden daha iyi yönetemeyeceğini söylüyordu, "XIV. Louis'nin bile"), yeni imparatorun meşruiyeti sağlam görünüyordu, ama aynı zamanda başkalarının da kendi yerne geçmek için eşit derecede "haklara" (aynı yeteneğe sahip olmamalarına karşın) sahip olmayı istediğini biliyordu. Kendilerini, Aydınlanma'nın ve Devrim'in gerçek mirasçıları kabul eden ideologlarla yaşanan da buydu. Napoléon'u eski meslektaşları, neredeyse eşitleri gibi gören bazı askerlerin hırsı bu yöndeydi. Ve tabii ki Bourbon'ların ve onların yandaşlarının durumu da buydu. Meşruiyetini güçlendirmek adına, imparator sırayla pek çok formüle başvurdu: Halkoylamasıyla halk tarafından tercih edildiğine (ve "seçilmediğine") inandırmayı denedi; Senato'nun oylaması ve yurttaş yeminiyle kendini

Ulus'un tek temsilcisi ilan etti; kutsama töreni ve sonrasıyla kutsal haklardan kaynaklanan bir çeşit (yanlış) meşruiyet oluşturmaya çalıştı; açıkça ve sürekli yaptığı tarihsel göndermelerle kendini Charlemagne'ın vârisi olarak gösterdi. Böylece, meşruiyetini her şekilde tamamladığına inandı diyebiliriz. İki dönem arasında bir yol ayrımına geldiğinde, monarşik egemenlikle ulusal egemenlik arasındaki mücadele, kendi yerini sağlama almak için hangisini seçmesi gerektiğini bilmiyordu. Neticede çok da önemli değildi, çünkü güçlüklerle karşılaşılan dönemde ayrıcalıklı kılınan "maddi" meşruiyeti oldu. Artık Fransa'yı yönetmek için "en iyi" kişi değildi. Kimse Bonaparte hanedanlığının gerçekten devam edeceğini düşünmedi: Parlamenter bir manevrada piyon olarak kullanılmak amacıyla 1815 yılı Haziran ayında oğlunun bu isimle tanındığı kısım dışında (sadece birkaç saat sürdü) II. Napoléon olmayacaktı.

İmparatorluğu ilanı Avrupa'yı pek sevindirmediğini söylersek durumu en hafif biçimiyle ifade etmiş oluruz. Birkaç Alman prensi dışında, kıtanın tüm büyük egemen güçleri Notre-Dame'daki kutsama törenine temsilci göndermişti. Kutsal İmparatorluk'un imparatoru ve Avusturya arşidükü II. François, Fransız "eşini" tanımadan önce aylarca beklemişti. Önlem olarak –çünkü Kutsal İmparatorluk'un geleceği hakkında uzlaşılmıştı– Habsbourg kendini I. François adı altında Avusturya imparatoru ilan etti. Çünkü, (özellikle de giyim konusunda) Roma tarzı bir imparator olan Napoléon, yeni bir Charlemagne havasına daha çok sahipti, bu da daha önce Fransa'nın Ren'in sol kıyısıyla Belçika'yı topraklarına kattığını, kardeş cumhuriyetleri ele geçirdiğini

(Hollanda'da, İsviçre'de ve İtalya'da) ve Almanya'ya da göz koyduğunu görmekten memnun kalmamış olan Avrupalı güçleri endişelendirmekten başka bir sonuca varmıyordu.

Charlemagne'dan ve halim selim I. Louis'den beri (814-840), Batı imparatorunun onuru görevi ismen başka Carolingien'lere verildiyse de (II. Charles, II. Louis, III. Louis ve III. Charles) "Fransa"da imparator olmamıştı. Charlemagne figürü "Fransız" imparatorlarının hafızasında en başta duruyordu. Onun anısı –ve hatta daha da fazlası– Napoléon İmparatorluğu'nu meşrulaştırmayı hedefleyen ilkelerden ve tarihsel figürlerden biri olarak kullanıldı. Napoléon'un tam da olmak istediği gibi, Charlemagne hem bir canlandırıcı (Roma İmparatorluğu'nu diriltmiş ve birleştirmeye çalışmıştı) hem de bir kurucuydu (Frank İmparatorluğu'nu sağlamlaştırdı). Onun anısını çağırmanın özellikle Almanya'da ve İtalya'da egemenliklerini Frankların imparatorluğunun kalıntıları üstüne kuran diğer devletler karşısında dış politika açısından büyük önemi vardı. Böyle bir tarihsel referansla Napoléon kendini Eski Rejim'den de koparmamış oluyordu: Capétien'ler (yani Bourbon'lar) Carolingien'lerin devamıydı ve kralın kutsanması, kraliyet süslemeleri gibi, Charlemagne'ı hatırlatan (ya da ona ait olan) pek çok nesneyi içeriyordu: Kılıç, asa, taç vs. Bu semboller Avusturya'ya aynı zamanda Bourbon'ların ya da daha genel olarak Fransa'nın hükümdarlarının Habsburg'lardan daha az imparatorluk olmadıklarını, bunun da Almanya'nın işleri üstünde onlara da söz hakkı verdiğini hatırlatıyordu. Kusal Roma İmparatorluğu'nun I. Otton tarafından 962'de "germenleştirilmesi", Fransız hükümdarlarının asla tam olarak

kabul etmedikleri tarihi bir kazaydı. I. François (Şarlken'e karşı) ve hatta XIV. Louis de imparator seçilmeye çalışmamışlar mıydı? Charlemagne'ın vârisi haline gelen Napoléon da Viyana'da Kutsal İmparatorluk'un başına "Avusturya arşidükünün" geçmesinin bir zorunluluk olmadığını belirtiyordu.

Carolingien dayanağının imparatorluğun içinde de bir etkisi vardı, Pépin le Bref'in oğlu, kötü tanınmış olsa da, Bonaparte'ın pay çıkartabileceği şekilde "iyi imparator" ve düzenleyici ününün tadını çıkartıyordu. Sonuçta, Charlemagne'ın hükümdarlığı bin yıl önceydi. Bu büyük uzaklık, yalanlanma tehlikesi olmadan sembolü güçlendirebilmeyi sağlıyordu.

Bu sebeplerle Charlemagne, Napoléon'un göndermelerinde erken bir zamanda belirdi. 1803'ten beri Bonaparte Vendôme Meydanı'nda yansıtılan "Traianus anısına" sütununun tepesine Batı imparatorunun bir heykelinin yapılmasını emretmişti. İmparatorluk henüz ilan edilmişken Ren'in sol kıyısındaki bölgelere yaptığı bir yolculuğu fırsat bilerek gösterişli bir şekilde Aix-la-Chapelle'e geçti (2-10 Eylül 1804). Meşruiyetini, Charlemagne'ın neredeyse fiziki anısıyla süslemeye gelmişti (Kutsal İmparatorluğun başındakilerin de yaptığı gibi). "Selef"inin olduğu varsayılan mezara gitti ve bölge piskoposunun ellerinden kutsal emanetler aldı (aralarında sağ kol kemiğinin bir parçası da vardı).

Daha sonra, tüm iktidarı boyunca, Carolingien göndermeler pek çok defa gündeme geldi, özellikle de İtalya'yla ilgili konularda ve Papalık makamıyla yaşanan çatışmada. Övgü dolu sözler söyleyen binlerce kişiden başka, Tortone

(İtalya'daki) seçmen okulunun başkanı da Napoléon'a, "On asrın yıkıntıları altında gömülü duran Charlemagne'ın tacını ve Frank İmparatorluğu'nu siz canlandırdınız," demişti. Birkaç gün sonra Charlemagne'ın Lombarların kralı olarak taç giymesi gibi, Fransızların imparatoru da İtalya kralı oldu (28 Mayıs 1805). 1806 salonunda Ingrès, selefinin tasvirlerini hatırlatan süslemeler (özellikle de Charlemagne'ın bir heykelciğinin üstüne eklenmiş asa) ve duruşlarla *İmparatorluk Tahtında Napoléon*'u ortaya çıkardı. Bütün imparatorlukta Napoléon'da imparatorun halefini gören konuşmalar, atıflar ve ağıtları saymak mümkün değildi. Bunun sonucunda tarih araştırmaları arttı ve Charlemagne'ın pek çok biyografisi yayınlandı.

İmparatorun kendisi de bir gün kardinal Fesh'e Papalıkla olan bir çatışma hakkında yazarken "*Benim Charlemagne olduğumu* söyleyin" diyecek ve sürekli olarak "ünlü selef"iyle kendini meşru kılacaktı.

V. Bölüm

BİR FATİH

Napoléon'un iktidarı kesintisiz bir savaşlar bütünü olarak özetlenemese de dışarıyla olan çatışmalar rejimin ritmini belirliyordu. Bununla birlikte bütün (aşırı) basit fikirler gibi, Napoléon'u Konsüllüğün ve imparatorluğun yaptığı bu savaşların tek sorumlusu olarak görme fikri de daha incelikli olarak ele alınmayı doğrusu hak ediyor. Kimilerine göre karşılaşmaların ıslah olmaz kışkırtıcısı, kimilerine göre sadece devrimci çatışmaların mirasçısı, adam yiyen ya da yeni fikirlerin yayıcısı ve hatta önceki çatışmaların mirasçısı olsa da her durumda imparator, Marengo'dan (1800) Waterloo'ya kadar (1815) diplomatik ve jeopolitik planda hareketli geçen on beş yılın merkezindeki kişiydi.

Fransa, 1792'den 1802'ye ve 1803'ten 1815'e kadar savaştaydı. İlk dönem Devrim'in ilk on yılı olsa da (yukarıda da söylediğimiz gibi Bonaparte, Konsüllük'le buna son vermişti), ikinci dönem tam anlamıyla Napoléon'un damgasını vurduğu bir dönemdir. Ancak birbirini izleyen bu çatış-

malarla ilgili olarak her şeyi Napoléon'a yüklemek, dönemin tarihini yazma açısından şüpheli bir yol olacaktır.

Napoléon, savaştan korkmuyordu. Eğitimli bir asker olarak mesleğini yapıyordu. Tanıklıklar, öncelikle tehditleri küçümsemesi ve savaş alanındaki cesareti üstünde yoğunlaşıyor. Çoğunlukla en ön sırada olmasına ve pek çok seferde taarruzları kendisi yönetmesine karşın sadece bir kez 1809'da Ratisbonne kuşatması sırasında topuğundan yaralandı, birkaç hafta sonra da Wagram'da düşme sonrası hafif bir sarsıntı geçirdi. Başkalarında korkuyu hoşgörmezdi. 1804 yılında, "Ölüm hiçbir şeydir, ama yenilmiş ve zafer kazanmadan yaşamak her gün ölmektir," demişti. Zaman zaman insan hayatını bu kadar küçük görmesi ve binlerce insanı soğukkanlılıkla savaşa göndermesi eleştirilmiştir. Cesetlerle dolu bir savaş alanı karşısında "Bir Paris gecesi her şeyi tamir edecektir," demiştir. Başka bir sefer de bir ölüyü ayağının ucuyla döndürerek "küçük yaratıklar" diyecektir. Bütün bunların tersine, bazı büyük kıyımların gecesinde onu melankolik, hatta gözlerinde yaşlarla da görürüz. Tüm kariyeri boyunca İngilizler, Ruslar ve İspanyolların aksine, tutuklulara iyi davranılmasını emretmiştir (Mısır hariç). Taarruzun ortasındayken 1809 savaşını daha fazla kan akmasını engellemek için bitirdiğini de inkâr edemeyiz.

Bütün savaş komutanları gibi Napoléon'un da kararlarının insani sonuçları karşısında ikircikli bir kişisel yaklaşımı olmuştur. Buna şaşırmak şaşırtıcı olacaktır. Çağa aykırı bir hümanizmle süslenen görüşler dışında, savaş, kendisinin "sistem" dediği politikasını zorla dayatmanın yollarından biriydi. Ön plandaki bir askeri aracı da kullanarak

Napoléon hiç çekinmeden bundan sonuna kadar faydalandı.

Napoléon savaşlarının nedenine gelince, bazı anlarda Fransızların imparatorunun doğrudan sorumluluğu inkâr edilemezse de eski ve neredeyse daimi olan güçlerin kıta politikası söz konusu olduğunda etkisi hafifleyebilir ve tartışılabilir. Bazı devletler için kendini öncelikle Avrupa birliğinin içinde konumlamak önem taşıyordu: Büyük Petro'dan beri Rusya'nın hırsı bu yöndeydi; küçük bir güç olan Prusya ve "merkezi" konumunu korumak isteyen Avusturya için de bu geçerliydi; XVI. Louis'nin açıkça çekingen politikası ve Hindistan'la Kanada'nın kaybıyla simgelenen koloncilik başarısızlığından sonra kıtaya güçlü bir dönüş arayışında olan Fransa'nın durumu da buydu. Monarşik güçlerin, Devrim'in ve onun bulaşıcı yeni fikirlerinin yerleşmesine izin vermeyi reddetmeleri, sonra koalisyon ülkeleri yöneticilerinin kesin bir şekilde açıkladığı gibi, Avrupa'nın, en azından 1807'ye kadar, resmi olarak Fransız Devrimi'ne karşı savaşması.

Şunu da unutmamak gerekir ki, Napoléon dönemi temelde Fransa ve İngiltere arasındaki eski rekabetle, XIV. Louis'nin hükümdarlığının sonunda başlayan (Augsbourg Birliği savaşı) ve kasvetli Waterloo ovasında tamamlanan bu "ikinci Yüzyıl Savaşları"yla[1] belirlendi: Londra'da denildiği gibi "Avrupa dengesi" (Avrupa birbirini dengeleyen ve İngiltere'ye açık denizlere çıkma ve oraya hâkim olma fırsatı veren ortalama güçlerden oluşmuştur) ve Paris'te görüldü-

1) P. Gaxotte, *Le siècle de Louis XV*, yeniden basım 1997.

ğü gibi "Avrupa sistemi" (Avrupa bir ya da iki büyük güç etrafında toplanıyor ve diğerleri de buna dahil oluyor) arasında bir karşılaşma.

Neticede, Napoléon dönemi ve savaşları Napoléon'la muhalifi arasında bir seçim olarak özetlenemez. Bunu kabul etmemek de hiç şüphesiz kolay olacaktır. İmparatorla ilgili pek çok eleştiri bu kolaylığa kaçmıştır. 1.68 boyunda bir insan parçasının, Chateaubriand'ın yazdığı gibi "daha önce insan hamuruna böyle can vermemiş en güçlü nefesle" dolu olan birinin, dünyanın kaderi üstündeki etkisini abartan bu kadar ikili bir yaklaşımın sınırlarını tasarlayabiliriz. Her şeyi Napoléon'a yükleyerek başlamış olan devrimci çatışmaların kıtada uzaması sonucunu doğuran diğer temel çizgileri dışta tutmuş olacağız, "dünyaya özgürlük getirmek isteyen" Girondin'lerin 1792 Nisan ayındaki durumlarını hatırlatmak uygun olacaktır. Yine de tabii ki Napoléon'u idare ettiği savaşlardan sorumlu tutabiliriz (bunun tarihin incelenmesine ne katacağını bilemesek de). Bununla birlikte, bu "yakıştırmayı" Fransız Devrimi adına ya da Avrupa tarihinin dinle ilgili olmayan çizgilerini ihmal etmeden yapamayız. Yönettiği ve de bazen önemsemediği savaşların, (Napoléon ve Hitler arasında zaman atlamalı bir karşılaştırma yapan bazı kalemlerden okuyabileceğimiz gibi) bilmediğimiz herhangi bir psikolojik ya da hormonal bozukluğu tatmin etmek gibi bir amacı yoktu.

"Napoléon" benzeri çatışmalar uzun bir Avrupa tarihinin içinde yer alır ve diyebiliriz ki bu tarihin sadece küçük bir parçasıdır.

Napoléon, önce doğrudan devrimin mirası olan savaşlarla karşı karşıya kaldı: Rusya ve Avusturya'ya karşı (1805),

Prusya (1806), yine Rusya (1807) ve bir kez daha Avusturya (1809). İdeolojik bahane, Eski Rejim ve Devrim arasında ölümüne savaş fikri, her seferinde yavaş yavaş azalmaya başladı ve yerini bir yandan çatışmalara ve geleneksel diplomasiye, diğer taraftan da daima tartışmanın güçlü tarafında olmak isteyen ve düşman tarafın arabulucularını en son siperlerine iten Fransızların imparatorunun kişisel hırslarına bıraktı. Yapılan ilk seferler Fransızların üstün zaferiyle sonuçlandı: Austerlitz (1805), Jena ve Auerstaedt (1806), Friedland (1807) ve Wagram (1809). Bu seferler sırasında, özellikle de 1805 ve 1806 seferlerinde, Büyük Ordu'nun bizzat başında bulunan Fransızların imparatoru, geleneksel savaş sanatını en yükseklere çıkarıp o zamana kadar dünyanın en iyi orduları arasında gösterilen güçleri yenilgiye uğratarak şaşırtıcı bir strateji duygusu ve dayanıklı bir uyum yeteneği gösterdi.

Fransız-İspanyol donanmasının yenildiği Trafalgar Savaşı'ndan sonra (Ekim 1805) istila tehdidinden kurtulmuş olan İngiltere, en hırslı düşmanıydı. İlerlemeye devam etmek ve kıtanın mutlak hâkimi konumunda "kendi" barışını dayatmak amacıyla uzlaşma görüşmelerini bile bile baltaladıktan sonra (1806 yazı), Napoléon İngiltere'yi Fransızlara göre en önemli noktalarından alt etmeye karar verdi: maliyesi ve ticareti. "Kalleş Albion", krediye bağlı yaşaması ve sadece dışarıya yaptığı satıma bağımlı olmasıyla tanınıyordu. Ana hatlarıyla doğru bir tespitti bu ama İngiliz sisteminin zayıflığına ve kısa vadede bu sistemin işleyişinin bozulmasına yol açabilecek olan sonuçlara olduğundan fazla değer biçilmişti. 1806 Kasım ayında Berlin'de yayınlanan ve sonraki

aylarda Fontainbleau'da ve Milano'da yayınlanan başka metinlerle de desteklenen bir genelgeyle ilk önlem olarak Britanya adalarının abluka altına alındığı ilan edildi. Abluka altına alma çözümü, yeni değildiyse de, özellikle de 1809'dan sonra çok ciddi bir şekilde uygulandı. Napoléon'un planı başarıya ulaşmak üzereydi, Britanya ekonomisi bazen gerçekten de darboğaza giriyordu. Madalyonun öteki yüzüyse daha farklıydı, amaçlarına ulaşabilmeleri için Fransızların zorla ya da güzellikle Avrupa'nın tümünün, hatta yeni yeni sivrilen ve deniz ticaretini kendisini ilgilendirmeyen bu çatışmadan korumayı dileyen Birleşik Devletler'in de işbirliğine ihtiyaçları vardı. Burada, Napoléon'un (inkâr edemeyeceğimiz) hırsından başka, onun sistemini tanımlayan bitmek bilmez bir ileriye gidiş gibi temel bir sebep görüyoruz.

İmparatorluğun ayakta kaldığı zaman boyunca İngiltere ve Fransa hiç tavizsiz bir ekonomik savaşın içinde oldu: Bir tarafta "konseyin emirleri", diğer tarafta kıtasal abluka hakkında kararnameler; Avrupa limanlarının İngiliz tacirlerini taşıyan gemilere kapatılmasına karşılık olarak Fransız kolonilerinin tümüne el konması. Ancak 1808'den sonra, İngiltere'nin İspanya'yla müdahale etmesiyle Napoléon doğrudan İngiliz birliklerine karşı savaştı.

Taşıdığı önemi göz önünde bulundurarak, imparatorun kendisinin de Sainte-Hélène'de "aşağılık" diye nitelediği İspanya olayı hakkında bir şeyler söylememiz gerekiyor. Bu savaş, Napoléon'un yaptığı çatışmaların doğasında bir kırılmayı temsil eder. 1795 yılındaki Basel barışından beri İspanya Fransa'nın müttefikiydi, bu birlik Konsüllüğün başında daha da güçlendirilmişti. İki ülke arasındaki ilişkiler

yine de o kadar sorunsuz değildi. Bir taraftan Fransızlar, tacirlerinin ekonomik alanda XVIII. yüzyıldan beri yaptığı gibi, İspanya'yı politik alanda da bir uydu haline getirmek istiyorlardı. Diğer taraftan İspanyollar Güney Amerika'daki kolonileriyle olan ilişkilerini korumak ve bundan dolayı İngilizlerden gemilerine geçiş izni alabilmek için bir hareket serbestisi istiyorlardı. Dönemin Fransızlarının çoğu gibi Napoléon da çöküşe geçtiği kabul edilen ve üstelik "düzenbaz" bir bakanın (Godoy) yardımcılığını yaptığı zayıf bir kral tarafından (IV. Charles) yönetilen ve vârisi Ferdinand'la ciddi bir hanedan savaşı tehdidi altında olan bu müttefiki küçümsüyordu. 1808 yılında, Fransız ordusuna (İngiltere'nin eski müttefiki olan) Portekiz'i fethetmesi için topraklarını geçme izni verdiğinde Napoléon İspanyol "komedisine" son verme zamanının geldiğine karar verdi. Anlaşmazlıklarında hakemlik etme bahanesiyle Charles ve Ferdinand'ı Bayonne'a çekti ve onları kendi lehine tahttan çekilmeye zorlayarak İspanya tacını kardeşi Joseph'e sundu. Bu işleyiş mükemmel olabilirdi (tek bir silah ateşlenmeden bir ülke işgal edilmiş olacaktı), eğer İspanyol halkı kimsenin öngörmediği bir şekilde ayaklanmış olmasaydı. Tam tersine, kendini İber yarımadasında alkışlarla karşılanacağına ikna eden danışmanlar bulmuştu. Fransız ordusu birden kendini bir arı kovanın içine çekilmiş buldu. Bu olayda, savaş alanında yaşanan şiddetli –ama tamamlanmamış– bir sefere karşın, asileri çok sayıda askerle alt edebileceği düşüncesiyle Napoléon yeterli dikkati göstermedi: Soult, Masséna, Marmont, Ney, Lannes gibi en iyi mareşalleri tarafından (kötü) kumanda edilen 400 bine yakın adamı savaşa gönderdi. İmparator-

luğun her tarafında yayılan bir "kanser" gibiydi ve aynı zamanda "metastaz" da. İngiliz birliklerinin kıtaya girmesi, Avrupa'da Fransızların hükmettiği yerlerde halk ayaklanmalarının desteklenmesi ve imparatorun yenilmez olmadığının kanıtlanmasıyla gerçekleşiyordu.

Sürekli zaferler kazandığı seferler Napoléon'u dünyanın gözünde, Clausewitz'in yazdığı gibi, "savaş tanrısı" haline getirmişti. Askeri bir lider olarak tartışılmaz nitelikleri savaşın başka yollarla da gerçekleştirilen siyasetin bir devamı olduğunu unutturmuştu (Bunu da yine Clausewitz söyleyecektir). Buradan yola çıkarak, askeri tarafını gözden kaçırmasak da, Napoléon diplomasisinin stratejik ve taktik anlayışını sorgulayabiliriz.

Başka alanlarda olduğu gibi askeri alanda da Napoléon başarıya ulaşmış sentezlerin toplandığı biri oldu. Daha hiç savaşmadan önce bu konuda çok okumuştu ve kendi ilkelerini yaratmıştı, Sainte-Hélène'de Gourgaud'ya söyledikleri de bundan kaynaklanmaktaydı: "Sizi temin ederim ki 60 harbe girdim; eh! İlkinde bildiklerimden daha fazla hiçbir şey öğrenmedim." Silah konusunda pek de yenilikten yana değildi (1770 model toplar ve 1774'ten kalma silahlar kullanılıyordu), savaş alanında füzelerin kullanılmasını da reddetti (İngilizler öyle yapmamıştı) ve şunu da aktarmak gerekir ki, Amerikalı Fulton'un, belki de Britanya adalarının işgalini kolaylaştıracak olan buharlı gemilerine de inanmadı. İhtilal sırasında ortaya atılan ve askerlik yoklamasına dayanan bir askere alma sistemini de devraldı. Askerlik yoklamasıyla 1799 ve 1815 yılları arasında yaklaşık iki milyon Fransız kendilerini akşamdan sabaha askerde buldular.

Bonaparte, bu sistemi müttefik ve uydu devletlere de yaydı. Düşmanlarından bazıları da bu sistemi benimsediler (Arşidük Charles'ın rehberliğinde Avusturya örneğinde olduğu gibi bazen de belli bir başarıyla). Böylece karşılaşmaların "kitle savaşı" kimliğinin altı daha da çok çizildi. Şoklar ve çatışmalar giderek daha fazla şiddetli ve öldürücü oldu. Tek bir Fransız cephesinde, Marengo'da 900 ölü sayıyorsak Austerlitz'de bu sayı 1600 oldu, Jena'da 4000'den fazla, Eylau'da ya da Friedland'da 2000'i aştı, Essling ya da Wagram'da 5000'e vardı. Savaşın başladığı gün ölenlere ait bu yaklaşık sayılara, çoğu uzun süre hayatta kalmayan üç ya da beş kat daha fazla sayıdaki yaralıları da eklememiz gerekir. Bununla birlikte, Konsüllük ve İmparatorluk dönemindeki savaşlarda kurban olanların sayısını da abartmamak gerekir: yaklaşık 800 bin ya da 900 bin Fransız ve biraz daha fazla sayıda yabancı çeyrek yüzyıl içinde ölmüşlerdi (doğal olarak savaşlarda ama aynı zamanda yaralanmalar ve özellikle de hastalıklar neticesinde), Otuz Yıl savaşlarıyla kıyaslandığında, sivil ölümler de dahil olmak üzere, çok da düşük bir sayı.

Napoléon'un askerleri her gün zafer kazanmıyorlardı ya da her gün çatışma alanında ateş altında değillerdi. Günler ilerlemekle geçiyordu, bazen düşmanı yakalamak için ama bu da her zaman atışmaya girildiği anlamına gelmiyordu. Eskilerin aktardığı, "iyi zamanlarını" yazarak anlatan yüzlerce kişi vardı, pek çok anıyla yüceltilen bu hayat, gerçekte çok zordu. Öncelikle güçlü bacaklar istiyordu (Napoléon'un kendisi de savaşlarını askerlerinin bacakları sayesinde kazandığını kabul ediyordu), moraliniz düzgün olmalıydı ve

muhtemelen cesur olmalıydınız; dönemin orduları için pek bilinmeyen, ama temel ateşleyici olan biraz alkol de size bu cesareti veriyordu. Gravürlerin düşündürdüğünün aksine, Napoléon orduları kötü teçhiz edilmişti (üniformalar ve hatta bazen silahlar ordu ilerledikçe dağıtılırdı), sağlık hizmeti yok denecek kadar azdı, maaşlar sürekli geç ödeniyordu, çünkü levazım ofisiorduyu takip etmekte zorlanıyor ve fethedilmiş (dost) bölgelerde (yağmalanmış yerlerde) mola veriyordu. Hiçbir zaman olmadığı kadar, savaşın savaşı ödemesi gerekiyordu... Ama Rusya'da olduğu gibi, ele geçirilecek hiçbir şey olmadığında ne yapılabilirdi?

İktidarın ilk dönemindeki büyük başarılarda deneyim belirleyici bir unsur oldu. Napoléon, deneyimli ve yıllardan beri kendisine dayattığı ritme alışmış bir orduya sahipti ve bundan yararlanmayı biliyordu. Devrim'in başından beri daima bayrakların altında olan eskiler, savaşmanın ne demek olduğunu biliyorlar ve bunu yenilere de öğretiyorlardı. Düzenin İspanya'nın işgali sonrasında bozulmaya başlaması tesadüf değildi, savaşa en alışkın olan birlikler Yarımada'da sıkışmışlardı, İmparator 1809 yılındaki sefer için, savaş alanlarında Fransa'nın üstün yanlarının hepsini öğrenmeye başlayan Avusturyalılar karşısında, İtalya ya da Ren Konfederasyonu'nun askerleriyle yetinmek zorunda kaldı.

Ordunun düzenlenmesi temelinden değiştirildi. Berthier tarafından idare edilen kurmay heyeti Napoléon'un hızlı sezgilerini ve kararlarını yorumlama ve kesin olarak uygulama makinesi haline dönüşmüştü. Ordu, işleyişlerine ve ilerlemelerine yarayacak hizmetlere sahip olan otonom küçük ordulardan oluşuyordu. Gerektiğinde zayıf noktaları destek-

lemek ya da güçlü noktaları kuvvetlendirmek için müdahale etmek üzere yedek ordular oluşturulmuştu.

Zayıflıklarına karşın ve güçlü olduğu noktalarla (ki en başında da imparator tarafından idare edilmesi geliyordu), Büyük Ordu uzun süre diğer Avrupa ordularından çok daha üstün bir konumdaydı.

Stratejiye gelince, Napoléon bunu elindeki güçlü araçlara uyarladı. Eğer denildiği gibi tahkim ve kuşatma savaşını terk etmiyorsa da (1807'deki uzun Dantzig kuşatması bunun bir örneğidir) harekete daha çok önem veriyordu, daima sayısal üstünlüğe ve kesin noktada üstün ateş gücüne ulaşmaya çalışıyordu (ama burada yenilikçi bir stratejik anlayış kadar sağduyuya da dayanan bir ilke söz konusu değil mi?). Bu ilkesini daha İtalya seferinde astlarından birine yazdığı notta açıklamıştı: "Savaş sanatı, daha alt seviyedeki bir orduyla, saldırılan ya da saldırıya uğranılan noktada düşmanından daha güçlü olmayı gerektirir." Daha sonra, romantik "kahraman"lıktan uzak olarak, imparator şöyle yazacaktı: "Savaş her şeyi doğrular." Machiavelli'nin "öğrencisi" bütün erdemlerini askeri tutumunun da hizmetine sunmuştu.

Kıtasal savaşın büyük efendisi Napoléon, "sistemini" Avrupa'nın büyük bir kısmına dayattı. İmparatorluğun 130 bölgeye kadar yayıldığı görüldü (Hamburg'dan Barselona'ya, Amsterdam'dan Roma'ya). Alman devletleri, Ren Konfederasyonu'nu oluşturmak için Kutsal İmparatorluk'tan ayrıldı (1806). Yenilmiş olan Prusya, işgal edilmiş, vergiye bağlanmış ve üstünde söz sahibi olunmuştu. İmparatorun ailesi, kendileri için hazırlanmış tahtlarda yerlerini alıyorlardı:

Joseph Napoli'den sonra İspanya'da, Louis Hollanda'da, Jérôme Vestfpalya'da, Murat (Caroline Bonaparte'la evlenmişti) Napoli'de, Elisa Toscana'da, Eugène de Beauharnais İtalya'da (kral yardımcısı olarak). Napoléon'un, boşandığı eşi Joséphine'in yerini alan arşidüşes Marie-Louise aracılığıyla Avusturya'yla bir evlilik sözleşmesi yaparak ittifakı tersine çevirme kararı almasından önce, 1807'de Rusya "dünyayı paylaşmayı" dahi kabul etmişti.

Napoléon'un "sistem" olarak adlandırdığı belirsiz, dolaylı ve evrimsel kavramı buydu. Daima, "olay diktatörlüğü"ne boyun eğmeyi kabul eden pragmatizm canavarı, bu konuda bir kabulü ya da tutarlı bir doktrine bağlanmayı hiçbir zaman kabul etmedi. Fransa'nın savaşma amaçlarını ya da sisteminin nihai hedefini hiçbir zaman tam bir açıklıkla anlatmadı. Fransızların kıta üstündeki imparatorluğu giderek gelişiyordu. Napoléon'un temel hırsları, düzenli olarak ilerleme ya da ileriye gitme gibi görünüyordu.

1810 yılının başında, imparatorluk doruk noktasına ulaşmış gibi görünüyordu. Gerçekte, zayıflıkları apaçık ortadaydı ve Napoléon'un elde edilen konumları tam anlamıyla sağlamlaştırmadan sürekli ilerleme ihtiyacından kaynaklanıyordu. Asla durup dinlenmeden ilerlemek. Ekonomik kriz (kötü hasattan olduğu gibi ambargonun olumsuz etkilerinden de kaynaklanan), güveni sarsıyordu. Bonaparte ailesi kendilerine emanet edilen krallıklarda hüküm sürme yeteneğinden yoksunluğuyla giderek çözülüyordu (şu da bir gerçekti ki ailesinden olanlar üstünde tutucu davranan Napoléon'u memnun etmek de güçtü). Papalıkla olan çatışma (imparatorun aforozu ve Papa'nın tutuklanması) halkın

kafasını karıştırıyordu. İspanya savaşının yarattığı kanser giderek büyüyordu, doğuda kara bulutlar yükseliyordu. Doğumundan itibaren Roma krallığına adanan bir vâris, Napoléon iktidarının siyasi ve kişisel alanda son mutlu olayı oldu. Zirveden sonra (en azından coğrafi olarak), düşüş, hem de hızlı bir şekilde gelecekti.

VI. Bölüm

DÜZENİN İMPARATORU

Napoléon kendini Fransız ulusunun ve Avrupa'nın düzenleyicisi olarak görmek istiyordu. İhtilalin ilk on yılından sonra, tarihsel bir atlamayla "düzenin partisi" diye niteleyebileceğimiz bir partinin desteğiyle iktidara erişti. İzlediği hedef de, devrimci reformları (1789 biçiminde) yönlendirmek için şart olduğu düşünülen bu hedefti: Düzenin yeniden sağlanması. Konsüllükteki önde gelen danışmanlarından biri olan Roeder'in daha 1797'de *Kamu Ekonomisi Günlüğü*'nde yazdıklarıyla aynı çizgide ilerliyordu: "Düzen! Düzen! Düzen! Bütün anayasaların konusu, bütün hükümetlerin görevi, halkın mutluluğunun tüm ilkesi işte budur." Napoléon devletinin düzenlenmesi ve devleti idare eden temel ilkeler de bundan etkilenmişti.

Napoléon devletinde güç belli bir yerde toplandı. Bu, yazılı bir ilkeydi ve polis baskısından ileri gelmiyordu: Napoléon devleti, kendi dönemi içinde bir hukuk devletiydi. Birinci Konsül ya da İmparatorluk döneminde olsun,

Napoléon kişisel iktidarında düzene dönüşü *olmazsa olmaz* bir şart olarak görüyordu. "Hükümet etme" görevi sadece ve sadece ona verilmişti. VIII. yıl Anayasası'nın II. maddesi, "hükümetin" konsüllere verildiğini belirtiyordu. Bütün alanlarda ağırlıklı oyu konsüllerden birincisine veren diğer hükümler gözönüne alındığında, son tahlilde "hükümet etme" yetkisi Napoléon'un oluyordu. XII. yılın senato kararlarında bu bir yerde toplanma ilkesinin altı çiziliyordu. "Cumhuriyetin hükümetinin bir imparatora verilmesi" şartı getiriliyordu. Konsüllük dönemi ve imparatorluk kurumları da bu noktada bir "istisna" oluşturmuyordu ve Napoléon, Eski Rejim'in krallarından daha da fazla kişisel güç elde ediyordu.

Bu şekilde, Napoléon devletinin tüm düzenlenişi piramit şeklinde bir şema doğrultusunda gerçekleşiyordu ve piramidin tepesinde de Birinci Konsül, daha sonra imparator vardı. Bu şema, otorite ve hiyerarşi ilkeleri etrafında şekilleniyordu. Burada, tutarlılık ve etkinlik arayışındaki askeri bir modelin sivil hayata uyarlanması söz konusuydu. Sièyes, "İktidar yukarıdan gelir," diyordu. Bu anlayışı Napoléon da daha sonra "Hükümet, toplumun merkezindedir, tıpkı güneş gibi," diyerek daha da ileriye götürecekti. Bu deyişlerin somut uygulanışları hükümetin, idarenin ve hatta sosyal hayatın ileri derecede merkezileşmesiyle gerçekleştirildi.

Devlet seviyesinde bütün güç, yürütme kuvvetinin eline verilmişti. Atamalar ve görevden almalar, kanunların ya da senato kararları öncelikleri, neredeyse sınırsız olan yönetmelikle ilgili güçtü bu. Her şey, var olan askeri güce oranla sayıca az ve dönemine göre yeni olan bir idareyle hayata geçirilmişti. Neticede, Devrim tarafından yerleştirilmiş olan

seçim ilkesi her seviyede tamamen ortadan kaldırılmıştı. Sıradan bir kâtipten bakana kadar tüm kamu çalışanları hükümet tarafından görevlendiriliyor, atanıyor ve görevden alınıyordu. Yerel idarelere gelince, onlar da VIII. yılın Pluviôse kanununa bağlı kılınmıştı. "Fransa'nın gerçek idari anayasası" olan bu metin, kurumları bir düzene sokuyor ve yerel otoriteyi, bölgede hükümeti temsil eden valinin ellerine bırakıyordu. Bu (vakitsiz) "üst düzey görevli" idari kuruluşları ve piskoposlukla ilgili organları (belediye, bölge ve genel konseyler) yönetiyor, yetkisini diğer yerel idare birimleri üstünde de kullanıyor (bölge ve komün), hatta (İsviçre dışında Avrupa'daki tek örnek olan) bölgelerde genel oyla tercihlerini ifade etmesi beklenen seçmenleri bir araya getirmekle yükümlü seçim okullarının oluşumuna dahi karışıyordu.

Düzen içinde ve hükümetin otoritesi altında yapılanma kaygısı, ekonomik kurumlardan (Fransa Bankası, Maliye, vs.) toplumsal birleşmelere (ticaret odaları, hakem kurulu mahkemeleri, avukatlık ve noterlik meslek kuruluşları, vs.), eğitimden (lise ve üniversitelerin kurulması, hepsinin İmparatorluk Üniversitesi çatısı altında toplanması) adalete (uzman sulh yargıçlarından oluşan mahkemeler hiyerarşisi) ve kültüre (basının, tiyatronun, müzelerin, Enstitü'nün, vs.nin izlenmesi ve düzenlenmesi) kadar her alanda geçerliydi. Napoléon merkezi olmayan bir yönetime hatta neticede Devlet'ten ve Devlet'te de kendinden çıkan kamusal işlerin tek bir yerde yoğunlaşmamasına inanmıyordu.

Bu mutlak gücün sınırları insanın sahip olduğu araçların zayıflıklarında ve mesafelerde yatıyordu. Mesafeler ve dönemin iletişim biçimleri, mükemmel posta sistemi (Bonaparte'ın

eski cephe arkadaşlarından biri olan Lavalette tarafından idare ediliyordu), ulaklar ve hatta Chiappe telgrafına karşın, emirlerin yerine iletilmesini yavaşlatıyordu. Başkentten uzaklaştıkça, talimat isteme ve almak için gerekli olan sürenin uzunluğundan dolayı, inisiyatif alma gereği artıyordu. Bunun dışında, kıtanın neredeyse yarısını kaplayacak kadar büyümüş olan İmparatorluk, merkeziyetçilikle etkin bir şekilde yönetilemezdi. Hatta, merkezihizmetlerin tıkanmasını engellemek için yöneticilerin ya da valilerin önce Paris'ten onay beklemeden inisiyatif almaları, sonradan bu kararları düzeltme pahasına, tercih edilir olmuştu.

XIX. yüzyılın başında, bu kadar geniş bir İmparatorluk tek bir noktadan yönetilemezdi.

Napoléon'un istediği devlet, üstünde bir kontrol bulunmayan bir yürütücü tarafından idare edilmeliydi. Birinci Konsül'ün daha sonra da imparatorun iktidarın sahibi olmasının bir parçası olan bu ilkenin hayata geçirilmesi tamamen bir tesadüf değildi. Napoléon, Mollien'e, "En üst gücün en tepesinin zayıflığı bir halkın başına gelebilecek en korkunç felakettir," diye yazmıştı. Napoléondevletinde, hükümetin kararları tartışılmazdı (ne alt meclislerde, ne gazetelerde ne de başka bir yerde) ve hiyerarşik ilerlemelerinin önünde herhangi bir engel olmaması gerekiyordu.

Bununla birlikte, Napoléon'un monokrasisi, kutsama töreni (ama bunun da "dini" bir kutsama töreniyle ilgisi yoktu) ve imparatorun "Tanrı'nın izniyle" bu konuma geldiğini ifade eden cümle dışında (ki bu da sadece "eski biçimler"in bir hatırlatmasıydı), her türlü dini güç karşısındaki bağımsızlığıyla önceki uygulamalardan ve Avrupa'daki diğer

monarşilerden ayrılıyordu. Napoléon devleti sekter değildi ("laik" terimine kıyasla bu terim tercih ediliyordu) ve bu haliyle de bir şekilde devrimin bir devamı olarak kalıyordu. Sadece Önerge Meclisi'yle Devlet'in dini kavramı silindiği için değil, rejimin organik ve pratik maddeleri "Fransızların çoğunun dini"nin yapılarını devlet yapısına çevirdiği ve bunların da monarkın egemenliğine boyun eğmesini getirdiği için de. Katolik Roma Kilisesi'nin sırasını ve rolünü daha da zayıflatan bir şekilde, resmi olarak tanınan diğer mezhepler de aynı duruma tabiydi. Reformdan geçmiş olan kiliseler, iktidarda kendilerini dinleyen birilerini bulmak için organize olmak zorundaydı. İmparatorun emriyle toplanmış olan "Büyük Syndrion", dinin hayata uygulanması, Yahudilerin yurttaşlığa alınması ve Devlet'in nüfusun bu kısmı üstünde geniş bir kontrol sahibi olmasının gerekliliği üstünde uzlaşmayı kabul etti.

Kendininkinin karşısında denge oluşturacak hiçbir güç bulunmadığı için Napoléon, Papalık kurumuna meydan okumakta hiç tereddüt etmedi. Roma işgal edilmiş ve İmparatorluğa eklenmişti, Papa tutuklanmıştı ve Kutsal Merkez'in Paris'e taşınması hazırlanmıştı. VII. Pius'un yanıtı imparatoru zayıflattı: Piskoposların görevlendirilmesinde grev, afaroz etme ve uzlaşmayı reddetme. Bu büyük çatışmada, kendisi de metafizik konusunda ilgisiz olan Napoléon, kendini inkâr edemeyeceği bir mirasın tek sahibi olarak gören bir papadan daima daha fazlasını isteyerekMeclis'ten elde edebileceği çıkarları özensizce harcadı. Sonuçta boyun eğen Napoléon oldu: Papalıktan hiçbir şey elde edemediği gibi, imparatorluğun ilk çöküşüne birkaç ay kala ona özgürlü-

ğünü de geri verdi. Eğer dünyevi bir iktidar olarak Papa'yı kolayca yenebilseydi, manevi gücünü de kaybetmeyebilirdi.

Otoriter ve merkezi monokrasi olan Napoléon devleti, sekter olmaması dışında pek çok noktada da kendisini çevreleyen geleneksel monarşilerden ayrılıyordu: Merkezileşme, eşitlik ilkesine saygı, mutlakiyetin halkoylaması ve genel oyla yapılan seçimlerle demokratikleşmesi. Napoléon, bunu doğrulamaktan hiç vazgeçmedi: Egemenlik ulusundu. Ancak bu ulus, kendine imparatorun şahsında tek bir temsilci "seçmişti". Bu durum halkoylamalarıyla gerçekleştirildi; bu prosedür askıya alındığında da Napoléon'un pek çok defa başvurduğu, ama düzenlenme süreci ya da içeriği hakkında bir bilgi vermediği bir "pakta" başvuruldu. 1814 yılında, "Fransız halkını birleştiren antlaşmayı bozma" nedeniyle görevden alınmasının oylanması sırasında alt meclisler bunu bir şekilde dile getirdi.

Ulus, halk demek değildi (günümüz yargı teorisinde hâlâ da böyledir). Ulus, öncelikle imparatorun şahsında, daha sonra da ikincil olarak asillerde, özellikle de toprak sahibi asillerde vücut buluyordu. Napoléon, pek çok yarar sağladıysa da Devrim'in bireyselliği destekleyerek farklı bileşimlerini ortalığa saçıp aynı zamanda toplumsal düzeni bozduğunu düşünüyordu. Bu "kum tanelerini" yapısal kurumlar etrafında toplayarak halkın tutarlılığını yeniden sağlamak gerekiyordu. "Fransa toprağına atmak" istediği ilk "granit bloğu" 21 Mart 1804 tarihinde resmi olarak yayınlanan Medeni Kanun oldu. Mülkiyet ve aile (o da tepesinde babanın bulunduğu bir piramit şeklindeydi) bu kanunun merkezinde bulunuyordu. Bu ilk kanunu (1806 yılında "Napoléon Ka-

nunu" olarak anılmaya başlandı) başkaları izledi: Sivil prosedür (1806), ticaret (1807), suçla ilgili yönerge (1808), ceza kanunu (1810) ve kırsal düzenleme (1814). Bu adli unsurlarla aynı anda Napoléon reformlardan yararlananlarla da ilgilenmek istiyordu (Brümer'deki yandaşları). Objektif (uyulması mecburi) ve sübjektif (hükümete bağlılık) kriterler uygulanarak asalet listeleri oluşturulmuştu. Bu asiller yerel (genel, bölge ya da belediye konseyleri) ya da ulusal (Légion d'honneur ya da imparatorluk asaleti, vs.) kurumlarda görevlendiriliyorlardı. Makamları doldurmaya uygun kişilerin bu listelerden seçildiği de oluyordu. 1809-1810 yıllarından itibaren işlerin başına "tamamen rejimin imalatı" olarak niteleyebileceğimiz kişilerin geçtiğini görüyoruz; Devrim'e çok az katılmış olan (yaşları dolayısıyla) ve yeni rejim tarafından yetiştirilmiş genç insanlardı bunlar.

Asiller, toplumsal hiyerarşinin en üst tabakasını işgal ediyorlardı, dolayısıyla imparatorluğun en büyük destekçileri olmaları gerekiyordu. Ancak bu durum, onlara diğer vatandaşlardan daha fazla haklar tanımıyordu. Napoléon, 1809 yılında şöyle yazmıştı: "Doğum ve servetten kaynaklanan itibar asla adaletin boyun eğeceği bir unsur olamaz." Bununla birlikte, toplumun seçkin bir topluluk etrafında yapılanması ve çerçevesinin belirlenmesi onun gözünde eşitlik kadar önemliydi. Ülkenin toplumsal gözetimini birlik olan seçkinlere hatta zamanı geldiğinde yeni seçkinlere vermek gerekiyordu. İlk aşamada, Napoléon, yenilerini ortaya çıkarmaya çalışmadan önce, elinin altında var olan asillerin üstünde durdu, imparatorluğun "asaleti" (ki bu terim hiçbir zaman kullanılmadı) içinde erimesi gereken bir

topluluktu bu. Aristokrasi fikrini sadece hakediş ya da verilen hizmetler doğrultusunda kabul edebildi, doğumdan gelen asalete inanmadı. Bu "asalet" asla ayrıcalıklı bir sıralama değildi.

Devletin otoritesinin korunmasında, önleyici unsurlar önemli bir rol oynadı. Polislik hizmeti pek çok birim tarafından yerine getirildi: Resmiolarak bakanlığın başında önce Fouché, daha sonra da Savary bulunmakla birlikte Duroc ya da Davout tarafından orduya alınanlar, doğrudan imparatorluk Sarayı tarafından görevlendirilen casusluk ağları (Fiévée ya da Madam de Genlis de bunun bir parçasıydı). Suç ve ceza yönetmelikleriyle ilgili kanunlarla eksiksiz bir yargı silahıyla donatılmış olmasına karşın, adalet gayet sert görünüyordu. "İç sürgünler" ve devlet hapishaneleri düzeneği tamamlıyordu. Tabi ki her şey bizzat Napoléon tarafından kabul edilmiş, desteklenmiş ve bazen de düzenlenmişti. Öte yandan, rejimin amaçlarından biri de IV. hanedanlığın kurulması için uygun bir zemin hazırlamak olduğundan Napoléon, önleyici pratiklerin üstünlüğünü kademeli olarak azaltmak amacıyla uzun vadeli düşünerek de çalışıyordu. Yani, ideolojik aracı da ihmal etmiyordu. Kendisi de siyasi iletişim uzmanı olarak, ilk İtalya seferinden beri bu alanda başlamış olan eserin izindeydi. Mesajların dağıtılmasında hiçbir sorun yaşanmaması amacıyla basın geniş bir şekilde kontrol ediliyor, tiyatro ve edebiyat sansürleniyor, genel eğitim yeniden düzenleniyordu. Bu geniş sistemin en garip değişimi, hiç şüphesiz çocukları Tanrı, İsa ve Napoléon adına dua etmeye teşvik eden meşhur "imparatorluk din dersi"ydi.

VII. Bölüm

MAĞLUP

Sadece beş yıl içinde Napoléon zirveden düşüşe geçti; bu, sisteminin Avrupa'nın ihtiyaçlarına uymadığının ve devam edebilmek için gerekli sağlamlığa sahip olmadığının bir işaretiydi. Yirmi yıldır süren savaşlardan, askere almalardan ve iki istiladan bıkmış olan Fransa tarafından bile reddedilmişti. Ülkenin doğusunda zaman zaman yapılan hareketler dışında, toprakların ilk istilası sırasında ne düzenli bir toplu ayaklanma ne de ani bir isyan oldu. Hatta imparator, sürgün yerine gitmek için Rhône Vadisi'nden geçerken alaylara maruz kaldı. Ertesi yıl beklenmedik bir şekilde geri döndüğünde ülkede geniş bir bekle ve gör politikası izlendi. Waterloo'dan sonra gitmesine engel olunmadı. Oysa kendisinin yaptığı açıklamalara göre de "büyük talihsizlikler için hesaba katılmış" olsa da Napoléon'un efsanesi bu bozgun ve halkın bu hayal kırıklığı üstüne oluşturulacaktı.

Çelişkili bir şekilde, artık hiçbir şeyin ona karşı koyamayacağının düşünüldüğü bir zamanda talihi ona sırtını dön-

dü. İmparatorluğun coğrafi olarak zirvesi Hollanda'nın, Roma'nın ve ufak tefek pek çok Alman toprağının alınmasıyla gerçekleştirilmişti. Toprak alarak genişleme konusunda artık, iki yıldan beri işgal altında olan dört Katalan bölgesinin 1812 yılı Mart ayında kurulmasından başka yapacak bir şey kalmamıştı. İç düzen sağlanmıştı. Hanedanlık kurulmuştu: Arşidüşes Marie-Louise'le yapılan evlilik (damat hiç de kibarlık yapmaya çalışmamış ve "bir karınla evleniyorum" demişti) erkek bir vârisin doğumuyla taçlanmıştı.

Bununla birlikte, her şey Avrupa sisteminin istikrarı için uygunken, Rusya'nın Avusturya'ya yakınlaşması bir taraftan İngilizlerin umutlarını yeniden canlandırmış (ambargo ve içte yaşanan zorluklar dışında, oligarşik düzen dikkat çekici bir istikrar içinde yürüyordu) ve diğer taraftan da çarın hırslarını ortaya çıkarmıştı. Buna bağlı olarak, kendinden öncekiler (ve sonra gelecek olanlar) gibi Büyük Petro'nun rüyası da ülkesini Avrupa siyasetinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline getirmekti, Sovietsk'ten beri I. Aleksandr silahını bir omuzdan diğerine geçirmişti. Yine de başlangıçta Fransa'yla kurulan ittifak, kendisi için henüz bu tanımlama yapılmıyor olsa da, kıtanın "hasta adamı" olan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalarının paylaşılması gibi iyi meyveler verebilirdi. Ancak anlaşmazlık nedenleri de yok değildi: Fransa 1807 yılında kurulan Varşova dükalığının güçlenmesiyle Polonya'nın yeniden kurulması tehlikesinden sıkıntı duyuyordu (Napoléon'un bu noktaya gelinmesini arzuladığından kuşkulanılsa da); Rusya ekonomisi ve ticareti, ittifakın zorunlu kılması nedeniyle İngiltere'yle alışveriş yapamıyordu. Bunun dışında, kendinden öncekinin

(aynı zamanda babasıydı) öldürülmesiyle tahta çıkan çar I. Pavel içteki muhalefete, özellikle de çevresinde bulunan İngiliz hayranı bir kesime kafa tutmamak gerektiğini biliyordu. Bundan dolayı, Sovietsk'teki konumunu uzun süre tutamazdı, Napoléon baskıyı hiç azaltmıyor ve yeniden masaya oturmayı da reddediyordu. 1810 Aralık ayında çar, Fransa'dangelen mallardan vergi almaya ve limanlarını İngiliz gemilerine açmaya karar verdi. Ertesi yıl, birliklerini Polonya üstüne gönderdi, sonra geri çekti. Bu noktadan itibaren, savaş kaçınılmaz olmuştu. Aleksandr'ın kızkardeşi Anne'ı imparatora eş olarak vermeyi reddetmesinden Oldenburg dükalığının (başında çarın "amcası"nın bulunduğu küçük bir Alman devleti) Fransa tarafından ilhak edilmesine kadar geri kalan her şey sadece gerilimi artırmaya yarayan bahanelerdi.

1810 ve 1811 yılları,Napoléon'unkişisel hislerinin savaş hazırlıkları ve on yıldan beri elde edilenlerin getirdikleriyle yaşamak arasındagidipgeldiğinin görüldüğü, silahlarla dolu uzun bir gece oldu. Neredeyse yerleşik bir hükümdar haline gelen, iyi bir eş ve baba olan Napoléon, İspanya'da olan bitenleri ihmal etti, bir yıllık bir sakinlikten sonra sınırda hareketlenmeler başladığında da tutumu değişmedi. Öte yandan, arkasında İngilizlerin başarısının (Wellington'ın yeteneği de bu fırsatla ortaya çıkmıştı) durmaksızın artırdığı sorunları bırakarak Ruslara karşı savaşa gidiyordu.

Napoléon, çara kendi evinde saldırmaya karar vermişti, bunun için de, o dönemde denildiği gibi "Yirmi Ulus"tan oluşan mükemmel bir birliği düzene koydu. Her zaman olduğu gibi bu sefer de imparatorun tavrı büyük kazanmak için

ortaya büyük para sürmek gerektiğini bilen bir oyuncunun-kine benzetilebilir. Büyük Ordu, bu ismi hiç olmadığı kadar hak ediyordu: Fransız, Hollanda, İspanyol, Polonya ve İtalyan birliklerine Ren Konfederasyonu'ndan Almanlar ve Avusturyalılar eklenmişti. Bu büyük güç (600 insandan fazla) Rusya sınırlarına yığıldı. Bu yığın, her durumda sayıca ve nitelik olarak kendisinden çok daha kötü seviyede olan Rus ordusuyla savaşmak kadar, Saint-Petersburg hükümeti üstünde baskı yaratmak amacını da taşıyordu.

8 Nisan 1812'de Rusya birliklerini sınırlarından çekmesi için Fransa'yı uyardı ve bir ticaret antlaşması imzalamayı teklif etti. Napoléon, ültimatomu da, gecikmiş ve 1807 anlaşmalarıyla hiç ilgisi olmayan diplomatik öneriyi de reddetti. 22 Haziran'da Büyük Ordu, Varşova dükalığı ve Çar İmparatorluğu arasındaki sınır nehri olan Niemen'i geçmeye başladı. Birkaç önemli çatışma sonrasında hızlı bir sonuç alacağını uman imparator karşısında savaşmayı reddeden, durmaksızın geri çekilen, geri çekilirken köyleri ve rekolteyi yakma siyasetini uygulayarak kendisini ülkenin içlerine doğru çeken düşman güçlerini buldu. Direniş gösteren birkaç küçük yer (Vitebsk, Smolensk) savaşın yaklaştığına inandırıyor ve işgalcileri biraz daha ilerlemeye davet ediyordu. Sonra yeni bir geri çekilme onları sinirlendiriyor, bitkin düşürüyor ve iletişimlerini uzatmak zorunda bırakıyordu. Napoléon bunu öngörmemişti ve böyle olmasını hiç de dilememişti, çünkü eskiden, krallığının gücünü benzer bir macerada yok eden İsveç kralı XII. Charles'ın hikâyesini çok iyi biliyordu. Sonunda, genelkurmayın ve çarın baskısı altında Rus başkomutan Kutuzov, Moskova'yı savun-

mayı kabul etti. 7 Eylül günü, şehre 120 kilometre uzaklıkta, Napoléon Moskova muharebesini güçlükle kazandı (Ruslara göre Borodino muharebesi). Bir hafta sonra yüz bin adamla Moskova'ya girdi, ordunun gerisi ya askerden firar ettiği için ya hastalıktan ve nadiren de çatışmalar yüzünden ya yolda bırakılmış ya da ölmüştü.

Gerisini biliyoruz. Moskova valisi Rostopşin, dörtte üçü harap edilen ve giderek çürümekte olan Fransız ordusunun kitlesel yağmasıyla karşı karşıya kalan şehrin yakılması emrini verdi. İşte bu noktada Napoléon bir hata daha yaptı. Çevresindeki bazı kişilerin muhalefetine karşın çarın (ki onun birlikleri de en az kendininkiler kadar dayanıklıydı) tartışılabilecek, uyuşma sağlanabilecek ve en sonunda da herkesin evine dönebileceği bir barış isteyeceğine ikna oldu. Fena halde yanılıyordu. I. Aleksandr en iyi müttefikini bekliyordu: Rus kışı.

Pek çok hafta boyunca bir türlü gelmeyen bir açılımı boş yere bekledikten sonra, Napoléon, bulunduğu yerden yüzlerce kilometre uzakta, başlangıçtaki konumlarına çekilmeye karar verdi. Soğuklar bastırmaya başlarken Moskova, düzensiz ve yağmaya dalmış olan "Büyük" bir Ordu tarafından terk edilmişti. Kar düşmeye başladığında, ısı bu yorgun ve az donanımlı adamların hiç bilmediği seviyelere indiğinde, bu, bozgunun başlangıcı oldu. 27 Kasım 1812'de, son bir gayretle Berezina aşıldı. Vilna'da yaşanan (soğuktan ve hastalıktan binlerce insanın öldüğü) son bir dramdan sonra Rus topraklarını terk eden yirmi-otuz bin askere düşmüş, parçalanmış bir birlikti. Felaketi önlemek için Napoléon artık orada değildi. General Caulaincourt'la birlikte asker-

lerini terk etmiş ve Paris'e doğru yola çıkmıştı. Mısır'da olduğu gibi, aktif ve kendisine göre daha işe yarar olabileceği yerdeolmayı tercih etmişti. Düzensizlikleri önleyemeyeceğini biliyordu ve Murat'ın, onun Napoli'deki krallığına dönüşünden sonra da Eugène de Beauharnais'nin geride kalanları emin yerlere götürebileceğini düşünüyordu. Bir kez daha yanılmıştı.

Rusya'ya girildiğinden beri imparator pek çok hata yapmıştı. En büyüğü de bu savaşın ne kadar "ulusal" olduğunu hesaplayamaması olmuştu. "Kurtarıcılarına" yardım etmek için ayaklanmanın çok uzağında olan, Aleksandr'ın tebası, köleler de dahil olmak üzere, "anavatanlarını" fedakârca ve bir kısmı da hırsla ya da fanatikçe savunmuşlardı. İspanya'da, daha sonra Tirol'de ya da hatta Avusturya'da, 1809 yılında da kendini gösterdiği üzere Napoléon, askeri ve diplomatik stratejisini, eskimonarşilerde dahil, ulusların çıkışlarına uyduramamıştı. Fransa karşıtı birleşmeler, Devrim'in çocuklarının kendi ideolojik kozlarını (ulus) ve teknik çözümlerini (askere alma) kendilerine uydurup benimsemeyi bilmişlerdi.

Fransız imparator başkentine geri dönüyordu. Hiç şüphesiz yeni bir ordu oluşturması gerekiyordu, ama aynı zamanda hiç beklenmedik bir şekilde iktidarını yeniden toparlaması gerekiyordu; yarım bir gün boyunca Paris'te "Moskova surlarında" öldüğü yönündeki yalan haberi yayan general Malet, tuzağa düşürdüğü (ve hemen kendilerine gelen) yüksek rütbeli kişiler II. Napoléon'u ilan etme hayaline dalmadan önce, rejimi altüst etmeyi başarmıştı. Bu olay, başındaki kişi güçlü olduğu sürece meşru kalacak –yardakçıları da

dahil– görünen IV. hanedanlığın dayanıklılığının pek de fazla olmadığını gösteriyordu.

Birkaç ay içinde durum tersine dönmüştü. İspanya neredeyse kaybedilmişti, Wellington'ın İngilizleri her tarafta ilerliyorlardı ve giderek daha da belirleyici olan zaferler kazanırken Fransız komutanlar arasındaki çekişmelerden yararlanıyorlardı. Doğuda Ruslar tartışılmaz bir şekilde zafer kazanmışlardı. İşgalciyi topraklarından atmış, ordusunu parçalamış ve özellikle de daha önce Napoléon tarafından yenilmiş, 1812'de istemeye istemeye onun peşinden gitmeyi kabul etmiş olanlara cesaret vermişlerdi. Bu andan itibaren, Napoléon birliği sadece baskıyla ayakta kalan yapay bir oluşum haline geldi. Bütün ittifaklar önce zayıflıyor, sonra da dağılıyordu.

1813 yılının Şubat ayında, Fransa karşıtı yeni bir birleşmenin çerçevesi belirlenmeye başladı. Prusya, Almanya'yı Napoléon'a karşı genel seferberliğe davet etmişti. Kral Frederik-Guillaume güçlerini çarınkilerle birleştirdi, Ren Konfederasyonu'nun ilk devletleri de sistemden ayrılmak konusunda onu izledi. Diğerleri de Fransızlarla karşılaşılan sorunlar ilerledikçe onların izinden gidecekti. Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nun kalıntıları ve Napoléon'un uçucu yapısının dumanı tüten yıkıntılarının üstüne Avrupa'nın göbeğinde yeni bir ulus doğmak üzereydi.

Fransa İmparatoru, Mayıs 1813'te saldırıya geçti, Lutzen, Bautzen ve Wurshen savaşlarını kazandı. 4 Haziran'da ateşkes imzalandı ve yirmi yıldan beri Avrupa'yı harap eden çatışmalara siyasi bir çözüm bulmak amacıyla Prag'da bir kongre toplandı. Fransa'nın konumu zayıflamıştı –ama

henüz kesin olarak uzlaşmaya varmamıştı– ve müttefikler özelllikle zaman kazanmak istiyorlardı. Hiç de sürprizolmayanbir şekilde, Napoléon'un eskidüşmanıolan (ama 1810'da İsveç'in kraliyet sıralamasında yükselmesini engelleyemediği) Fransız mareşal Bernadotte tarafından yönetilen İsveç'in ve Matternich Avusturyası'nın kendi taraflarında savaşa gireceğinden emin olduklarında görüşmeleri kestiler.

Napoléon'un Dresden zaferi, kaçınılmaz sonu geciktirmekten başka bir işe yaramadı. Leipzig'de 16-19 Ekim 1813'te yaşanan belirleyici karşılaşma sırasında, son Alman müttefikleri de Napoléon'u terk etti. Tamamen ezilip geçilmemek için savaş alanını tam zamanında terk etti, birkaç birliği Fransa'ya ulaştırmayı başardı ve ilk kez 1792 yılında tehdit altında kalmış olan "ulusal mabedi" korumak için hazırlıklara başladı. İşgal 1814 Ocak ayında başladı. Manevra yapmak için elinde sadece 60 bin askerle Napoléon birkaç önemsiz başarı kazandı, pek çok muharebeyi kazandı (Champaubert, Montmirail, Château-Thierry, Vauchamp, Montereau, Craonne, Reims). Arcy-sur-Aube'daki yenilgisi askeri olarak üstün gelme ümitlerinin sonu oldu. Diplomasiye gelince, o da daha iyi sonuçlar veriyor sayılmazdı: Châtillon'da toplanan bir kongre sadece yerinde sayıyordu. 31 Mart 1814'te Paris işgal edildi ve İmparator Fontainebleu'ye çekildi. Senato'nun ve daha sonra da yasa koyucu organın, görevden alınması için oylamaya gittiğini de orada öğrendi. Görevden alınma gerekçesi şuydu: "Anayasal bir monarşide, monark sadece anayasanın ya da toplumsal anlaşmanın gereğince var olabilir; Napoléon Bonaparte (...) Fransız halkını birleştiren anlaşmayı bozmuştur (...) savaş

ilanının önce önerilmesini, tartışılmasını, bu konuyla ilgili bir genelge verilmesini ve tıpkı kanunlar gibi resmi olarak yayınlanmasını isteyen anayasayı ihlal ederek birbiri ardına savaşlara girmiştir (...) Devlet hapishaneleri hakkındaki genelgesiyle anayasadaki kanunları ihlal etmiştir; yemininde söylediklerine uygun olarak sadece Fransız halkının çıkarı, iyiliği ve zaferi için çalışmak yerine Napoléon, ulusal çıkar gereği kabul edilmesi gereken ve Fransa'nın onurunu tehlikeye atmayacak olan şartları reddederek; insan ve para olarak kendisine emanet edilen bütün araçları kötüye kullanarak; yaralıları pansuman yapılmadan, yardımsız ve parasız bırakarak; şehirlerin yıkılması, köylerin boşalması, açlık ve salgın hastalıklara, vs. neden olan çeşitli girişimleriyle vatanın içinde bulunduğu zor durumu daha da kötüleştirmiştir. 1804 yemini bu kez, insanların sadakati ve bağlılığı hakkında çok da yanılsamalara kapılmayan, ama yine de, yakınlarının belirttiğine göre, cömertçe beslediği ve pek çok vaatlerde bulunduğu senatörleri tarafından apansızın bir köşeye atılacağını beklemeyen imparatora karşı bir metin haline geliyordu. Oysa daha hiçbir şey görmemişti.

Mareşalleri tarafından terk edilen, Marmont tarafından ihanete uğrayan Bonaparte 6 Nisan 1814'te hiçbir şart öne sürmeden tahttan çekildi. Kendisine karşı birlik olanlar ona Akdeniz'deki Elbe Adası'nın egemenliğini verdi. XVIII. Louis, Fransa tahtına çıkarken o da 300 gün sürecek olan sürgünlüğünü yaşamak üzere Elbe'ye yerleşiyordu.

Kıtaya geri dönme planı, Napoléon'un kafasında kısa bir süre içinde yeşermeye başlamıştı. Bazı Fransız bölgelerinde hiç taraftarı olmaması nedeniyle bu düşüncesini hayata

geçirmekte tereddüt ediyordu. Fontainebleu'den çıktıktan sonra Rhône vadisinin geçilmesi epey hareketli olmuştu. Kalabalık tarafında aşağılanan ve hatta bir ara fiziksel olarak tehdit edilen devrik imparator, linç edilmekten kurtulmak için düşman ordusuna ait olan bir üniformayı giymeyi kabul etti. Belki de Devrim'in ve ayaklanmış "ayaktakımı"nın eski görüntüleri (belki de 10 Ağustos 1792'de İsviçrelilerin katliamını hatırlamıştı) üstüne gelmişti, belki böyle bir şey bu kadar cesur bir adamın böyle bir aşağılamayı nasıl kabul ettiğini açıklayabilir. Ne olursa olsun, Avrupa'nın coğrafi haritasında önemsiz bir yeri olan ve bununla birlikte İngiliz donanınası tarafından sürekli izlenen adasındaki krallığında kendi kendini memnun ediyor gibi görünüyordu. Küçük devletinin işlerini canla başla ele aldı ve sanki günlerini Elbe adasındaki küçük krallığında tamamlayacakmış gibi karar vermeye, organize etmeye ve projeler üretmeye başladı. Viyana'ya iltica eden karısını ve oğlunu yanına getirtme isteğiyle (kendisini yenenlere karşı) siyasi olarak uzlaştırıcı ve aile ilişkileri açısından da mükemmel (Polonyalı metresi Marie Walewska'nın ve oğullarının sürgününü paylaşmak için yanına gelmesini kabul etmedi) bir tutum izlemeye başladı. Ancak bu tutumu iki tarafta da olumlu sonuçlar doğurmadı. Yeniden uysal bir arşidüşes haline gelen Marie-Louise, "veliahtın" bir Avusturya prensi gibi eğitim alabilmesi gerekçesiyle ona katılmadı. İttifak kuvvetlerine gelince, imparatorun Avrupa sahnesini terk etmeyi kabul etmesi için üstünde anlaştıkları zorunlulukları yerine getirmediler. XVIII. Louis öngörülen parayı kendisine vermedi (yılda iki milyon frank). Viyana kongresinde toplanmış olan koalisyon

güçleri de onun kıyıya bu kadar yakın olmasından rahatsız oluyor ve Güney Atlantik'in ortasında bir İngiliz adası olan Sainte-Hélène'e sürgün edilmesi için ciddi olarak çalışıyorlardı. Sıkıntı kadar bu bahaneler de onu hareket etmeye itti.

Napoléon, Fransa'nın siyasi durumu hakkında sürekli bilgi alıyordu. Bourbon'ların vergi payı çok az artmıştı ve özellikle de işsiz güçsüz bir orduda ya da "feodalite"nin dönüşünden kaygılanan seferlerde bu durum hoşnutsuzluk yaratmaktaydı. Dönüşünü sağlamak için geliştirilen komploları da göz ardı etmemek gerekir. Elbe adasından dönüş, tamamen bunlarla açıklanamazsa da XVIII. Louis'nin monarşisini zayıflatmakta rol oynadı. Kuzey ordusunun düzenlediği komplo en iyi bilinenidir: Generaller (ki harekete geçemeden önce tutuklanmışlardır) Napoléon'un Fransa kıyılarına ayak basmasıyla birlikte patlayacak olan bir ayaklanma hazırlıyorlardı. Bundan başka, Maret, Lavalette ya da Hortense de Beauharnais'nin çevresi gibi sadık kalanlar da, o sırada bile ihtişamını biraz da olsa kaybetmeye başlamış bu dönüşü hazırlıyorlardı. Neticede, Chateaubriand'ın dediği gibi Elbe adasından dönüş sadece "ülkenin tek bir adam tarafından işgal edilmesi" değildi. Şaşkınlığa uğramış olan kraliyet gücü de birkaç gün içinde ortadan kaldırıldı.

1 Mart 1815'te Napoléon, bir avuç askerin eşliğinde Juan Körfezi'ne çıktı ve Paris'e doğru ilerlemeye başladı. Rhône vadisinden bir kez daha geçmek zorunda kalmamak için Lyon'a kadar Alpler'den geçen yolu takip etti. Onu karşılamaya gelen birlikler de diğerlerine katıldı, köylülerden oluşan kalabalıklar onu alkışlarla karşılıyordu. Tek bir mermi bile atılmadı. Bir damla bile kan akmadı. Aragon'un *Kutsal*

Hafta'da (1958) mükemmel bir şekilde aktardığı gibi panik havasında ve tuhaf bir düzensizlik içinde, 20 Mart'ta XVIII. Louis, Gent'e iltica etmek için ülke topraklarından kaçarken imparator da Tuileries'ye yerleşti.

Dönüşünün hemen ertesinde, yeniden tahta geçen imparator dışta olduğu gibi içte de yeni niyetlerini ortaya koymak istiyordu. Bütün çabaları boşa çıktı. On beş yıl süren otoriteye dayalı iktidarı ve kıtada kurduğu sistem, sözüne güvenilmesi için yeterli olmuyordu. Napoléon, Fransa'yı 1792 sınırlarının içinde barış içinde yaşamaya çeken bir liberal olamadı. Dönüşünün yarattığı karışıklıklar yüzünden ortaya çıkan durumdan kendisi de utanıyordu. "İmparatorluk" yolu boyunca, ılımlı devrimci, jakoben ya da liberal Paris'e çıkarken "her şeye saldır" formüllerinden, taraftarlarından büyük bir kısmını hayal kırıklığına uğratabilecek olan somut bir siyasete geçmesi gerekiyordu. İçte, IV. hanedanlık yanlısı olan bütünlükçü Bonaparte yanlılarını şaşırtan ve hayal kırıklığına uğratan bir şekilde ulusal egemenlik çağrısı yaptı. Liberaller önce bundan memnun olmuşlardı, ama cepten halkoylaması formülü çıkınca ayakları yere bastı. Neticede her iki eğilim de durumdan memnun değildi: Halkoylaması (katılım oranı sadece % 20'ydi) başarısızlıkla sonuçlandı ve yeni anayasa (imparatorluk anayasalarına ek antlaşma) sadece parlamenter kurumları hayata geçirebildi. Özetle, elde edilen sonuçlardan kimse tam anlamıyla memnun değildi. Napoléon "ayaklanmanın imparatoru" olmayı reddediyordu, anayasal organlarda bir muhalefetin varlığı fikrini bile kabul etmiyordu ve Fransasını "çürüten" Bourbon'ları çekiştiriyordu. Avrupa karşısında da, yeni bir döne-

min başladığını ilan etmişti. Yenilgisinden sonra imzalanan anlaşmalar çerçevesinde, komşularıyla barış içinde ve iyi geçinerek yaşamak istiyordu. Viyana kongresinin cevabı tam da beklenilebileceği gibi oldu: Napoléon "düşman ve dünya düzenini bozan kişi" ilan edildi. Yeniden yapılanan koalisyon birlikleri Fransa sınırlarına doğru ilerliyordu.

Savaş yeniden başladı. Napoléon şaşırtma politikası izlemeye çalıştı. Belçika'da sert bir saldırı başlattı. Blücher'in Prusyalıları 16 Haziran 1815'te Ligny'de yenildiler. İki gün sonra Waterloo'da imparator, dük Wellington'ın İngiliz saflarını dize getirmeyi başaramadı. O gece, Prusya takviyelerinin baskını Fransız saflarında paniğe yol açtı. Merkezinde bulunan imparator bir an içinölüme gitme fikrinden imparatorluk birliğinin son parçasının gösterdiği kahraman direnişle vazgeçse de geri çekilme düzensiz olmanın da ötesindeydi.

Paris dönüşünde Napoléon, hiçbir etkinlik göstermeden olayları akışına bıraktı. Brümer'de olduğu gibi kardeşi Lucien'in alt meclisleri lağvetme önerisini ya da Carnot'nun ya da Davout'nun kitle ayaklanması ilan etme önerilerini reddetti. Fouché tarafından tuzağa düşürülmüştü, 22 Haziran'da oğlu lehine tahttan çekildi ve kendini melankoliye ve o Elbe adasındayken ölmüş olan Joséphine'in anısına bırakacağı Malmaison'dakiikametgâhına gitmek üzere Paris'i terk etti. Fouché'nin verdiğiyarımsözlere karşın Paris'te başa geçen geçici hükümet kendisinden daha da uzaklaşmasını ve Fransa'yı terk etmesini istedi. Rochefort'da, daha sonra da Aix adasında, kendisine sadık kalan son birkaç kişi, Amerika'ya geçmesi için onu ikna etmeye çalıştılar. Bu teklifi bir süre sürüncemede bıraktı, şansının kaçıp git-

mesini bekledi ve gülünç çözümleri reddetti (bir Amerikan gemisinde İngiliz ambargosunu geçmek için büyük bir fıçının içine saklanmak gibi).

Nihayet, İngiltere'de kendi evinde kalabileceği düşüncesiyle İngilizlere teslim olmaya karar verdi (14 Temmuz 1815). Gerçekteyse Britanyalılar, Konsül'den beri planladıkları gibi eğer "asıl vuruş" ("kaçırma" halinde) başarılı olsaydı, Napoléon'u bir mahkûm gibi kabul etmeye karar vermişlerdi. Hapishane olarak Sainte-Hélène'i seçtiler. İmparator, 16 Ekim 1815'te adaya ayak bastı.

Çevresinde birkaç sadık kişiyle (Bertrand, Las Cases, Montholon, Gourgaud...), tüm soyutlanmışlığa, sıkıntıya ve kötü iklime (en azından onun oturduğu kısımda) karşın sürgünde beş buçuk yıl geçirdi. Önceleri, kendisini yenenlerin şövalyevari hallerine kanıyordu: Birkaç yıl sonra kendisini rahat bırakacaklarını ve özel bir kişi olarak Amerika'da ya da İngiltere'de yaşamasına izin verileceğini düşünüyordu. Bu yanılgı, 1815 müttefiklerinin XVIII. Louis'nin Fransa'sını da aralarına aldıkları ve imparatorun mahkûm olarak kalacağını bir kez daha belirttikleri Aix-la-Chapelle kongresinden sonra kayboldu (Kasım 1818). Sainte-Hélène'de ölecekti.

Napoléon, kendisi için çekilmiş olan kuradan, gelecek kuşaklar karşısında ve efsanesi için nasıl bir fayda sağlayabileceğini hemen anlamıştı. Tutsaklığının başından itibaren de kendi kariyerini baştan oluşturmaya başladı. Onunla birlikte, dikkatleri üzerine çekmek için yeterince nadir olan bir olay da ortaya çıkıyordu: Gelecek kuşaklar için ve ona karşı savaşmış ülkelerin edebiyatları da dahil olmak üzere,

tarih sadece *yazılmak*la kalmıyor, aynı zamanda mağlup tarafından *dikte* ettiriliyordu. Aylar boyunca her gün Las Cases, Bertrand, Gourgaud, Montholon, hatta oda hizmetçisi Marchand, İrlandalı doktor O'Meara ya da (sahte) Memluk Alison yirmi beş yılın tarihini Napoléon'un gözünden yazacaklardı. Bundan başka, daha kişisel olan sayfalarda, dünyanın eski hâkiminin, kalınkafalı ve sorumluluklarının ağırlığı altında ezilen yönetici Sir Hudson Lowe tarafından cezalandırıldığına tanıklık edeceklerdi. Gerekirse, ki Napoléon da gerekmesine katkıda bulundu, kendisine aptalca on katı arzuyla geri dönen gardiyanına hayatı zehir etti. Kayıp kayalığında, "iki dünya arasında Şeytan'ın kutsadığı bu ada"da, ölmeyi kabul ederek bir çeşit eziyete maruz kalmak istedi, yakınlarına söyle diyordu: "Eğer İsa çarmıha gerilerek ölmeseydi Tanrı olmazdı." İmparator tarafından istenen bu tutum dışında, bu Helen duruşu gerçekten dokunaklıydı, İmparatorluk mevkiine saygı gösterilmesi talebiyle, kendisine sadık kalan son kişiler arasında yaşanan bayağı kıskançlıklar ve tartışmalarla, devamında klasiklerin can sıkıcı tumturaklı sözlerini dayatmıyorsa, tutsağın anılarını ve yakınmalarını yineleyip durduğu bitmek bilmez nemli geceleriyle.

Napoléon'un sağlığı giderek kötüleşiyordu. XXI. yüzyıl başında medya tarafından gündeme getirilen teze uygun olarak, herhangi bir "suikast" yapılmasına gerek kalmadan, 5 Mayıs 1821'de karaciğer-mide bölgesindeki bir hastalıktan öldü. Kenarında dinlenmeyi sevdiği kaynaktan çok da uzak olmayan küçük bir vadiye gömüldü. Demirlerle çevrili isimsiz bir taş mezarının yerini belirledi.

VIII. Bölüm

NAPOLÉON ASRI

Sainte-Hélène tarihinde uzmanlaşmış olanbir kişibir gün bize şakayla şunu söyledi: "İngilizlerin Napoléon'u Sainte-Hélène'e artık ondan hiç bahsedilmesin diye yolladığını düşününce..." (J. Jourquin). Daha klasik olarak Chateaubriand'ın yorumuna da yer verebiliriz: "Hayattayken dünyayı elinden kaçırdı. Ölüykense onasahip oldu." Tartışmasız bir şekilde XIX. yüzyıl Napoléon'un asrı oldu, sadece onun tarihiyle ilgilendiğimiz için değil aynı zamanda birinci derecede önemli bir siyasi nokta –ve neredeyse bir "aktör" diyebiliriz– olduğu için.

Ölüm haberi Paris'e ulaştığında (Talleyrand, "Bu bir bilgi değil, bir haberdi," diyerek yumuşatır) Waterloo'dan sonra Fransa'ya gelmiş olan XVIII. Louis hâlâ tahttaydı. Ülke yavaş yavaş 1815 yenilgilerinden, toprakların kısmi işgalinden (1818 sonuna kadar) ve müttefikler tarafından dayatılan diplomatik yalnızlıktan kurtuluyordu. Ekonomik hayat, 1814 ve 1815'te Napoléon'u terk eden burjuvaziyi son derece

memnun edecek bir şekilde, yeniden canlanmaya başlamıştı. "Saint Louis'nin yüz bin evladının" Kutsal Birlik adına gerici VII. Ferdinand'ı desteklemek için İspanya'ya gönderilmesi dışında, asker yoklamalarının baskısı tamamen ortadan kalkmıştı. Köylüler ve ulusal malların alıcılarına güvence verilmişti. Siyasi hayatta (Bonaparte taraftarları, liberallerin arasında erimişlerdi) ve seçkinlerin oluşumunda (son göçmenlerin de dönüşüyle) Devrim ve İmparatorluk çok uzakta kalmış gibi görünüyordu. Kral, zarif ve akıllı kişilik, intikam hareketlerini asgaride tutmuştu ve "beyaz terör" uzun sürmemişti. 1819 yılından beri, "gaspçı"ya bağlı olanların bile ülkeye girmesine izin verilmişti. İçlerinden çoğu şu anda rejimin hizmetindeydi ve kralın huzuruna kabul ediliyordu.

Napoléon'a gelince, Jean Tulard'ın *Anti-Napoléon*'unda gösterdiği gibi (1964), anısı "kara efsane" tarafından bastırılmış gibi görünüyordu. Béranger'nin birkaç şiiri ya da *Sainte-Hélène'den Bilinmedik Bir Şekilde Gelen El Yazması*'nın (uydurma) görece başarısı da bu eğilimi tam anlamıyla tersine çeviremedi: Temelde, Madame de Staël tarafından "uğursuz yabancı" olarak tanımlanan "dev"in dayattığı savaşçı maceranın bitmesinden memnun olunmuştu. Napoléon muhalifi bu uzlaşmanın halktan gelen kökleri yok denecek kadar azdı. Bununla birlikte zaman içinde İspanya, Rusya, 1814 ve 1815 unutuldu, iktidarın sadece büyük zamanları hatırlanmaya başlandı. Restorasyon'un resmi tarihinin arkasında, Chateaubriand'ın yergi yazılarının gölgesinde "beyaz" efsane patlamaya hazırlanıyordu.

Geleceğin romantikleri, asrın hastalığının çaresini Napoléon'un kariyerinde (ya da kendilerinin bu konudaki fikirle-

rinde) aramaya başlamışlardı. İmparatorluk dönemindedoğmuş, zaferlerine tanık olmuş, bazıları generallerin oğlu olan bu kişiler (Hugo, Dumas) artık bu macerada taraf olamazlardı. Sıkıntıları arasında Napoléon'a çeşitli nitelikler ve özellikle de hiç şüphesiz peşinden gitmediği amaçlar atfediyorlardı. 1815'ten sonra, Casimir Delavigne'in *Messénienne*'leri, felaketi ve kaybedilen savaşı unutarak Waterloo'da destanın son perdesini söylüyordu. Teigner (*L'Aigle qui s'éveille*) ya da Fransa dışında Henri Heine (*Les DeuxGrenadiers*) de duruma ayak uydurdu. "Büyük Adam"ın ölümü öğrenildiğinde üretim de iki katına çıktı, sunumlarıyla ve dağıtımlarıyla (özellikle de gezginciler aracılığıyla) halk tabakalarına dokunan eserler çıktı: Béranger'nin *Cinq Mai*'si (*Beş Mayıs*) ya da Puşkin'in *Napoléon'a Ağıt*'ı oluşturulan onlarca eserden sadece bazılarıdır. Daha sonra Hugo (*Colonne'a Ağıt*), Barthélémy ve Méry (*Le Fils de l'Homme, Waterloo*), Dumas (*Napoléon ya da Tarihin Otuz Yılı*) vs. gelir. Hemen ardından, tanıkların Anıları'yla efsanevi tarihin yeniden oluşturulması sayesinde belli bir gerçeklik bu kurmacalara eklenir. İmparatorluk iktidarı bir destan haline gelir.

Tutsaklığının başında Napoléon'un doktoru olan O'Meara'nın *Hatıralar*'ı dikkatleri topladıysa (1822), ertesi yıl *Mémorial de Sainte-Hélène*'in basılması kraliyet monarşisinin karşı çıkacak pek bir şeyinin olmadığı bir efsanenin gelişimi için ateşleyici etki yapar. Las Cases tarafından Napoléon'un dikte ettirmesiyle yazılan (ve yeniden yazılan) ve onu Devrim'in düşmanları tarafından eziyete uğrayan liberal imparatora dönüştürmeye adanmış anıtsal eser yirmi yılda sekiz baskı yapar. Yine de bazen denildiği gibi

XIX. yüzyılın "best-seller"ı değildir: Martyn Lyons'un araştırmasına göre[1] 1821-1825 arasında en çok basılanlar listesinde sadece bir kez yer alır (12 bin baskıyla 23. sırada); yüzyılın geri kalan tüm beş yıllık dönemlerinde listede görülmez, XVIII. yüzyılda olduğu gibi bu dönemde de en çok satan eser La Fontaine'in *Fabllar*'ıdır. Ne olursa olsun, *Mémorial*'le Las Cases halka eserinin yeniden incelenmiş bir vizyonu kadar imparatorun maruz kaldığı zulümlerin "izin verilmiş" versiyonunu sunar. Temel "Sainte-Hélène İncil'i" gün ışığına çıkmıştır.

Las Cases'in izinde, başka tanıkların ve İmparatorluğun eski yüksek görevlilerinin de anıları ortaya çıkar: Fouché (1824), Sainte-Hélène'in son doktoru Antommarchi (1825), eski bakan ve imparatorun sağ kolu (1828), Birinci Konsül'ün sekreteri Bourienne (1829), Balzac'ın el koyduğu (1831) Abrantès düşesinin fantastik anıları, saf denebilecek ve Napoléon'u adamlarına yakın ve son derece insani gösteren eski hoşnutsuzların anılarının düzenli olarak yayınlanmasından bahsetmiyoruz bile. Napoléon destanı, Romantik edebiyatın fonunu oluşturan bir tuval haline gelmişti. Halkın Napoléon'u Béranger'nin (*Halkın Hatıraları*), Sainte-Beuve'ün (*Volupté*), Vigny'nin (*Grandeurs et servitudes militaires*), Nerval'in (*Napoléon ve Savaşçı Fransa*), Musset'nin (*La Confession d'un enfant de siècle*), Quinet'nin (Napoléon) ve tabii ki Balzac (*Le Médecin de campagne, Une ténébreuse affaire, La Femme de trente ans*, vs.) ya da

1) *Histoire de l'édition française*, III. *Le temps des éditeurs*, Fayard, 1990, s. 409-448.

Stendhal'in (*Kırmızı ve Siyah, Parma Manastırı*) eserleriyle hayat buluyordu. Bu eserlerde çokça bulunan Napoléon rejimi üstüne eleştirel yaklaşımlar bile fark edilmeksizin kalıyordu. Napoléon'da "dünyanın ruhu"nu ve mutlak kahramanı gören Hegel gibi (1806'dan beri) felsefeciler de romantik eğilimi destekleyeceklerdi. Bunları takiben, sanatın bütün biçimleri yazarların çabasına katıldı: Müzik (Berlioz, hatta Beethoven), resim (Vernet, Charlet, Delacroix, Ingres, Géricault, vs.) ya da heykel (Seurre, Rude).

Yüzyılın bitiminden önce bütün büyük Fransız yazarlar ve önemli pek çok yabancı yazar Napoléon hakkında yazmışlardı. Çok fazla sayıda roman, şiir, ağıt, anı toplumun içine derinlemesine girmiş, yüceltilmiş ama geride kalmış bir geçmişe özlemi desteklemişti. Siyasi bonapartçılığın yatağı yapılmıştı.

Sainte-Hélène Anıları'nın basımı, X. Charles'ın tahta çıkışıyla aynı zamana denk gelmişti. Siyaseten değersiz ve doğrusunu söylemek gerekirse bir kral olarak da yetersiz olan XVI. Louis'nin ikinci kardeşi, Tanrısal hukuk monarşisinin ilkelerini –bir tür Eski Rejim– yine ortaya koymak isterken Napoléon da yeniden moda oluyordu. Bir gün Roma kralının (yeniden) tahta çıkacağı umudunu kaybetmeyen imparatorun yandaşları çok açık bir şekilde liberallerle birlik oluyorlardı. Mademki son günlerinde yanında olanların anılarında görüldüğü gibi Napoléon liberaldi ve ilimli bir Devrim'in takipçisiydi; o halde fikirleri Eski Rejim'in dönüşünü imkânsız kılmak isteyenlere rehberlik etmeliydi. Efsane temelinde –ve bundan olabildiğince yararlanarak– bonapartçı akım canlanıyordu.

Temmuz isyancılarından bir kısmı "Yaşasın II. Napoléon!" diye bağırsalar da 1830 Devrimi, imparatorluğun yeniden kurulmasını sağlayamadı. Bu "Üç Galipler" (Trois Glorieuses) tarafından müsaderesinden istifade etmeyi basarmış olan, becerikli "burjuva" kral Louis-Philippe, Napoléon'un anısına sahip çıkması gerektiğini anlamıştı. Sadakat yemini sırasında etrafını imparatorluk dönemi mareşalleri çevreliyordu. Hatta Soult kendisinin asil konsey başkanı oldu (bakanlığın başında geçen süre dolayısıyla), dönemin en "sağlam" Bonaparte yanlılarından olmasına karşın birkaç gün için Maret'nin de çağrıldığı bir görevdi bu. Napoléon yanlısı generallere rütbeleri iade edildi, Cezayir'de savaştılar, en prestijli askeri bölüklere ve birliklere komuta ettiler. Roma kralının ölümü (22 Temmuz 1832) Louis-Philippe'i haklı çıkarmış görünüyordu. Roma'ya iltica etmiş annelerinin etrafında toparlanan, hiçbir şey yapmamaya varacak kadar temkinli olan bir Joseph tarafından idare edilen ilk kuşak Bonaparte'lar pek de mücadeleci değillerdi. 1840 yılında, Louis-Philippe İngiltere'den Napoléon'un naaşının iadesini isteme ve bunu elde etme lüksüne izin verdi. 15 Aralık'ta imparatorun "külleri" bir milyondan fazla insan eşliğinde Les Invalides'e getirildi. Yaşlı mareşal Moncey, tören hakkında "Şimdi gidip ölebiliriz" diyecekti. Sanki bununla kendi kuşağıyla birlikte Napoléon döneminin yeniden oluşturulması umutlarının da kaybolduğunu söylemek ister gibiydi.

Bununla birlikte, imparatorluk ailesinde eski Hollanda kralı Louis'nin oğlu, genç Louis-Napoléon, imparatorun hayatta kalan kardeşlerinin hoşnutsuz bakışları altında meşaleyi yeniden ele almayı düşünüyordu. Strasbourg'da (1836)

ve Boulogne'da (1840) iki başarısız darbe girişimiyle Temmuz monarşisi kadar kendi cephesini de sarstı. Ham kalesinde hapsedildiği dönemde de, aralarında Napoléon'un fikirlerinin "toplumcu" bakışı olan *Yoksulluğun Ortadan Kalkışı*'nın (1844) da bulunduğu pekçok eser yayınlayarak amcasının efsanesini büyüttü. Gerisini biliyoruz: Cumhuriyet'in başkanlığında seçimle iktidarın yasal olarak ele geçirilmesi (1848), darbe (1851), imparatorluğun yeniden kuruluşu (1852), III. Napoléon'un on sekiz yıllık hükümdarlığı, sonra da son yenilgi ve sürgün (1870-1873).

Victor Hugo'nun haksız bir şekilde "küçük" Napoléon olarak adlandırdığı kişinin yenilgisinden sonra bile "büyük" Napoléon'un imgesi ve fikirlerinden yararlanılmaya devam edildi. İntikamın gereği olarak, yeniden imdada çağrıldı. Eğer 1806 döneminde Fransızlar Prusya'yı ezip geçtiyse yüzyıl sonu Fransızları da bunu yapmayı bilirdi. Harp Okulu'nda, Napoléon'un stratejileri öğretiliyordu. Detaille'in Büyük Ordu'nun zaferini hayal eden Fransız askerlerini gösteren epik tablosu *Rêve*'i (Rüya) görmek için acele ediliyordu. Barrès ve pek çokları Napoléon'u ülkenin çok da ihtiyacı olan bir güç ustası haline getirdi. Fransız kucağına dönen Alsace-Moselle kimi Avrupalıdiktatörlere olduğu gibi (ama Hitler kendisini asla onunla karşılaştırmayacaktı), onlara direnenlere de örnek olmaya devam edecekti.

Ancak imparator sadece XX. yüzyılın büyük krizlerinde ortaya çıkmadı. Tiyatro (Rostand, Hardy, Shaw), felsefe ve edebiyat da (Bloy, Nietzsche, Suarès, Claudel, France, Elie Faure, Aragon, Malraux, Gallo, Rambaud, vs.) Napoléon'un kişiliğinden ve efsanesinden ilham alıyordu ve halen de al-

makta. Ve tabii ki sinema da bu kişiliği kendine mal etmekte gecikmedi. 1897'den itibaren Lumières Kardeşler'in *Napoléon ve Papa'nın Buluşması*'nda göründü, bu kısa sahne son filmleri Antoine de Caunes'un *Monsieur N.*'i (*Bay N.*) ve Abel Gance'ın başyapıtı *Napoléon* olan kesintisiz bir döngüye yol açtı.

Neticede ölümünden beri Napoléon miti yalanlanmadı hatta iş, zehirlenmesinden, küllerinin gönderilmesinden önce kadavrasının değiştirildiğine, kadın kılığına girmesine ya da hapistenkaçmasına kadar, tarihsel bir araştırmadan çok polisiye romanlara dayanan yanlış ipuçlarının gelişmesine vardı.

Efsanenin ve siyasetin dışında Napoléon'un anısı Fransa'da ve Fransa dışında yaşamaya devam etti. Boyunduruktan kurtulmak isteyen Avrupa'daki tüm milliyetçiler İtalya'da, Almanya'da, Polonya'da (milli marşları Bonaparte'a gönderme yapar), Balkanlar'da onunla övündüler. Gerçekten de, ulusal egemenlik fikrini uzun ömürlü –olaylarda değilse de söyleminde– imparator, zaman zaman kendisine rağmen, ulusların haklarının savunucusu haline geldi. Bu giriş anahtarıyladır ki bugün Polonya'da ve İtalya'da ama aynı zamanda Hollanda'da ve hatta –daha çekinceli bir şekilde– İspanya'da, Joseph Bonaparte'ın hükümdarlığının yeni bakış açısı etrafında Napoléon dönemi tarih okulları gelişmeye başladı.

Fransa'da dahi, Napoléonvari yerel, idari ve adli düzen sık sık gerçekleşen rejim değişiklikleri karşısında devletin devamlılığını sağladı. Görevlilerin ve asillerin istikrarı ve otoritesi sayesinde değişik devrimci akımlar (1830, 1848,

1870, 1871, vs.) ulusun temellerine ulaşamadı. Bugün bile, Napoléon döneminin mirasçısı olan kurumların sayısı etkileyici düzeydedir: Sayıştay, valilikler, ağır ceza mahkemesi, devlet konseyi, Eğitim genel müfettişleri, vs. Bu kurumsal çözümler pek çok ülke tarafından uygulanmıştır. Devlet konseyi, Rusya'da (1802), Prusya'da (1808), Hollanda'da (1815), Wurtemberg'de (1815), Bavyera'da (1825), Portekiz'de (1826), İspanya'da (1845), İtalya'da (1865) ve Osmanlı İmparatorluğu'nda (1868) taklit edilmiştir. "Granit bloklar" bile süreklilik sağlayabilmiştir. İmparatorluk dönemi asilleri, özelliklerini kaybederek Eski Rejim'inkiler ve XIX. yüzyılın galip burjuvazisi içinde erimiş olsa da Légion d'honneur yürürlükte kaldı. Peki ya kanunlar? Medeni Kanun, dünyada milyonlarca erkek ve kadının toplumsal hayatının kurallarının temellerinden biri olarak kaldı. Fransa'da da, derinlemesine ve gerekli olan reformlardan geçmeden önce 1960'lı yıllara kadar çok az değişikliğe uğrayarak geçerliliğini korudu. Ancak şunu da hatırlatalım ki Belçika'da, Lüksemburg'da, Ren'in sol yakasında, Kuzey Almanya'da, Polonya'da, İsviçre'de ve İtalya'da yürürlükte kaldı (ve mevcut yasalara ilham verdi). İmparatorluğun yıkılmasından sonra, bu ülkelerden bazılarının bu hükümlerden vazgeçmesi için onlarca yıl geçmesini beklemek gerekti. Prusya 1900'de, İsviçre 1907'de birtakım değişikliklere gitti. Bunun dışında, bu kanun Romanya'da, İspanya'da, Portekiz'de, Haiti'de, Uruguay'da, Arjantin'de model alındı. Japonya dahi 1890'lı yıllarda bu deneyimden geçti.

Sonuçolarak, ortaya koyduğu eser söz konusu kişiyi, dönemi ve hatta bazen Napoléon'un niyetlerini de aştı. Bu ki-

şiye yöneltilebilecek eleştiriler, çekinceler ya da övgüler ne olursa olsun, savaşlar ve otoriter rejime rağmen, halen Fransız Devrimi'nin harika çocuğu olarak görülmektedir. Onun "zaferinden" yola çıkarak, kazanan sonunda 1789 ilkeleri oldu. İçte, Fransızları bölmüş olan bu ihtilali bir yola sokmayı başardı. On yıllar boyunca ulusu yeniden düzenledi ve burjuvazinin kesin iktidara gelişi için gerekli koşulları yarattı. Onda bir "kurtarıcı" gördükten sonra, savaşlarda başarılı olduğu ve ticaret içinde bir şekilde iyi olduğu sürece burjuvazi de onu destekledi. Daha sonraysa ona karşı döndü ve en sonunda da onu terk etti. Jean Tulard'ın dediği gibi Fransız "kurtarıcıların" klasik sonu buydu: "Sainte-Hélène, Chislehurst'ün, Yeu adasının ve Colombey'in habercisiydi."

KAYNAKÇA

Napoléon araştırmaları içte ve hatta dışta daima siyasi bir konu oldu. Bu dönem, bugün geride kalmış görünüyor ve kendilerini bu alanda görmeyi beklemediğimiz pek çok tarihçi, yazar, gazeteci, siyasetçi ya da sanatçı bu kişiye, onun dönemine ve tarihine olan ilgisini ortaya koyuyor. Napoléon bibliyografyasını zenginleştiren birkaç yakın zamanlı örnekten arasında Napoléon'un "iç" hayatını anlatan Max Gallo'nun kitaplarını (tarihçi ve romancı, Mauroy hükümetinin eski sözcüsü), Laurent Joffrin'in (*Nouvel Observateur* dergisinin yazı işleri müdürü) Napoléon savaşları hakkındaki kitabını, Dominique Jamet'nin Napoléon'un eserinin savunması üstüne olan kitabını (gazeteci, BNF'in eski başkanı ve *Marianne* dergisinde köşe yazarı) sayabiliriz.

Romantizm döneminde doğmuş olan Napoléon, çalışmaları öncelikle o dönemin anılarına, epik anlatılara ya da can sıkıntısı içindeki bir yazar kuşağının macera özlemine dayanır. Las Cases ya da Savary, ama aynı zamanda Stendhal veya Balzac Norvins'den Thiers'ye kadar, Napoléon'u tarihe geçirmek isteyenlerin görüşlerini bastırıyor ve etkiliyorlardı. Sonra, Napoléon çalışmaları bonapartçı parti tarafından ele alındı ve II. İmparatorluk propagandasıyla şartlandırıldı. Bonapartçılığın, I. Napoléon rejiminin iyi yanlarıyla karıştırılmaya ihtiyacı vardı ve o dönemin tanıklarından çoğunun hayatta olduğu ya da onların torunlarının olayların içinde olduğu düşünüldüğünde tarihçiler engeller arasında manevra yapmayı bilmek zorundaydılar ve eleştirel bakışları kadar özgürlükleri de azalmış oluyordu. Bu eğilimin en iyi örneği, III. Napoléon amcasının *Mektuplar*'ının yayınlanmasını emrettiği

zaman yaşananlardır. On beş yıllık bir çalışmadan sonra, bu konuyla ilgili olarak 1807'den sonraki mektuplarla ilgili işler için kurulmuş olan ve prens Napoléon-Jérôme'un başkanlığını yürüttüğü komisyon sansürlenmiş 30 cilt yayınladı, siyaseten doğru olmadığına karar verildiği için bir tarafa bırakılan yüzlerce mektuptan bahsetmiyoruz bile. O zamandan beri, kısmi olsa da temel bir kaynak olan *Mektuplar*, Napoléon Vakfı'nın hazırladığı kesintisiz ve eleştirel yeni basıma kadar, ancak temkinli olarak kullanılabildi. Hugo'yla birlikte III. Napoléon'a saldıran karşı propaganda bile "Büyük Napoléon"un yararına oldu.

Birincinin ününü överek II. İmparatorluk'u bitirme arzusuyla tek tip tarih siyaseti arasında parçalanmış olan, iyi cumhuriyetçiler oluşturmaya adanmış III. Cumhuriyeti yi kötü başarmıştı. En ünlü örnek, Louis Madelin'in Fouché'yle ilgili iddiasının Lavisse tarafından parçalara ayrılma biçimiydi. O zamandan beri, Lavisse bu büyük tarihçiye üniversitenin yolunu kapattı ve o da sonunda Fransız Akademisi'ne "sığındı". Napoléon dönemi tarihinin bu şekilde araç haline getirilmesi, çok açık çatışmalar yaşanmamakla birlikte kesintisiz olarak dünya savaşları sırasında da devam etti (intikamı destekleyen Napoléon, Action française için Fransa'nın karşısında olan Napoléon, Driault'ya göre Pétain yanlısı Napoléon, özgür Fransa'nın saflarında Napoléon).

Soğuk savaş da Napoléon'u bazı tartışmaların merkezine yerleştirdi. Yurttaşlarına, Batı'ya güvenmenin mümkün olmadığını kanıtlamak için imparatorun bile Polonya'ya yardım etmediğini söyleyerek onu itici bir güç olarak kullanmaya çalışan Polonyalı komünistlerin tutumu buna kanıt olarak gösterilebilir. Daha yakın zamanlı bir örnek vermek gerekirse Charles de Gaulle'ün 1969 yılında Napoléon'un doğumunun 200. yılını nasıl kutlamak istediğini ve general işlerden çekildikten sonra takipçisi Georges Pompidou'nun törenleri daha sade gerçekleştirdiğini hatırlayabiliriz.

Napoléon'un kişiliğini ve tarihini telafi etmede birbirini izleyen bu adımlar, üniversite dünyasında etkili bir mevziye sahip olabilirdi. Yakın bir döneme kadar hiç de böyle olmadı ve bu tespit Louis Madelin'in yukarıda belirtilen örneğinden de fazla bir görünüm kazandı. Daha basit bir şekilde söylersek, onyıllar boyunca Napoléon üstüne yapılan çalışmalara tez jürilerinde ve fakültelerde pek de iyi gözle

bakılmadı. III. Cumhuriyet'in siyasetinin devamlılığı içinde marksistler, "uzun süre" yanlıları ve bu hareketlerin sonucu olan farklı ekoller bilimsel bir tarihçeningelişmesini engellediler ve meydanı üniversite yapısını geliştiren ve kısırdöngü içinde aynı zamanda bu koltukların da sahibi olan tarihçilere bıraktılar. Lefebvre'in ya da Soboul'ün eserlerine tabii ki saygı gösteriyoruz, ama bu konuyu derinlemesine incelemeleri için öğrencilere asla cesaret verilmedi, Godechot'nun ya da Sagnac'ın açılımlarına karşın (ki o da dönem hakkında önemli bir uzman olmasının dışında Napoléon Enstitüsü'nün de başkanıydı) bu yapılmadı. Söz konusu durum, XX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Sorbonne'da iki profesörün çabalarıyla değişmeye başladı: Marcel Dunan ve öğrencisi Jean Tulard, o da –sonunda– kalabalıklarla buluşabilen üniversite çalışmaları sayesinde daha sonra Napoléon üstüne yapılan çalışmaların "papa"sı haline geldi. Onların yönetimi altındadır ki, yavaş yavaş da olsa fakültede ama aynı zamanda Ecole pratique des hautes études'de ya da Napoléon Enstitüsü'nün bünyesinde Napoléon araştırmaları yapan bir ekip meydana geldi (Palluel-Guillard, Boudon, vs.). François Crouzet ve Roger Dufraisse gibi başka profesörler de eşzamanlı olarak aynı yönde ilerlediler, ilki kıtasal ambargoyla ilgili olarak yarı betimleyici çalışmalar yaparken ikincisi Napoléon dönemi Almanyası hakkında çalışma alanları açtı.

Napoléon tarihçesi bugün çalışmalarının konusunu normalleştirmeye çalışıyor. Napoléon dönemi de tarihin başka herhangi bir dönemi gibi ele alınmayı hak ediyor, yani işin içine tutkuyu ya da sonsuz yergiyi katmadan. Kaynaklara dönüş, sorunsalların geliştirilmesi, karşılaştırmalı tarihçe, elinizdeki eserin yazarının da alçakgönüllü bir şekilde içinde bulunmayı arzu ettiği bu yenilenmenin başlıca özellikleri.

Bütün bunlarla çelişkili olaraksa, ulaşılabilen kaynakça içinde Napoléon'un gerçek bir *biyografi*sini bulmak mümkün olmuyor. Bu karakterin çerçevesini çizebilmek ve içini doldurmak için farklı çalışmalar arasında "eşelenmek" ve sonunda da bunlardan bir sentez oluşturmak gerekecektir.

Burada, yakın zamanda basılmış (ya da yeniden basımları yapılmış) Fransızca eserlerin bulunduğu bir kaynakça sunuyoruz.

NAPOLÉON BONAPARTE HAKKINDA

Bainville (Jacques), *Napoléon*, Balland, yeni basım 1995.
Castelot (André), *Bonaparte et Napoléon*, 2 cilt, Perrin, 1969 (pek çok yeni basım).
Chardigny (Louis), *L'Homme Napoléon*, Perrin, yeni basım 1998.
Lefebvre (Georges), *Napoléon*, PUF, 1941 (pek çok yeni basım, biri 1969'da).
Lentz (Thierry), *Napoléon. "Mon ambition était grande"*, Gallimard, 1997.
Palluel-Guillard (André), *Dictionnaire de l'Empereur*, Plon, 1969.
Tulard (Jean), *Napoléon ou le mythe du sauveur*, Fayard, 1977.
Tulard (Jean) ve Garros (Louis), *Napoléon au jour le jour*, Tallendier, yeni basım 2001.

KONSÜLLÜK ve İMPARATORLUK HAKKINDA

Bergeron (Louis), *L'épisode napoléonien. Aspects intérieurs (1800-1815)*, Le Seuil, 1972.
Bertaud (Jean-Paul), *Le Consulat et l'Empire*, Armand Colin, 1988.
Boudon (Jacques-Olivier), *Histoire du Consulat et de l'Empire*, Perrin, 2000.
Dufraisse (Roger) ve Kerautret (Michel), *La France napoléonienne. Aspects extérieurs (1800-1815)*, Le Seuil, 1999.
Fierro (Alfred), Palluel-Guillard (André) ve Tulard (Jean), *Histore et dictionnaire du Consulat et de l'Empire*, Robert Laffont, 1995.
Jourdan (Annie), *L'Empire de Napoléon*, Flammarion, 2000.
Lentz (Thierry), *Le Grand Consulat (1799-1804)*, Fayard, 1999.
Lentz (Thierry), *Nouvelle Histoire du Premier Empire*, 3 cilt, Fayard, 2002-2005.
Mistler (Jean), yönetiminde, *Napoléon et l'Empire*, 2 cilt, Marabout, 1969.
Soboul (Albert), *La civilisation de la France napoléonienne*, Arthaud, 1990.

Tulard (Jean), *Le Directoire et le Consulat*, PUF, "Que sais-je?".
Tulard (Jean), yönetiminde, *Dictionnaire Napoléon*, Fayard, 2 cilt, 2. baskı 2000.
Tulard (Jean), *La France de la Révolution et de l'Empire*, PUF, 1995.
Tulard (Jean), *Le Grand Empire*, Albin Michel, 1982.
Tulard (Jean), *Le Premier Empire*, PUF, "Que sais-je?".
Villepin (Dominique de), *Les Cent Jours ou l'esprit de sacrifice*, Perrin, 2001.

NAPOLÉON EFSANESİ ve BONAPARTÇI EKOL HAKKINDA

Bluche (Frédéric), *Le bonapartisme. Aux origines de la droite autoritaire (1800-1850)*, NEL, 1980.
Bluche (Frédéric), *Le bonapartisme*, PUF, "Que sais-je?".
Ménager (Bernard), *Les Napoléon du peuple*, Aubier, 1988.
Petiteau (Natalie), *Le mythe de Napoléon*, Armand Colin, 1999.

NAPOLÉON'UN YABANCI DİLLERDEKİ BİYOGRAFİLERİ

Napoléon hakkında yabancı dillerde yayınlanan eserler de çok zengin ve hiç şüphesiz Fransız araştırmacılar tarafından daha iyi incelenmeyi hak ediyor. Napoléon'un en yeni biyografileri de aslında yabancı dillerde yayınlandı. Alan Schom'un (New York, 1997) ya da Geoffrey Ellis'in (Londra, 1997) eserleri geniş kitlelerin okuması için fazlasıyla hacimli görünüyorsa da Luigi Mascilli Migliorini'nin analizleri (Roma, 2002) konuyu çok orijinal bir şekilde ele alıyor ve yazarın uzmanlık alanı olan XIX. yüzyıl siyasi edebiyatına göndermeler yapıyor. 2003 yılı için de iki adet anglo-sakson biyografi söz konusu, Amerikalı Steven Englund'un (XIX. yüzyılda Fransa'da siyasi fikirler uzmanı) ve Avusturyalı Philipp Dwyer'in (daha önce de dikkate değer Napoléon çalışmalarına imza atmıştı) kitapları. Ayrıca 2000 yılı içinde Gürcü dilinde ilk Napoléon biyografisi de Dimitri Tsiskarachvili tarafından yayınlandı.

Daha eski çalışmalar arasında Peter Geyl'in klasik eserini belirtmemiz gerekir, *Napoléon: For and Against* (Londra, pek çok yeni basım), John Holland Rose'un başyapıtı (*Life of Napoléon Bonaparte*, Londra, 1901) ya da Eugène Tarlé'nin Sovyet bakış açısı (onun *Napoléon* eseri de 1950'lerde Fransızca'ya çevrilmişti). Daha yakın zamana bakarsak İmparator'u fazlasıyla aşmış olsa da önemli katkılarda bulunan iki eser görüyoruz: Michael Broers'tan *Europe under Napoleon* (Londra, 1996) ve Isser Woloch'tan *Napoleon and his Collaborators* (New York, 2001).

NAPOLÉON'LA İLGİLİ DERGİLER

Marcel Dunan ve Jean Tulard tarafından lanse edilen ve bugün Jacques-Olivier Boudon tarafından yönetilen üniversite yayını olan *Napoléon Enstitüsü Dergisi*'nin (yılda iki sayı) yanında, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çıkmaya başlayan ve birbiri ardına gelen idarecileri sayesinde (Guy Godlewski, Charles-Otto Ziesennis ve 1992'den beri de Jacques Jourquin) yılda altı sayı olaylarla ilgili makaleler ya da kişi portreleri yanında uç konularda derinlemesine araştırmalara da yer veren referans kaynağı bir dergi olan *Revue du Souvenir napoléonien* de bulunmaktadır.

1990'lı yılların sonunda geniş kitlelere hitap eden iki saygın dergi de yayın hayatına katıldı. *Napoléon Ier. Le magazine du Consulat et de l'Empire* gazete bayilerinde satıldı ve yılda altı sayı olarak yayınlandı. *Le Revue Napoléon* ise abonmanlıkla satıldı ve yılda dört kez yayınlandı.

İNTERNET

Napoléon Internet'i de fethetmiş durumda. Ona ayrılmış olan onlarca site bulunuyor. Tutkuyla hazırlanmış bu sayfaların arasında iki siteyi burada belirtiyoruz ve ikisi de Napoléon Vakfı tarafından hazırlanmış:

– www.napoleon.org: Güncel konular, derinlemesine makaleler, sanat tarihi araştırmaları, kaynakçalar, vs. öneren genel bir site.

– www.napoleonica.org: Çoğu doğrudan Napoléon'la ilgili olan binlerce arşiv belgesine ulaşma imkânı sunan belgeye dayalı bir site: Devlet Konseyi'nin yazılı kararları, Napoléon ve bakanı arasındaki mektuplaşmalar, Dominique-Vivant Denon'un ve Müzeler genel müdürünün idari yazışmaları vs.